

سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
معاونت پژوهشی و آموزشی
مرکز مطالعات فرهنگی بین‌المللی

درآمدی بر

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تالیف

مهدی فرمانیان کاشانی

درآمدی بر سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

پدیدآورنده: دکتر مهدی فرمانیان کاشانی

با همکاری: رضا عمید

ویرایش نخست

ناشر: مرکز مطالعات فرهنگی بین المللی - مرداد ۱۳۹۱

نشانی: تهران - بزرگراه رسالت - روبروی مصلی - مجتمع امام خمینی

(ره) - سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

<http://www.icro.ir>

c.c.i.s@icro.ir

تلفن: ۸۸۱۵۳۳۹۵ - ۸۸۱۵۳۳۳۸

فاکس: ۸۸۸۴۳۲۷۹

فهرست مطالب

مقدمه	۱
تاریخ پیدایش سلفی‌گری در تاریخ اسلام	۴
گرایش‌های فکری سلفیه در جهان امروز	۱۰
سلفیه وهابی تکفیری در عربستان	۱۴
مراکز بزرگ وهابیت	۲۵
رابطه العالم الاسلامی	۲۶
ساخت مساجد و مراکز جهت گسترش آن در سراسر جهان	۲۸
عوامل گسترش سلفیه	۳۰
جریان اعتدالی سلفی - زیدی در یمن	۳۲
سلفیه در شبه قاره هند	۳۸
مدرسه دارالعلوم دیوبند	۴۱
سازمان تبلیغی جماعت یا جامعه التبلیغ	۴۵
دیوبندیه، جامعه التبلیغ و وهابیت	۴۷
دیوبند در پاکستان	۴۸
سپاه صحابه	۵۰
لشکر طیبه	۵۸
جیش محمد	۵۸
تحریک نفاذ شریعت محمدی	۵۹
شبه نظامیان طالبان	۶۰
طالبان پاکستان	۶۷
سلفیه در شمال آفریقا	۶۹
اخوان المسلمین و گسترش سلفی‌گری اعتدالی و جهادی در شمال آفریقا	۷۱
دیدگاه اخوان المسلمین درباره توسل و شفاعت	۷۵

۷۸	.....	اخوان المسلمین در دیگر کشورها
۷۹	.....	اخوان المسلمین در سودان
۸۰	.....	اخوان المسلمین در اردن
۸۲	.....	اخوان المسلمین در سوریه
۸۶	.....	سیدقطب و شروع تفکر سلفیه جهادی
۹۰	.....	احزاب و گروه‌های سلفی در شمال آفریقا
۹۸	.....	القاعده
۱۰۵	.....	حوزه‌های فعالیت القاعده
۱۱۱	.....	القاعده بعد از افغانستان: یمن
۱۱۵	.....	سلفیه در مغرب (مراکش)
۱۱۹	.....	وهابیت در اندونزی
۱۲۲	.....	فعالیت وهابیت سعودی در دهه‌های اخیر
۱۲۸	.....	رسانه‌های وهابی
۱۲۹	.....	نقش مساجد در گسترش وهابیت
۱۲۹	.....	تأثیر سیدقطب و اخوان المسلمین در اندونزی
۱۳۲	.....	خاتمه و نتیجه‌گیری
۱۳۴	.....	فهرست منابع

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مقدمه:

یکی از مهم‌ترین موضوعات جهان اسلام در قرن پانزده هجری، همان مساله اصلی قرن اول هجری است: عدم تحمل مخالف و خروج او از دایره اسلام به اتهام تکفیر. مهم‌ترین گروهی که امروزه بحث تکفیر را دوباره زنده کرده و رفتارشان، مسلمانان را به یاد خوارج می‌اندازد، وهابیت و سلفیان هستند؛ انگار در جهان اسلام هیچ بحثی از ایمان و کفر نشده و این مسئله ای تازه در جهان اسلام است.

از زمانی که وهابیت در شبه جزیره عربستان در قرن دوازده هجری قمری ظهور کرد، بیش از دو قرن می‌گذرد. شاید در آن زمان هیچ کس تصور نمی‌کرد وهابیت با آن همه خشونت، بتواند جای پای در جهان اسلام پیدا کند؛ اما متأسفانه امروز با کمک های هنگفت آل سعود به گروه های همسو و حمایت آمریکا، وهابیت توانسته به درون برخی از کشورها نفوذ کرده و بعضی از اشخاص و تعدادی از احزاب و گروه ها را با خود همراه سازد. امروزه وهابیت به شدت علیه شیعه فعالیت کرده و به جای آن که استکبار را دشمن خود بداند، شیعه و صوفیه را دشمن اصلی خود فرض کرده و با پناه گرفتن در پشت اهل سنت و جماعت، خود را مدافع اهل سنت معرفی می‌نماید که این زنگ خطری آشکار است که اگر به آن توجه نکنیم ضربه شدیدی خواهیم خورد. بنابراین شناخت ترفندهای گوناگون آنان در کشورهای مختلف ضروری و لازم است، اما قبل از آن باید دانست که سلفیت و وهابیت در کدام یک از کشورها پایگاه دارد

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

و نام این پایگاه تبلیغی چیست؟ تنها در این صورت است که می‌توان رویکرد صحیحی در دفاع از کیان تشیع داشت.

برای هر عملیاتی، اولین قدم، اطلاعات از وضعیت و موقعیت مخالف است. رصد دقیق فعالیت‌های وهابیت در هر منطقه می‌تواند به کارشناسان کمک کند که طبق مقتضیات مکان و زمان به تقابل فرهنگی مورد احتیاج آن منطقه پرداخته و یا حداقل اثرات منفی آن را کم سازند و یا با تعامل بهتر فضای خصم آلود را به فضای دوستی و ترک مخاصمه تبدیل سازند.

بنابراین اصلی‌ترین سوال تحقیق این است که مهم‌ترین مناطق فعالیت سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام کجاست؟ کدام احزاب و شخصیت‌ها از تفکر وهابیت در کدام کشور به چه نحو حمایت می‌کنند؟

فرضیه تحقیق این است که سلفی‌گری در بسیاری از کشورهای اسلامی به صورت اقلیتی‌رو به رشد در حال فعالیت است و وهابیت در برخی از کشورها به صورت مستقیم و در اکثر کشورها با حمایت برخی از گروه‌های سلفی و گاه سنی به تبلیغ افکار خود و ضدیت با شیعه می‌پردازد و در اکثر موارد تابلو رسمی ندارد و بیشتر با عنوان سلفیه تفکر خود را به پیش می‌برد.

این تحقیق باید در سه مرحله صورت گیرد: مرحله اول (کنونی) جمع‌آوری اسناد کتابخانه‌ای و اینترنتی؛ دومین مرحله انطباق این تحقیقات با تمام گزارشات واصله از رایزن فرهنگی‌ها و انطباق آن با گروه‌ها و احزاب منطقه و سومین و مهم‌ترین مرحله تحقیق، سفر مجری طرح به منطقه و مطالعات میدانی و حل

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

موارد تعارض است. در صورت طی شدن هر سه مرحله، می‌توان گفت که این تحقیق می‌تواند مبنای برنامه ریزیهای کلان و راهبردی مراکز سیاستگذار کشور گردد.

اما آن چه در پی می‌آید فقط مرحله اول این تحقیق است که با مراجعه به آثار موجود در ایران و اینترنت، می‌توان مقداری به پراکندگی سلفیت و وهابیت نزدیک شد، ولی برای اتقان بیشتر پژوهش، باید مراحل دیگر این تحقیق نیز انجام گیرد.

مهدی فرمانیان کاشانی

فروردین ۱۳۹۱

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تاریخ پیدایش سلفی‌گری در تاریخ اسلام

شاید قدمت گرایش به آثار پیشینیان (سلف) به اندازه قدمت تاریخ اسلام باشد و تاریخ آن به قرن اول هجری یعنی دوره تابعان باز می‌گردد. توجه به سلف یکی از روش‌هایی است که در برخی از اصحاب حدیث اهل سنت به عنوان رویکرد اصلی شناخت عقاید مطرح بوده و هست و ریشه در مکتب اثرگرای مدینه دارد. مدینه در دو قرن اول هجری به شدت به آثار، فتاوا و اقوال پیشینیان (سلف) خود اهمیت می‌داد و این روش مورد توجه ابن شهاب زهری، مالک بن انس، شافعی و بیشتر از همه احمد بن حنبل بود^۱ و در این دوران اصحاب اثر در مقابل اصحاب رای قرار داشتند. پس از این رهبران، تعدادی از بزرگان اصحاب حدیث این روش را بهترین روش برای درک و فهم عقاید دینی دانسته و این راه را پیمودند.

با مراجعه به آثار و افکار آن دسته از اصحاب حدیث که قبل از ابن تیمیه می‌زیسته‌اند، می‌توان افراد زیر را از کسانی دانست که به آرای سلف ظاهرگرا در باب صفات الهی توجه داشته و هرگونه تأویل آیات و روایات را مردود دانسته‌اند و همچون دیگر سلفیان در مسائل صفات الهی، بر اساس ظاهر آیات و روایات نظر داده و در عین حال از تشبیه دوری می‌جستند. ابن خزیمه (م ۳۱۱ق)، محدث معروف شافعی‌مذهب، در کتاب *التوحید و اثبات صفات الرب*^۲؛ بر بهاری

۱. ر.ک: زمزلی، *عقائد ائمة السلف*، ص ۳۸؛ ابن ابی یعلی، *طبقات الحنابلة*، ج ۱، ص ۳۱، ۹۲ و ۲۹۴؛ ابن جوزی، *مناقب الامام احمد بن حنبل*، ص ۱۶۵ و ۱۷۹.

۲. *التوحید*، ص ۱۱، ۱۹، ۲۳، ۲۹، ۴۲، ۴۴، ۸۹، ۱۰۱ و ۱۲۶؛ نیز ر.ک: سبکی، *طبقات الشافعیه*، ج ۳، ص ۱۱۹.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

(م ۳۲۹ق)، محدث و شیخ حنبلیان در بغداد و مؤلف کتاب شرح السنه؛^۱ ابن ابی زید قیروانی مالکی مذهب (م ۳۸۶ق) معروف به مالک صغیر؛^۲ ابن بَطَّه عکبری حنبلی (م ۳۸۷ق) صاحب کتاب الابانه عن شریعه الفرقة الناجیه؛^۳ ابن مندۀ حنبلی (م ۳۹۵ق) در کتاب الایمان و الرد علی الجهمیه؛ ثعلبی (م ۴۲۷ق) در تفسیر خود به نام الکشف و البیان؛^۴ بغوی معروف به فراء (م ۵۱۶ق) یکی دیگر از شافعی مذهبان سلفی در تفسیر معالم التنزیل؛^۵ ابن عربی قاضی (م ۵۴۳ق)، محدث مالکی مذهب در کتاب العواصم^۶ و ابن قدامه حنبلی (م ۶۲۰ق) مؤلف المغنی در شرح مختصر الخرقی در فقه حنبلی^۷ از مهم ترین علمای سلفی گرای قرون میانه اند، اما هیچ یک از این بزرگان سلفگرا مطلبی در باب شرک بودن مسائل مرتبط با قبور در آثار تالیفی و در رفتار عملی شان ندارند و با مراجعه به تاریخ اصحاب حدیث می توان دریافت در هیچ یک از اعتقادنامه های اصحاب حدیث قرن دوم تا هشتم هجری هیچ مطلبی در باب شرک بودن توسل، شفاعت و زیارت قبور وجود ندارد. این نکته نشانگر آن است که عقاید امروزین سلفیان - از جمله وهابیت - در افکار سلفیون قبل از ابن تیمیه هیچ جایگاهی نداشته و ندارد؛ اما این افکار از کجا پدیدار شد؟

۱. ابن ابی یعلی، طبقات الحنابلہ، ج ۲، ص ۱۹؛ بر بهاری، شرح السنه، ص ۳۵-۴۰.

۲. عقائد ائمه السلف، ص ۱۶۹.

۳. الابانه، ج ۱، ص ۳۷ و ص ۱۲۷.

۴. الکشف، ج ۱، ص ۷۴.

۵. معالم التنزیل، ج ۱، ص ۲۷-۲۸؛ نیز ر.ک: بغوی، شرح السنه، ج ۱، ص ۲.

۶. سعید اعراب، مع القاضی ابی بکر بن العربی، ج ۱۴۹، ۱۷۸.

۷. عقائد ائمه السلف، ص ۱۸۱-۱۸۲.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

جواب آن است که اولین بار ابن تیمیه حنبلی (م ۷۲۸ق) در قرن هشتم که خود یک اصحاب حدیثی است، با نگارش کتاب *قاعده جلیله فی التوسل و الوسيله و کتاب زیاره القبور* این عقاید را وارد کتاب های اعتقادی اصحاب حدیث سلفگرا کرد. وی عقائد خود را که اثری در اعتقادنامه های اصحاب حدیث نبود، به سلف نسبت داد و مدعی گردید که این عقاید، عقیده سلف است و مذهب خود را سلفیه نام نهاد و این چنین گرایش به سلف با عقایدی تازه، نام جدیدی یافت و مکتب سلفیه در جهان اسلام ظهور نمود. مکتب سلفیه ابن تیمیه، التقاطی از آراء اصحاب حدیث و آراء جدید ابن تیمیه بود.

ابن تیمیه در سال ۶۹۸ قمری کتاب معروف و جنجالی خود به نام *الفتوی الحمویة الکبری یا العقیده الحمویة الکبری* را، در پاسخ به سؤالی در باب «دیدگاه ائمه دین درباره آیات صفات» نوشت و به کرات از عقیده سلف یاد کرد. وی بیش از پنجاه بار از لفظ «سلف» در این رساله کوچک استفاده کرد و نوشت: «در عقل صریح و نقل صحیح چیزی که مخالف طریقه سلفیه باشد، وجود ندارد»^۱ و این چنین مکتبی با عنوان «سلفیه» راه خود را در تاریخ باز نمود.

اجتهادات جدید ابن تیمیه مورد انتقاد شدید علمای اهل سنت قرار گرفت و در همان زمان سبکی در *شفاء السقام و سمهودی در وفاء الوفاء* به تفصیل به نقد ابن تیمیه در باب توسل و شفاعت پرداختند که اکنون این آثار به چاپ رسیده است.^۲

۱. *الفتوی الحمویة*، ص ۴۶.

۲. درباره گزارشی از این دو کتاب بنگرید: مهدی فرمانیان، فصلنامه سراج منیر، شماره سوم و چهارم، دارالاعلام، قم، پائیز و زمستان ۱۳۹۰.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

بعد از ابن تیمیه، جریان سلفیه در تفکر اصحاب حدیث مدافعان جدی‌ای نیافت و هیچ یک از بزرگان اصحاب حدیث، تفکرات، اجتهادات و مکتب ایشان را نپذیرفتند؛ بلکه به مخالفت با آن پرداخته و افراد مطرحی مثل أحنائی، سبکی شافعی، سمهودی، ابن حجر عسقلانی، جلال الدین سیوطی، ابن مفلح حنبلی و دیگران این عقاید را رد کردند.^۱

چهار قرن گذشت و حرفی از سلفیه و سلفی‌گری ابن تیمیه نبود تا این که در قرن دوازدهم هجری تعدادی از عالمان اهل سنت به آراء ابن تیمیه توجه ویژه نموده و جریان سلفیه جان تازه‌ای گرفت. یکی از مدافعان تندرو و افراطی این عقائد محمد بن عبد الوهاب (م ۱۲۰۶ق) بود که با کمک آل سعود توانست این مکتب را در جهان اهل سنت گسترش دهد و آن را در جهان پراوازه سازد. آل سعود بعد از سقوط امپراطوری عثمانی عرصه را از رقیب خالی دید و مدعی رهبری جهان اسلام گردید و تبلیغ و گسترش وهابیت با عنوان زیبا و جعلی سلفیه از سوی عربستان دو چندان گردید و مراکز فراوانی در جهان اسلام و حتی در جهان غرب تاسیس شد و جهان اهل سنت به خاطر خلا امپراطوری از آل سعود به عنوان رهبر جهان اسلام استقبال کرد. آمریکا خیال می‌کرد سلفی‌گری حکومتی وهابیت می‌تواند جایگزین خوبی برای کمونیسم و انقلاب اسلامی ایران باشد، لذا به تقویت آن پرداخت و دست آل سعود را در گسترش وهابی‌گری باز گذاشت، اما نمی‌دانست که از دل سلفیه حکومتی و گوش به فرمان وهابیت، سلفیه جهادی بیرون خواهد آمد که موی دماغ او خواهد شد.

^۱ بنگرید: مهدی فرمانیان، آشنائی با فرق تسنن، بخش سلفیه، چاپ مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

هم‌چنین در شرق جهان اسلام، شاه ولی‌الله دهلوی (م ۱۱۷۶ق) به ترویج برخی از آرای ابن تیمیه در میان حنفیان شبه قاره هند پرداخت^۱ و شاگردش سید احمد بریلوی بر پیروی از «سنت محض» و «طریقت سلف» تأکید فراوان کرد. وی منتقد تقدیس پیامبر و اولیاء الهی بود و طلب حاجت از آنان و نذر برای اولیای الهی را جایز نمی‌دانست. با تاسیس مدرسه دیوبند در هند مکتبی سلفی - صوفی - ماتریدی شکل گرفت و دیوبندیه نامیده شد که از دل آن سازمان جماعه التبلیغ، سپاه صحابه و طالبان بیرون آمد.

نیز در قرن حاضر و در شمال آفریقا این سید محمد رشید رضا بود که تفکر سلفیه ابن تیمیه را پذیرفت و در آثار خود به ویژه در تفسیر المنار و مجله المنار از آن دفاع کرد و این چنین تفکر سلفیه در شمال آفریقا رواج یافت. بعد از رشید رضا اخوان المسلمین علمدار سلفیه معتدل گردید و این تفکر را در سی و هشت کشور مسلمان مطرح ساخت. از دل تفکرات سلفیه معتدل و تقریبی اخوان المسلمین، سید قطب انقلابی، تفکر سلفیه جهادی را به وجود آورد که از دل آن القاعده ظهور کرد.

سید قطب با نگارش کتاب معالم فی الطریق و طرح جاهلیت قرن بیستم، جوامع اسلامی را جامعه جاهلی خواند و از مسلمانان تقاضا کرد تا همچون پیامبر از جامعه جاهلی هجرت کرده و برای احیای یک مدینه النبی دیگر کوشش کنند. سید قطب معتقد بود هر کس به حضور در جامعه جاهلی راضی باشد، کافر است و این چنین جوامع مسلمان، برای بار دوم (بعد از وهابیت) متهم به کفر شدند و

۱. شاه ولی‌الله دهلوی، تحفه الموحدين، ص ۲۹-۶.

۲. ندوی، نهضة الخواطر، ج ۷، ص ۲۸-۳۲.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مسلمانان، کافر خوانده شدند.

جوانان انقلابی، تند و پرشور مسلمان مصر و دیگر مناطقی که تحت تاثیر اخوان المسلمین مصر بودند به ندای سید قطب لبیک گفتند و برخی از آنان از جوامع اسلامی جدا شده و هجرت نمودند. جهاد افغانستان زمینه خوبی برای حضور این مهاجران بود. آنان به رهبری عبدالله عزام و سپس اسامه بن لادن ترک وطن کرده و به جهاد پرداختند و بعد از افغانستان به یمن، چین و عراق رفتند تا به زعم خویش با کفار جهاد کنند و این چنین سلفیه جهادی شکل گرفت و بالنده شد و نام افغان العرب یا عرب های افغان به خود گرفت.

از دل تفکرات سلفیه جهادی و از میان افغان العرب ها، گروه بسیار افراطی القاعده نضج گرفت و بزرگ شد و اکنون این گروه ها را می توان در بسیاری از کشورهای اسلامی یافت. این گروه ها همه مسلمانان را کافر دانسته و جهاد علیه آنان را حتی با عملیات های استشهادی جایز می دانند و برخی از علمای اهل سنت به خاطر برخی از مصالح از این طیف ها حمایت کرده و یا سکوت می کنند. این سلفیان نگاه بسیار منفی به شیعه داشته و شیعیان را از یهود بدتر دانسته و خطرش را از آمریکا بیشتر می دانند. به همین علت لبه تیز شمشیر خود را ابتدا به طرف شیعه و سپس رو به آمریکا می گیرند.

در این پژوهش با رصد کردن فعالیتهای اجتماعی و فرهنگی سلفیت، در صدد بیان پراکندگی اجمالی سلفیت و وهابیت در جهان اسلام بوده و با رسم برخی از نقشه ها و آمارها به تصویر حضور سلفیت و وهابیت در جهان اسلام و نحوه تعاملات آنان با شیعه می پردازیم.

لازم به ذکر است که برخی از محققان و نویسندگان فرقی میان وهابیت و

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سلفیت نهاده و همه آنان را با عنوان وهابی می‌شناسند، اما این خسارتی عظیم است که این تفکرات مختلف سلفی را به وهابیت نسبت دهیم و این همان چیزی است که وهابیت می‌پسندد و به دنبال آن است تا فکر خود را گسترش یافته، معرفی کند. باید مواظب بود که ما به اهداف آنان کمک نکنیم. بر همین اساس در ابتدا به گرایش‌های مختلف و گاه متضاد سلفیه در جهان اسلام پرداخته و در ادامه به فعالیتهای وهابیت و جغرافیای سیاسی سلفیان و وهابیت می‌پردازیم.

گرایش‌های فکری سلفیه در جهان امروز

قبل از ورود به بحث باید به این نکته توجه نمود که امروز سلفی‌گری فراتر از وهابیت است و وهابیت یکی از گرایش‌های فکری موجود سلفیه در جهان اسلام است و بی‌توجهی به این مسئله می‌تواند خدشه‌ای جبران‌ناپذیر به تحلیل ما از اوضاع فکری جهان اسلام وارد سازد.

دیگر آن که برخی از محققان معتقدند بعضی از گرایش‌های سلفی همچون دیوبندیه و اخوان المسلمین را نمی‌توان سلفی به مفهوم دقیق آن دانست. این سخن اگر چه صحیح و بسیار دقیق است، اما اشتراکات و نزدیکی عقائد و افکار تمام طیف‌های سلفی در موضوعاتی همچون: توسل، شفاعت، زیارت قبور، بناء بر قبور، نذر برای اولیاء الهی و عزاداری ما را بر آن می‌دارد که برای خواننده شیعی به تمام این طیف‌ها با توجه به اختلافاتشان لقب سلفی داده و به اشتراکات و اختلافات آنان نظری افکنده تا بتوانیم تحلیلی دقیقتر از اوضاع فکری جهان اهل سنت ارائه دهیم.

دکتر یوسف قرضاوی که خود را سلفی متجدد و پیرو رشید رضا می‌داند، در

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این باره می‌نویسد: « سلفیان یک جماعت نیستند بلکه جماعاتند. تعبیر از سلفیون تعبیری جدید است و نمی‌دانم از کجا شایع شده است. قبلاً به این طایفه اهل حدیث یا اهل اثر یا حنابله می‌گفتند که در مقابل اهل کلام در عقائد بودند. اساس اختلاف به خاطر تاویل در آیات صفات بوده و مهم‌ترین داعیان سلفیه ابن تیمیه و ابن قیم‌اند. در عصر جدید محمد بن عبدالوهاب مدافع این فکر است که با جنگ به دفاع از این فکر پرداخت و به شدت منکر تاویل در آیات صفات است. ایشان حرف جدیدی در حوزه فقه و شئون حیات ندارد، چون بدوی است و وارثان ایشان همین‌طورند. از دیگر دعوات سلفی معاصر سید محمد رشید رضا است؛ اما سلفی‌های جدید به او توجهی ندارند و حال آن‌که او زعیم سلفیه روشنفکر است. گرایش دیگر سلفیه سیاسی است که اهتمام جدی به سیاست دارد تا عقیده. آنان گروه‌هایی هستند که متأثر از اخوان المسلمین اند. این افراد وقتی آمریکا برای حمله به عراق به عربستان رفت با سیاست آل سعود مقابله کردند مثل سلمان العوده و سفر الحوالی و عایض القرنی و به زندان افتادند و عربستان به این افراد سخت‌گرفت و سپس صلح کردند. گروه دیگر سلفیه اُلبانی است که روش او را در نفی تقلید و نفی مذاهب فقهی پیش‌گرفته، ولی خودشان هر چه اُلبانی می‌گوید تقلید می‌کنند و انگار مذهب پنجمی براه انداخته‌اند. گروه دیگر سلفیه طاعنون است که در راس آنها شیخ ربیع المدخلی است که فقط کارشان طعن به دیگران است؛ حتی امام نووی و ابن حجر و حسن البنا و سید قطب و قرضاوی را طعن زده و معتقدند کلهم مجروحون. گروه دیگر سلفیه اتباع بن باز و ابن عثیمین و عبدالرحمن عبدالخالق در کویت هستند که جماعت واحدی نیستند. چه خوب است این سلفیان از ظاهر به روح و جوهر

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

دین وارد شوند و از تکفیر مخالفین دست بردارند و مسلمانان را برادر خود بدانند و از استعلا دست بردارند و مسلمانان را تحقیر نکنند. اکثر جوانان سلفی اگر چه در ابتدای راه اسلام شناسی اند، اما خود را روسای این علم می‌دانند و شاید اعراب برخی جملات را ندانند، ولی درباره علما و صحابه می‌گویند: هم رجال و نحن رجال»^۱

بنابراین، به نظر یوسف قرضاوی سلفیان عبارتند از: سلفیه سیاسی، سلفیه روشنفکر، سلفیه اُلبانی، سلفیه بن‌بازی (وهابی حکومتی)، سلفیه طاعنی؛ اما به نظر می‌رسد این تقسیم بندی کامل نباشد و تداخل در میان این تقسیمات فراوان است. برخی دیگر از محققان تقسیمات دیگری از سلفیان دارند،^۲ اما بر اساس اختلافات فکری موجود میان سلفیان و مناطقی که گرایش‌های فکری سلفیه در آن مناطق به وجود آمده است، می‌توان سلفیه را به پنج گرایش عمده تقسیم کرد که برخی از این گرایش‌ها در تقسیم بندی دکتر یوسف قرضاوی وجود ندارد. این پنج گرایش عبارتند از: سلفیه تکفیری و حکومتی وهابی در عربستان، سلفیه افراطی دیوبندی در شبه قاره هند، سلفیه اعتدالی زیدیه در یمن، سلفیه اعتدالی اخوان المسلمین در کشورهای عربی و سلفیه جهادی و انقلابی سید قطبی در جهان اسلام که به عنوان مهم‌ترین گرایش‌های فکری موجود سلفیه در جهان معاصر می‌توان از آنها یاد کرد که تمام گروه‌ها از دل این پنج

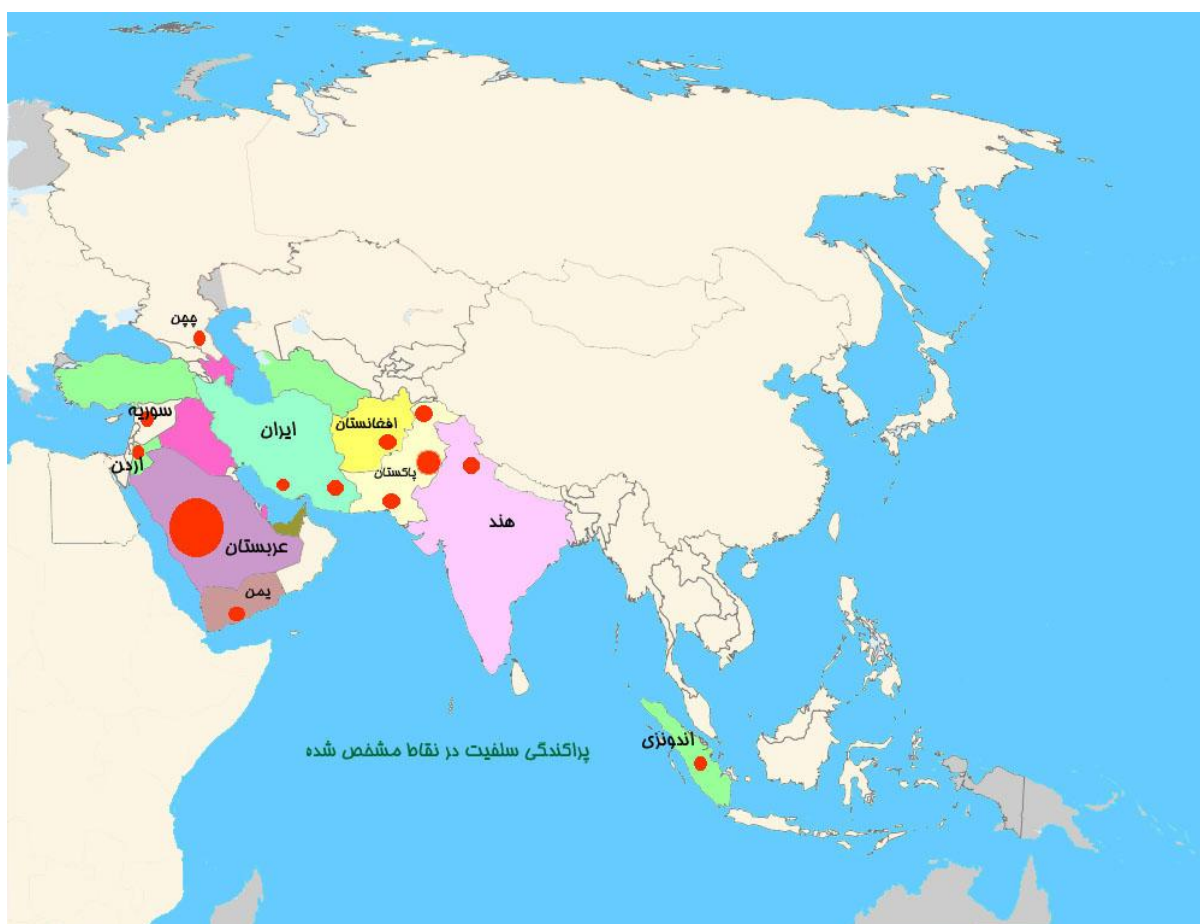
۱. یوسف قرضاوی، الصحوه الاسلامیه من المراهقه الی الرشد، ص ۲۰۱ - ۲۰۵، دار الشروق مصر، چاپ سوم، ۲۰۰۸.

۲. نذیر احمد سلامی عالم حنفی عضو مجلس خبرگان رهبری، سلفیه را به سلفی نصی محض (وهابیت)، سلفی سنتی (نصی - عقلی) و سلفی‌های نوین تقسیم می‌کند و رشید رضا، سید قطب و مودودی را در قسم سوم جای می‌دهد. رک: بیست و دومین همایش علمی - تحقیقی مذاهب اسلامی، زاهدان، ۱۳۸۹.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

گرایش بیرون آمده اند که در ادامه به اختصار به معرفی آنان می پردازیم. بنابراین می توان گفت امروزه در جهان اسلام پنج گرایش عمده با رویکرد سلفی گری با حدود یکصد تا دویست میلیون جمعیت وجود دارد که هر محقق نام های خاصی بر آن نهاده است و هنوز در جهان اسلام و بالتبع در ایران اسلامی پژوهشگران به وحدت نظری در این زمینه دست نیافته اند.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سلفیه وهابی تکفیری در عربستان

شاید برخی از محققان و پژوهشگران نام نهادن وهابیت به سلفیه را نپسندد و معتقد باشند که افکار وهابیت، ارتباطی با آرا و افکار سلف ندارد و هیچ یک از سلف، اعتقادات وهابیت را قبول ندارد. اگرچه این اعتقاد حقی است و نگارنده این سطور هم با آن موافق است، اما امروزه با تبلیغات فراوان آل سعود و وهابیت، اطلاق سلفیه بر آنان در جهان اسلام پذیرفته شده و تمام مباحث سلفیه، بیشتر حول آرا و افکار سلفیانی می‌چرخد که تفکرات ابن تیمیه و ابن قیم جوزی را پذیرفته‌اند. بنابراین ما، وهابیت را به عنوان یکی از مهم‌ترین جریان‌های سلفی عصر حاضر می‌شناسیم.^۱

آغاز دعوت وهابیان در عربستان، به سال ۱۱۵۷ قمری برمی‌گردد؛ زمانی که محمد بن عبدالوهاب (۱۱۱۵-۱۲۰۶ق) حرکت تبلیغی خویش را در مبارزه با آنچه آن را شرک می‌نامید، آغاز کرد.^۲ وی برای توسعه دعوت خود به درعیه رفت و با دادن دست اتحاد با محمد بن سعود (م ۱۱۷۹ق) حاکم این شهر، راه را برای پیروزی‌های بعدی دعوت وهابی هموار کرد. حرکت مزبور ابتدا منطقه نجد را تحت پوشش قرار داد. سپس در پی نبردها و خونریزی‌های فراوان، بر سواحل خلیج فارس و تمامی منطقه حجاز تسلط یافت. در سال ۱۲۳۵ قمری با قلع و قمع دولت وهابی به دست ابراهیم پاشای عثمانی و قتل عبدالله بن سعود در اسلامبول، خاندان آل سعود از قدرت ساقط شده و نزدیک به هشتاد سال در عزلت زندگی کردند.

۱. نیز بنگرید: ابوزهره، *تاریخ المذاهب الاسلامیه*، فصل سلفیان.

۲. رک: مهدی فرمانیان، *فرق تسنن*، مقاله «وهابیت»، قریب گرکانی، به کوشش رسول جعفریان.

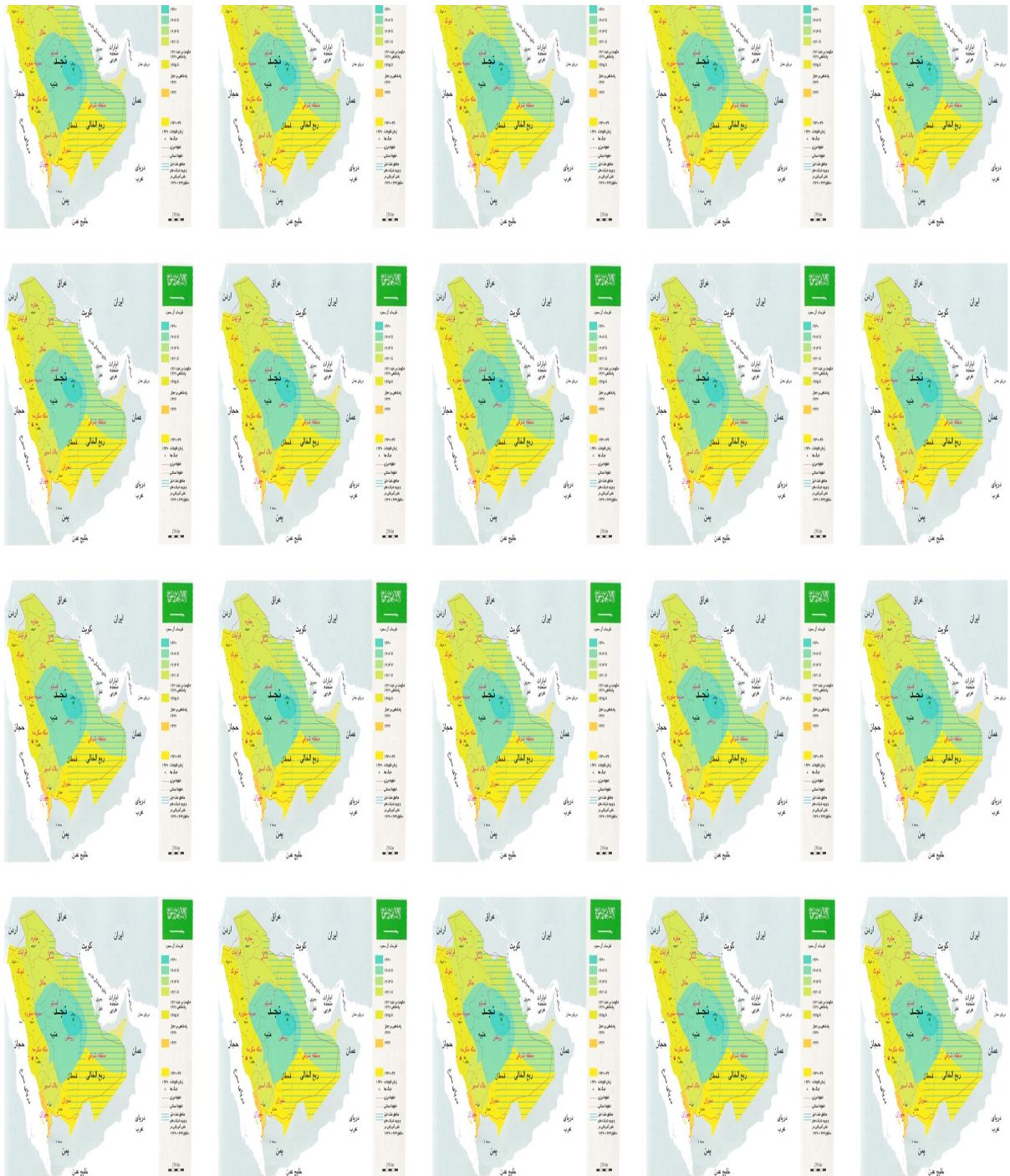
پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مرحله دوم دعوت وهابیان با فعالیت عبدالعزیز بن عبدالرحمان در سال ۱۳۱۹ق با همکاری انگلستان آغاز شد؛ زمانی که وی از کویت به نجد آمد و پس از تسلط بر نجد و توسعه قدرت خود، کشور عربستان سعودی را ایجاد کرد و تاکنون فرزندان وی بر این کشور حکومت می‌کنند.^۱

---

۱. ر.ک: سید محسن امین، کشف‌الاتباب؛ وهابیان از استاد علی اصغر فقیهی.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

وهابیان در یکصد سال اخیر خود را سلفی نامیده و در سراسر جهان اسلام با عنوان سلفیه از افکار و آرای خود تبلیغ می‌کنند که یکی از بهترین این آثار، کتاب *العقائد السلفیه بادلتهما التقلیه و العقلیه* نگارش آل‌بوطامی از بزرگان معتدل و عالم وهابیت در عصر حاضر است. در این کتاب تمام عقاید وهابیت با عنوان عقاید سلفیه و عقاید سلف صالح قرون نخستین مطرح و به مسلمانان سنی القا می‌شود. جهان اسلام هم در طول چند دهه گذشته سلفی بودن وهابیت را پذیرفته و برخی از علمای اهل سنت، گرایشاتی به این تفکر پیدا کرده‌اند.^۱ از طرف دیگر اکثر اهل سنت به نقد آرا و افکار وهابیت پرداخته و به خوبی تبیین کرده‌اند که افکار وهابیت، اجتهادات ابن تیمیه است و هیچ یک از سلف به این اجتهادات، اعتقادی نداشته و آنها را از مصادیق شرک نمی‌دانسته‌اند.^۲

گسترش سلفی‌گری به خارج از جزیره العرب^۳

در دوره پادشاهی ملک عبدالعزیز موفقیت چندانی برای گسترش سلفی‌گری در خارج از شبه جزیره بدست نیامد و تنها گروه‌های کمی که متأثر از دعوت محمد بن عبدالوهاب بودند، از ابن سعود حمایت کردند. عالمانی همچون مسعود ندوی در هند، شیخ بهجت الاثری در عراق، رشید رضا در مصر و شیخ علی طنطاوی در شام و گروهایی از کشورهای اسلامی نظیر یمن، هند، بنگلادش،

۱. بنگرید: زهرا مسجدجامعی، *نظری بر تاریخ وهابیت*، فصل آخر. لازم به ذکر است که در این کتاب به اشتباه تمام تفکر سلفیان به نام وهابیت رقم خورده است که محققانه نیست.

۲. رجوع کنید: بوطی، *سلفیه بدعت یا مذهب*، تمام کتاب؛ سبکی، *شفاء السقام*، تمام کتاب؛ حسن بن فرحان مالکی، *داعیه لیس نبیاً*، سراسر کتاب.

۳. این بخش از مقاله محققانه جناب آقای حسن اسکندری با عنوان «سیاست خارجی عربستان: گسترش وهابیت» اخذ شده است که در کتاب سلفیه حال و آینده با ویرایش این جانب منتشر می‌گردد.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

اندونزی و مصر.^۱ ملک عبدالعزیز برای جلب حمایت مسلمانان در جهت حکومت بر حجاز، اولین کنفرانس اسلامی را در ۱۳۴۴ق/۱۹۲۶م/۱۳۰۴ش در مکه با حضور نمایندگان ۹۵ گروه و جنبش اسلامی تشکیل داد و بر ضرورت اخوت اسلامی و اتحاد بین مسلمین تاکید کرد.^۲ علاوه بر این عبدالعزیز به چاپ و نشر کتب سلفیه همچون کتاب های ابن تیمیه، ابن کثیر، ابن قدامه، محمد بن عبدالوهاب و کتب و رسائل علمای نجد اهتمام ورزید.^۳

در همین راستا سیاست گسترش تفکر از طریق آموزش در داخل کشور در دستور کار وهابیت قرار گرفت. زیرا یکی از مهمترین ابزارهای توسعه فرهنگی در هر کشوری وجود مراکز آموزش عالی فعال جهت تربیت نیروی متخصص مورد نیاز جامعه است. بیشترین فعالیت در این دوره تاسیس مدارس جهت آموزش مبانی وهابیت در شبه جزیره بود که تا سال ۱۳۷۶ق/۱۹۵۷م/۱۳۳۶ش، تعداد مدارس عربستان به ۲۸۰۰ مدرسه با ۷۵ هزار دانش آموخته رسید که سرپرستی آن به مرکزی به نام «وزاره المعارف» سپرده شد.^۴ ابن سعود علمای سایر بلاد اسلامی به خصوص مصر و سوریه را جهت تدریس در مدارس عالی دعوت کرد. این مدارس برای اولین بار در سال ۱۳۴۴ق/۱۹۲۶م/۱۳۰۴ش تاسیس شدند. عالمانی همچون شیخ محمد امین شنقیطی از موریتانی، شیخ عبدالرحمن آفریقایی، شیخ عبدالظاهر ابوالسمح از مصر، شیخ تقی الدین هلالی از مغرب و

۱. محمد بن عبدالله السلیمان، دعوه الشیخ محمد بن عبدالوهاب و اثره فی العالم الاسلامی، ص ۷۶-۸۴.

۲. الملک فهد بن عبدالعزیز وأعماله الجلیله، محمد بن ناصر العبودی، روزنامه الرياض، ۷ رجب ۱۴۲۶، شماره ۱۳۵۶۳.

۳. سعود بن سلمان آل سعود، السعودیون النموذج و الرساله، مجموعه مقالات

۴. عبدالرحمن بن زید الزنبدی، تطبیق الشریعه الاسلامیه فی المملکه العربیه السعودیه، ص ۳۳۵.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

دیگران^۱.

زمانی که ملک سعود به پادشاهی رسید به مفتی اعظم عربستان شیخ محمد بن ابراهیم آل شیخ در ۱۳۷۳ق/۱۹۵۴م/۱۳۳۳ش اظهار داشت^۲ که برای نشر وهابیت، مراکز بزرگ و مجهز برای تحصیل تا سطح عالی تاسیس کند تا پس از جذب دانشجویان از سراسر دنیا به خصوص آسیا و آفریقا و آموزش آنان، به کشور خود بازگشته و در آنجا با حمایت‌های مادی و معنوی سعودی، وهابیت را گسترش دهند. به همین منظور یکی از مهم‌ترین دانشگاه‌های دینی در مدینه منوره در سال ۱۳۸۱ق/۱۹۶۲م/۱۳۴۱ش با نام الجامعه الاسلامیه تاسیس گردید. این مرکز با بودجه سنگین و خصوصی سه میلیون ریال سعودی کارش را آغاز کرد^۳ و مقرر گردید که این دانشگاه به طلاب خارجی اختصاص یابد و هشتاد و پنج درصد از فارغ‌التحصیلان آن از خارج از کشور باشند.^۴

هم چنین حضور چهل ساله (۱۳۴۹ق/۱۹۳۱م/۱۳۰۹ش تا ۱۳۸۹ق/۱۹۶۹م/۱۳۴۸ش) علمی و سیاسی محمد بن ابراهیم آل شیخ بر مسند افتاء باعث ارائه وهابیت به شکل مدرن به دنیا شد. جایگاه ویژه او در عربستان به عنوان ریاست معاهد و کلیات در ۱۳۷۹ق/۱۹۵۹م/۱۳۳۸ش، ریاست الجامعه الاسلامیه در مدینه، ریاست رابطه العالم الاسلامی در آغاز تاسیس آن، تشکیل هیئت کبار العلماء و ریاست بر آن و اشراف بر همه جریان‌های سعودی باعث

---

۱. محمد بن عبدالرحمن الخمیس، عنایه الملک عبدالعزیز بالعقیده السلفیه ودفاعه عنها، ص ۹۴؛ السعودیون النموذج والرساله، همان

۲. سلمان بن سعود العبود، تاریخ الملک سعود، ج ۳، ص ۱۳۶

۳. همان، ج ۳، ص ۱۵۹

۴. جهود المملکه العربیه السعودیه فی الدعوه الی الله، ج ۱، ص ۲۳۸

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

شد که بعد از ۴۰ سال تلاش، بین سیاست آل سعود و مذهب وهابیت ارتباط نزدیکی ایجاد شود.^۱

با روی کار آمدن ملک فیصل در ۱۳۸۴ق/۱۹۶۵م/۱۳۴۴ش و بالا رفتن قیمت نفت در دهه هشتاد، ترویج سلفیت قوت فراوانی گرفت.^۲ شرایط جدید منطقه و قدرت گرفتن ناسیونالیسم عربی مهم‌ترین تهدید برای آل سعود بود. فیصل که افکار انقلابی جمال عبدالناصر را تهدیدی جدی بر ستون اصلی قدرت و مشروعیت خویش می‌دانست از طریق حمایت از جنبش‌های اسلامی و اشاعه سلفیت، به مقابله با او برخاست^۳ و این فرصت برای آل سعود بدست آمد که به عنوان تنها حامی اسلام و منادی وحدت زیر لوای اسلام نفوذ خود را در بین کشور های اسلامی گسترش دهد.^۴

فیصل مصمم به حرکت خود بود؛ به نحوی که در یک دوره ۹ ماهه در ۱۳۸۵ق/۱۹۶۶م/۱۳۴۵ش از کشورهای اردن، سودان، تونس، گینه، مالی، مراکش، ایران، ترکیه و پاکستان دیدار و رهبران این کشورها را در جریان اهداف خارجی خودش که همانا مبارزه با ناصریسم بود، قرار می‌داد. در سفر دیگرش به آفریقا در ۱۳۹۱ق/۱۹۷۲م/۱۳۵۰ش از کشورهای اوگاندا، چاد، سنگال، موریتانی و نیجر

۱- محمد بن عبدالرحمن آل اسماعیل، الشیخ محمد بن ابراهیم آل الشیخ و اثر مدرسته فی النهضه العلمیه والادبیه فی البلاد السعودیه، ص ۱۲

۲- تحول شگرف در این دوره در گسترش سلفیت به خارج از شبه جزیره باعث شد فهد پادشاه سعودی از سال ۱۴۰۴ق جایزه جهانی ملک فیصل را برای تقدیر از خادمین ترویج اسلام در هر سال برگزار کند. وزاره الشئون الاسلامیه، جهود خادم الحرمین الشریفین، ص ۱۲

۳- حمید احمدی، ریشه های بحران در خاور میانه، ص ۱۱۹-۱۲۳

۴- ناصر سعید، تاریخ آل سعود، ص ۸

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

دیدن کرد. در این ماجرا رهبران کشورهای آسیایی و آفریقایی مورد دیدار از این که خود را سهمیم در ثروتهای عربستان می‌دیدند به ملک فیصل پاسخ مثبت دادند.^۱ نکته حایز اهمیت این است که وهابیت در این دوره مورد حمایت کشورهای اسلامی نبود و فقط در مقابل کمک‌های مالی عربستان، با حضور عالمان و مراکز وهابیت در این کشورها موافقت می‌شد. در واقع نوعی داد و ستد سیاسی در جریان بود؛ اما پس از انقلاب اسلامی ایران، تعالیم فرقه وهابیت به دستاویز اصلی برای جلوگیری از گسترش تفکرات نواندیشانه این انقلاب شیعی در این کشورها تبدیل شد.^۲

در این دوره عربستان سرمایه‌گذاری هنگفتی برای تاسیس دانشکده‌ها و مراکز اسلامی و معهد‌های علمی و تاسیس مساجد و دارالتحقیق قرآن در کشورهای اسلامی انجام داد و عده‌ای از علمای سلفی را به این کشورها اعزام کرد و در نتیجه روند شکل‌گیری گرایش‌های سلفی در کشورهای اسلامی قدرت بیشتری گرفت. هم‌چنین به تدریج بعضی از مراکز اسلامی در کشورهای غربی ایجاد شد. فیصل در این دوره به عنوان مدافع بیت المقدس و به ظاهر برای مقابله با صهیونیسم و کمونیسم و ناسیونالیسم عرب و استعمار به کمک سران برخی کشورها نظیر ایران، مغرب، مراکش، اردن، سومالی و پاکستان، سازمان کنفرانس اسلامی را تاسیس کرد.^۳ ناصر درباره این سازمان و فلسفه تاسیس آن

۱- عناصر القوه فی توحید المملکه العربیه السعودیه، ص ۱۸۱؛ سید داود آقایی، سیاست و حکومت در عربستان سعودی، ص ۱۲۸

۲- الهام رشیدی، ترکش‌های وهابیت در مراکش، روزنامه شرق، ۱۳/۱۰/۸۲ به نقل از پرفسور ظریف

۳- ملک فیصل والتضامن الاسلامی، مجله‌الداره، شماره ۲، سال ۵، ۱۴۰۰ق

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

معتقد بود که « کنفرانس اسلامی یک پیمان سیاسی است، نه مذهبی».^۱ اعتبار سازمان کنفرانس اسلامی با شکست کشورهای متحد عربی علی‌الخصوص مصر از اسرائیل در ۱۳۸۶ق/۱۹۶۷م/۱۳۴۶ش و تصرف بلندی‌های جولان، صحرای سینا و اشغال اراضی قدس، دو چندان شد و بعد از آن بود که سران کنفرانس اسلامی در خارطوم گردهم آمدند و برای محکومیت اسرائیل به بحث و تبادل نظر پرداخته و با آتش زدن مسجدالاقصی در همان سال توسط اسرائیل، کنفرانس اسلامی بیانیه‌ای در محکومیت اسرائیل صادر کرد و اعتباری ویژه یافت.^۲

مقر اصلی سازمان کنفرانس اسلامی - بزرگترین سازمان جهان اسلام^۳ - و مراکز بزرگ زیر مجموعه آن از همان آغاز در جده عربستان بوده است. احسان اوغلو دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، عربستان را مقر سازمان و پرچم‌دار همبستگی اسلامی در جهان نامید.^۴ تنها بخش کمی از مراکز این سازمان در کشورهای ترکیه، پاکستان، بنگلادش و مغرب و برخی کشورهای دیگر است. عربستان به تنهایی ۱۰٪ کل بودجه سازمان کنفرانس اسلامی را تامین می‌کند که بالاترین رقم در بین کشورهای اسلامی است.

در همین دوران مجموعه‌ای دیگر به نام رابطه العالم الاسلامی بنیانگذاری شد که در طول ۵۰ سال فعالیت آن، نقش اساسی در ترویج وهابیت داشته است.

۱- حمید روحانی، نهضت امام خمینی، ج ۲، ص ۴۵۲

۲- الملک فیصل والتضامن الاسلامی، همان

۳- نبذه عن منظمه المؤتمر الاسلامی، مجله المنظمه، ش ۱۰، ص ۷۸، ۲۰۰۹م

۴- دبیرخانه سازمان کنفرانس اسلامی، المملكة العربیه السعودیه والمنظمه المؤتمر الاسلامی، مقدمه کتاب

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

بنابر برآورد آماری ۹۰ درصد برنامه های رادیو آزادی، رادیو اروپای آزاد و صدای آمریکا به زبان آسیای مرکزی به این موضوع (ترویج وهابیت از طریق رابطه العالم الاسلامی) اختصاص یافته است.^۱

هم چنین عربستان برای گسترش سلفیه به تاسیس مراکزی در کشورهای مختلف دست زد. یک نمونه بزرگ این مراکز، مسجد ملک فیصل است. این مسجد با ظرفیت ۱۰هزار نمازگزار به همراه دانشکده و معاهد های علوم اسلامی در اسلام آباد پاکستان در ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م/۱۳۶۷ش تاسیس شد که از دل آن افرادی با گرایش سلفی بیرون آمدند. عربستان در بین سالهای ۱۴۰۰ق/۱۹۸۰م/۱۳۵۸ش تا ۱۴۱۰ق/۱۹۹۰م/۱۳۶۸ش نزدیک به چهار میلیارد دلار کمک رسمی به مجاهدین افغان پرداخت کرده و در این مدت کمک های غیر رسمی بسیاری نیز از طریق مراکز اسلامی و خیریه برای آنها فرستاده شد.^۲

عربستان به کمک افرادی همچون بن باز مفتی اعظم عربستان و محمد بن جابر رئیس دادگستری نقش مهمی در پیشتیبانی از طالبان ایفا کرد. یکی از رهبران طالبان، ملا ربانی در ریاض با ملک فهد ملاقات کرد و ابراز کرد: از آنجایی که عربستان مرکز دنیای اسلام است ما مایلیم با عربستان همکاری داشته باشیم. ملک فهد نیز از تطبیق شریعت و گزینش معیارهای خوب در افغانستان به دست طالبان ابراز خوشحالی کرد. او به طالبان قول داد که تا جایی که می تواند به آنها کمک

۱- شیرین آکینز، سیاسی‌گرایی اسلام در آسیای مرکزی در دوره پس از شوروی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز،

شماره ۴۵

۲- همان، ص ۴۰۴

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

کند.^۱

نیز هم سویی عربستان با سیاست‌های آمریکا، باعث شد که امتیازاتی را عربستان برای حضور در کشورهای غربی به دست آورد. ساخت مساجد و آکادمی‌های علوم اسلامی و عربی توسط عربستان در بهترین مناطق شهرهای اروپا و آمریکا و تاسیس کرسی‌های اسلام‌شناسی در معتبرترین دانشگاه‌های جهان مانند دانشگاه هاروارد و دانشگاه کالیفرنیا و دانشگاه لندن و مسکو به عنوان قرائت اصیل از اسلام از جمله آنهاست.^۲ این فعالیت‌ها دستاویزی برای توجیه و انحراف افکار عمومی جهت گسترش تعامل با غرب بود. برای نمونه می‌توان از مسجد و مرکز اسلامی در ژنو پایتخت سوئیس، بروکسل پایتخت بلژیک، مادرید پایتخت اسپانیا، رم پایتخت ایتالیا و شهرهای نیویورک، واشنگتن، کالیفرنیا در آمریکا نام برد. برخی از این مساجد گنجایش ۴ هزار نفر نمازگزار را دارند.^۳

با حمله آمریکا به عراق، ملک فهد جلسه‌ای مشتمل بر ۳۵۰ تن از علما را تشکیل داد تا آنها را برای صدور فتوا به منظور اجازه استقرار ارتش آمریکا در عربستان، طی جنگ با عراق متقاعد سازد. در نتیجه فتوایی توسط عبدالعزیز بن باز متنفذترین عالم عربستان و رئیس هیئت کبار العلماء صادر شد: «هرچند آمریکایی‌ها عقاید مذهبی محافظه‌کارانه هم چون کافران دارند و مسلمان نیستند، اما آنها سزاوار پشتیبانی هستند زیرا آنها در این جا هستند تا از اسلام

۱- همان، ص ۴۱۲

۲- جهود خادم الحرمین الشرفین الملک فهد، ص ۱۰۰

۳- عبدالله التركي، المملكة العربیه السعودیه وخدمتها للاسلام والمسلمین فی الغرب، ص ۲۰

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

دفاع کنند»^۱.

هم چنین ملک فهد در ۱۴۱۲ق/۱۹۹۲م/۱۳۷۱ش اولین کنفرانس بین‌المللی برای شناسایی اقلیت‌های مسلمان در کشورهای بیگانه و گرفتن استراتژیک مناسب و درک شرایط و نگرانی‌های آنان برگزار کرد. او به فعالیتهای گذشته عربستان در کشورهای غربی و شرقی در رابطه با اقلیتهای مسلمانان بسنده نکرد. این فعالیتهای مدتها قبل، از طریق سازمان‌هایی نظیر رابطه‌العالم‌الاسلامی و هیئة الإغاثة‌الإسلامیة و الندوة‌العالمیة للشباب‌الإسلامی با مدیریت سازمان کنفرانس اسلامی در این کشورها گسترش می‌یافت.^۲ در طول پادشاهی فهد از طریق رابطه‌العالم‌الاسلامی ۶۰۰ مرکز اسلامی و ۱۵۰ مسجد و ۱۵۰۰ مدرسه در جهان تاسیس شد و ۶ میلیارد ریال سعودی در رابطه‌العالم‌الاسلامی هزینه شد.^۳ او هم چنین پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در کشورهای تحت‌تاثیر او مانند جمهوری‌های آسیای مرکزی، اروپای شرقی، چین و روسیه فعالیت گسترده‌ای را آغاز کرد. مساجد و مدارس اسلامی زیادی در آنجا تاسیس کرده و آنان را سرپرستی نمود. با دعوت او بسیاری از مسلمانان چین برای حج و تحصیل در دانشگاه‌های عربستان راهی آن دیار کرد و ترجمه قرآن و کتب مورد نیاز را به صورت رایگان در اختیار آنها قرار می‌داد.^۴ در پی چندین سال فعالیت آنان، حکمرانان ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان وهابیت را بزرگترین تهدید سیاسی

۱- طالبان، ص ۴۱۱

۲- المملكة‌العربیة‌السعودیة و منظمة‌المؤتمر‌الاسلامی، همان

۳- ابراهیم‌المسلم، الملك‌فهد و مسیره‌التنمیة، ص ۱۴۸

۴- چین‌چونگ، مساهمات‌المملکة‌العربیة‌السعودیة لقضایا‌المسلمین فی‌الصین، مجموعه‌مقالات

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

برای ثبات در کشورهای خود خواندند.^۱

با گسترش انتقادات ایران به عملکرد عربستان در برگزاری حج و پیشنهاد اداره مکه و مدینه توسط شورای مسلمانان، توسعه حرمین شریفین را ملک فهد به صورت جدی آغاز کرد. در توسعه شهر مکه و مدینه ۷۰ میلیارد ریال سعودی هزینه شد.^۲ در این دوره تمرکز زیادی بر آشنایی حجاج با تفکر سلفی انجام گرفت. کنفرانس و همایشهای بسیاری در ایام حج در مقر رابطه العالم و دیگر مراکز برگزار گردید و توزیع کتب و مجلات فراوانی در بین حجاج صورت گرفت.

مراکز بزرگ وهابیت^۳

مراکز بزرگ اسلامی بیشترین سهم را در گسترش وهابیت دارند که با عنوان فراملیتی فعالیت می‌کنند. حمایت همه جانبه عربستان از سازمان کنفرانس اسلامی زمینه را برای اعمال نفوذ در این مجموعه عظیم اسلامی ایجاد کرده است. همانطور که اشاره شد مراکز بزرگ زیر مجموعه سازمان کنفرانس اسلامی یعنی: صندوق التضامن الإسلامي، البنك الإسلامي للتنمية (بانک توسعه اسلامی) هیئة الإغاثة الإسلامية العالمية (سازمان بین المللی امداد اسلامی)، وكالة الأنباء الإسلامية (خبرگزاری اسلامی)، منظمة العواصم الإسلامية (سازمان پایتختهای

۱ - طالبان، ص ۴۱۰

۲ - الکیلانی، عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود والاصلاح الاسلامی المعاصر، ص ۱۲۰

۳. در این زمینه بنگرید: حسن اسکندری، مقاله «کنفرانس اسلامی و نقش آن در گسترش وهابیت» فصلنامه سراج منیر، شماره سوم، پائیز ۱۳۹۰، قم، دارالاعلام.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

اسلامی)، منظمه الإذاعات الإسلامیه (سازمان رادیو و تلویزیون های اسلامی)، مجمع فقه اسلامی و صندوق قدس همگی در جده عربستان می باشد.^۱ تنها بخش کمی از مراکز این سازمان در کشورهای ترکیه، پاکستان، بنگلادش و مغرب و برخی کشورهای دیگر است.^۲ در آخرین تلاش عربستان، ساختمان جدید دبیرخانه سازمان کنفرانس اسلامی در جده در زمینی با مساحت ۴۰ هزار متر مربع با مبلغ ۱۰۰ میلیون دلار در ۱۴۳۲ق در حال ساخت می باشد.

رابطه العالم الاسلامی:

این مرکز بزرگترین و گسترده ترین مجموعه چند منظوره اسلامی است که در طول ۵۰ سال فعالیت آن، نقش اساسی در ترویج سلفیه داشته است. در کنفرانس مکه در ۱۳۸۱ق/۱۹۶۲م/۱۳۴۱ش در جهت مبارزه با ناسیونالیسم عربی و سکولاریسم، رابطه العالم الاسلامی برای گسترش دین اسلام و دفاع از شبهات کمک به مراکز دینی تشکیل شد. گر چه هیئت موسس آن از ۵۰ شخصیت اسلامی از سراسر ممالک اسلامی تشکیل شده بود^۳ اما ریاست اولیه آن به دست محمد بن ابراهیم آل شیخ و بعد از او عبدالعزیز بن باز و بعد از او در حال حاضر عبدالعزیز بن عبدالله آل شیخ است که هر سه رئیس هیئه کبار العلماء

۱- الملک فیصل والتضامن الاسلامی، مجله الداره، در سال ۱۳۸۸ش اتحادیه رادیو و تلوزیون کشورهای اسلامی به دبیرخانه تهران تشکیل

۲- <http://www.mofa.gov.sa/Detail.asp?InSectionID=5715&InNewsItemID=79500>

۳- عبدالله سندی، الملک فیصل والتضامن الاسلامی، مجله الداره، شماره ۲، سال پنجم، ۱۴۰۰ق

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

عربستان هستند و این نشان از سیطره عربستان بر این مرکز جهانی است.^۱ اهمیت این سازمان به حدی است که عضو ناظر در سازمان ملل متحد و همچنین به عنوان عضو مراقب در سازمان کنفرانس اسلامی، یونسکو و یونسف حضور دارد.^۲ گردهمایی بزرگی در ۱۳۹۴/ق/۱۹۷۴/م/۱۳۵۳ش با حضور ملک فیصل و ۱۴۰ مرکز اسلامی فعال در جهان در مقر رابطه تشکیل شد و دبیرخانه برای هماهنگی بین مراکز اسلامی سراسر جهان تاسیس شد.^۳ گرچه در اساسنامه رابطه العالم ذکر شده که این سازمان بین المللی اسلامی برای ترویج اسلام و تعلیم اصول و تعالیم آن، به هیچ کشوری تعلق ندارد، اما به دلیل اینکه ۹۰ درصد بودجه آن توسط عربستان تامین می شود، ریاست آن نیز از سوی عربستان مشخص می شود. این مجموعه که در حال حاضر در بیشتر کشورهای جهان نمایندگی دارد به عنوان نماینده کشورهای اسلامی به ترویج دیدگاه های وهابی خود می پردازد.

یکی از زیر مجموعه های رابطه العالم الاسلامی، سازمان بین المللی امداد اسلامی (هیئة الإغاثة الإسلامية العالمية) است که موظف به کمک رسانی به کشورهای اسلامی است. از طریق بانک توسعه اسلامی ۷۷ میلیارد ریال به ۳۵ کشور اسلامی و عربی کمک شده که عربستان بعد از آمریکا دارای دومین رتبه در کمک رسانی به کشورهای عربی اسلامی است. تنها در بین

۱- تحریریه رابطه، رابطه العالم الاسلامی حقایق و ارقام، ص ۵

۲- سایت رابطه العالم اسلامی، <http://www.themwl.org/Profile/default.aspx?l=AR>

۳- ملک فیصل و تضامن الاسلامی، همان

۴- سعید المغامسی، تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح الدارسة، مجموعه مقالات

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

۱۴۱۴ق/۱۹۹۴م/۱۳۷۳ش تا ۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش بیش از دو میلیارد و هفتصد میلیون ریال عربستان سعودی در بوسنی و هرزگوین هزینه کرده است. ۸۷۷ مدرسه تحت کفالت آنها بوده و ۱۵۰ مسجد ترمیم و تجهیز شده است. سه میلیون ریال سعودی کتاب فرستاده شده و ۶۴ دوره آموزش زبان عربی برگزار گردیده است.^۱

از جمله مراکزی که توسط هیئة الاغاثة الاسلامیه پایه گذاری شد، ایجاد مراکزی جهت حفظ قرآن در کشورهای مختلف است. این مراکز در ۴۰ کشور دائر شد که ۱۰۰ هزار قرآن آموز را آموزش می دهند. در تمام این جلسات گرایش های وهابی به عنوان اسلام اصیل آموزش داده می شود.^۲

در کنفرانس جهانی بررسی تلاش های عربستان در خدمت به اسلام که در ۱۴۳۲ق/۲۰۱۱م/۱۳۹۰ش برگزار شد. در طول سه دهه اخیر عربستان ۳۷۵ میلیارد ریال سعودی برابر با ۱۰۰ میلیارد دلار به ۹۵ کشور در حال توسعه کمک کرده است. این پول برابر ۴٪ سود ناخالص ملی این کشور در این سه دهه بوده است.^۳

ساخت مساجد و مراکز جهت گسترش آن در سراسر جهان:

در گزارشی که در ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م/۱۳۷۸ش منتشر شد تعداد مساجدی که در جهان توسط عربستان ساخته شده، ۱۵۰۰ مسجد است.^۴ برای نمونه: مسجد ام

۱ - جهود خادم الحرمين الشريفين الملك فهد، ص ۱۲۵

۲ - عبدالله بصر، جهود المملكة العربية السعودية في رعاية تحفيظ القرآن، ص ۸

۳ - <http://www.sayidaty.net/article-view.php?aid=7652>

۴ - سعيد المغامسي، تعليم ابناء المسلمين من خلال منح المدارس، مجموعة مقالات

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

الحصین در بحرین، مسجد ملک فیصل در پاکستان، مسجد جنبش فلاح در بنگلادش، مسجد ملک خالد در مالزی، مسجد الثقافه در چین تایپه. عربستان در کنار مساجد با ایجاد امکانات فرهنگی مانند کتابخانه‌ی مشتمل بر کتب سلفیه، جلسات آموزش قرآن با تفسیر وهابی و زبان عربی با متون خاص، بسترسازی مناسب در نشر افکار و آثار سلفیه و هسته اصلی تشکیلات آنان را بوجود آورده است.

به غیر از مساجد، برای گسترش سلفیت به جهان و انسجام بخشی و تنظیم آموزش و تربیت، عربستان موسسات و مراکز بسیاری در جهان ایجاد کرده است. بر اساس گزارشی که در ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م/۱۳۷۸ش منتشر شد ۱۲۰۰ موسسه اسلامی در سطح جهان توسط عربستان ایجاد شده است.^۱

از اهداف این مراکز نشر و گسترش دانش‌های مختلف با گرایش سلفی از طریق کلاسهای قرآن و حدیث، سیره پیامبر(ص)، احکام فقهی، آموزش زبان عربی و برگزاری سمینارها و سخنرانی دینی و علمی، مسابقات مختلف فرهنگی و ارائه خدمات فرهنگی و مذهبی از قبیل مراسم عقد و ازدواج، مجالس ترحیم، انجام امور خیریه و پاسخ به سوالات دینی و همچنین اجرای برنامه‌های مختلف برای کودکان و نوجوانان است. از امکانات مراکز مذکور، برخورداری از مدرسه روزانه غیر انتفاعی اسلامی از مرحله آمادگی تا مرحله متوسطه و دیپلم و گاهی مدارج بالاتر که شامل کلاسهای درسی آزمایشگاه و فنی است، همچنین سالن ورزشی با امکانات مختلف و سالن‌های بزرگ جهت برگزاری مراسمات و

۱- سعید المغامسی، تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح الدارسه، همان

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

همایشها است.^۱

در همین راستا، دانشگاه اسلامی محمد بن سعود انشعابات به صورت دانشکده های فقه و مطالعات اسلامی در کشورهای آمریکا، ژاپن، اندونزی، امارت، موریتانی و جیبوتی تاسیس کرده است. تعداد نود هزار دانشجو در این مراکز تحصیل کرده اند که تا ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م/۱۳۷۸ش بیش از بیست و یک هزار نفر از این افراد از دانشکده های خارج از عربستان در رشته های علوم اسلامی و زبان عربی فارغ التحصیل شده اند. هم چنین با توافق دانشگاه با بسیاری از دانشگاه های کشورهای اسلامی و کشورهای غربی، اساتید این دانشگاه به صورت مهمان در آنجا مباحث اسلام شناسی را تدریس می کنند و که تاکنون ۲۰۰ نشست علمی برگزار کرده اند.^{۳۲}

لازم به ذکر است در آماري که ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م/۱۳۷۸ش منتشر شد^۴ تعداد ۲۵۰۶۲ نفر از ۱۷۹ کشور جهان برای تحصیل به دانشگاه الجامعه الاسلاميه آمده اند.^۵ این افراد در پی بازگشت به کشورهای خویش، برای امام جماعت، تدریس و تربیت، مورد حمایت عربستان قرار می گیرند و با ایجاد مراکز علمی و فرهنگی

۱- صالح السدلان، المکانه الدینیه للمملکه العربیه السعودیه، مجموعه مقالات

۲ - سعید المغامسی، تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح الدارسه، مجموعه مقالات؛ سایت دانشگاه امام محمد بن سعود:
http://www.imamu.edu.sa/support_deanery/pnircs/aslam/Pages/Role%20of%20the%20university.aspx

۳- برای اطلاع از آمار به سایت دانشگاه مراجعه شود: <http://iu.edu.sa/web/content.aspx?id=115>

۴- جهود خادم الحرمین الشرفین الملک فهد، ص ۹۷

۵ - برای اطلاع آمار دقیق از تعداد دانشجویان هر کشور، تعداد فارغ التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری هر کشور بنگرید:
تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح الدارسه، مجموعه مقالات

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

و ترجمه کتاب های وهابی از عربی به زبان بومی سهم بسیاری در گسترش سلفیت دارا می باشند.^۱ هم چنین تعداد ۲۴۰۰ نفر فارغ التحصیل تا ۱۴۱۸ق/۱۹۹۸م/۳۷۷ش از این دانشگاه برای تدریس به مراکز مختلف جهان فرستاده شده اند.^۲

یکی دیگر از موسسات، مجتمع چاپ قرآن ملک فهد در مدینه است که برای چاپ قرآن و ترجمه و تفسیر توسط ملک فهد تاسیس شد. تعداد قرآنهایی که تا ۱۴۲۳ق/۲۰۰۲م/۳۸۱ش در بین کشورهای اسلامی توزیع شد ۱۷۰ میلیون نسخه قرآن می باشد و در هر سال توانایی چاپ ۳۰ میلیون نسخه از قرآن را دارد.^۳

عوامل گسترش سلفیه

یکی از مهم ترین عوامل گسترش سلفیت در جهان اسلام، قرار گرفتن مکه و مدینه به عنوان مهبط وحی و رسالت و قبله دینی مسلمانان در کشور عربستان است. گرچه وهابیت در نجد، محلی دورتر از زادگاه اسلام سربرآورد ولی به جهت کسب وجهه، خود را همیشه قرین با این دو شهر مقدس می سازد.^۴ این درحالی است که عمر وهابیان کمتر از سه قرن است و آنان عالمان و فقیهان گذشته همین دیار را اهل ضلالت و گمراهی می دانستند. آنان بر این باورند که فرهنگ و تمدن اسلامی در جزیره العرب متولد شد و همانطور که پیامبر نامه

۱ - سعید المغامسی، تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح الدارسه، مجموعه مقالات

۲ - جهود خادم الحرمین الشرفین الملک فهد، ص ۱۰۴

۳ - <http://www.mofa.gov.sa/Detail.asp?InSectionID=5715&InNewsItemID=79518> - ۳

۴ - برای نمونه: برگزیدن عنوان خادم الحرمین الشرفین توسط ملک فهد و ملک عبدالله

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

های بسیاری از این مکان به سران حکام و سلاطین می‌فرستاد، در حال حاضر نیز عقیده صحیح باید از این مملکت به گوش جهانیان برسد^۱ و این عبدالعزیز آل سعود بود که بعد از هزار سال عقیده سلیم و توحید واقعی را به این کشور بازگرداند.^۲

از دیگر عوامل گسترش سلفیه در جهان اسلام می‌توان به ثروت هنگفت حاصل از درآمدهای نفتی اشاره کرد. عربستان دارای ۲۵٪ ذخایر نفت جهان است و تنها در ۱۴۰۲ق/۱۹۸۲م/۱۳۶۱ش تا ۱۳۹۷ق/۱۹۹۷م/۱۳۵۶ش در سال بین ۹۰ تا ۹۵ میلیارد دلار درآمد نفتی داشته است.^۳ سرمایه‌گذاری عربستان در خارج از کشور در نشر تفکرات خود و ایجاد همبستگی با کشورهای مسلمان برابر با چهار درصد سود ناخالص ملی خود و گاهی تا ۷/۷٪ رسیده است که در بیش از هفتاد کشور توزیع شده است.^۴ آل سعود با کمک و یاری جریان‌ها و جنبش‌های سوریه و لبنان در دهه سی و چهل میلادی و الجزایر و مصر در دهه پنجاه میلادی^۵ و بخش قابل توجهی از این سرمایه در دهه هفتاد تا دوران معاصر، هزینه جریانها و جنبش‌های سلفی افغانستان، پاکستان، فلسطین و کشورهای مختلف آفریقایی شده است.

عربستان سعودی برای هماهنگی در سیاست‌گذاریها و برنامه‌های تبلیغی خود مبادرت به تاسیس وزارت «الشؤون الاسلامیه و الاوقاف و الدعوه و الارشاد» نمود

۱- جهود المملکه العربیه السعودیه فی الدعوه الی الله، ص ۱۱۲

۲- عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود والاصلاح الاسلامی المعاصر، ص ۱۳۵

۳- محمدالنیرب، العلاقات الامریکیه السعودیه، ص ۲۸۵

۴- المملکه العربیه السعودیه ومنظمه الموتر الاسلامی، همان

۵- همان

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تا سیاست‌گذاری تبلیغ سلفیت در سراسر جهان و داخل عربستان به صورت جدی مورد پیگیری قرار گیرد و در سال ۱۴۱۹ق/۱۹۹۹م/۱۳۷۸ش هجری کنگره ای جهانی به مناسبت گرامی داشت یکصدمین سال تاسیس مملکت عربی سعودی تشکیل شد که در این کنگره مجموعه مقالاتی با عنوان «المملكة العربية السعودية في مائة عام بحوث و دراسات» در ۱۵ جلد که حاوی ۱۸۷ مقاله تحقیقاتی در تبیین فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی عربستان در این یکصد سال است، آمده است.^۱ همچنین در دو کنگره بین‌المللی، نقش دولت سعودی در پشتیبانی از جهان اسلام در سال ۱۴۳۱ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش نیز اطلاعات مفید دیگری عرضه شده است. بنابراین موقعیت جغرافیائی، پول نفت، همراهی با آمریکا، تاسیس مساجد و مراکز آموزشی و علمی در سراسر جهان بالاخص جهان اسلام از جمله مهم‌ترین عوامل گسترش وهابیت در جهان است.

جریان اعتدالی سلفی - زیدی در یمن^۲

یکی دیگر از جریانات سلفی در جهان اسلام، جریان سلفی زیدی یمن است که از قرن نهم هجری به بعد در زیدیه یمن پدیدار شدند. در این قرن اندیشمندانی ظهور یافته که به تفکر سلفی گرایش پیدا کردند و کم‌کم از زیدیه معتزله یا زیدی اهل بیتی فاصله گرفتند. این افراد به رد و نقض افکار مطرح در زیدیه پرداخته و اندیشه و افکار اهل حدیث اهل سنت و ابن تیمیه را به زیدیه

۱-مراجعة شود: <http://www.darah.org.sa/bohos/Data/4.htm>

۲. ر.ک: عبدالعزيز مسعودی، الشوکانیه الوهابیه، ص ۲۷۱-۳۱۰؛ مهدی فرمانیان، در سنامه تاریخ و عقاید زیدیه، ص ۱۲۱-۱۳۵.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

وارد کردند. زیدیه که تا آن زمان در فقه و کلام گرایش عقلی داشت و به معتزله نزدیک بود، با ظهور این افکار به سوی اهل سنت گرایش پیدا کرده، مروج افکار احمد بن حنبل، ابن تیمیه و وهابیت گردید و این‌چنین به احادیث مروی از طریق اهل سنت متمایل شد. این چرخش از ابن‌الوزیر در قرن نهم هجری شروع شد و در قرون بعد به وسیله فرزندان و شاگردان وی ادامه یافت. در قرن یازدهم حسن بن احمد جلال این راه را ادامه داد و در قرن دوازدهم این فکر تجدید حیات دوباره یافت. در این قرن دو نفر از بزرگان زیدیه به نام‌های صالح بن مهدی مُقبلی و محمد بن اسماعیل معروف به ابن‌الامیر به دفاع از تفکر سلفیه پرداخته و حتی ابن‌الامیر رساله‌ای در تأیید دیدگاه‌های محمد بن عبدالوهاب نوشت. این گرایش در قرن سیزدهم با ظهور محمد بن علی شوکانی به اوج خود رسید و در اصول و فروع به حنابله نزدیک گردید. مدرسه شوکانی تا کنون در یمن پایدار مانده و اکنون دو طیف مختلف در زیدیه وجود دارد؛ یکی از آنها، همان خط اصیل زیدیه قاسمیّه است که افکار اندیشمندان سابق زیدیه را ترویج می‌کند که می‌توان از این با عنوان «زیدیه اهل‌بیتی» یا «زیدیه معتزلی» یاد کرد که جریان الحوثی‌ها به طیف زیدیه اهل‌بیتی وابسته است و دیگری جریان زیدیه سلفی یا زیدیه سنی است که به وسیله عربستان در حال تقویت است و تا کنون بیش از شصت و پنج حوزه علمیه در یمن از سوی این جریان با کمک آل سعود تاسیس شده است.^۱

یکی دیگر از سلفیان زیدیه، محمد بن اسماعیل معروف به ابن‌الامیر از

۱. بنگرید به مصاحبه دکتر عصام العمداد با افق حوزه سال ۱۳۸۸.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سادات و نسل امام مجتبی(ع) است که در سال ۱۰۹۹ق در یمن متولد شد و سپس راهی مکه گردید و نزد علمای مکه درس خواند و به شهرش بازگشت. ابن‌الامیر کتاب *ضوء النهار* حسن بن احمد جلال (م ۱۰۸۴ق) را که بر مشی سلفیان بود، تدریس کرده و بر آن حاشیه‌ای نوشته و نام آن *منحة الغفار علی ضوء النهار* نامید. در اواخر عمر وی وهابیت در عربستان ظهور کرده؛ ابن‌الامیر به سرعت آن را تأیید نمود، ولی هنگامی که فهمید که وهابیت مسلمانان را کافر می‌دانند از تأیید خود پشیمان گشته و افعال و اعمال وهابیت در کشتار مسلمانان را تقبیح کرد. وی در سال ۱۱۸۲ق از دنیا رفت.^۱

ابن‌الامیر در رساله‌ای با عنوان *تطهير الاعتقاد من إدران الإلحاد* با تأثیرپذیری از ابن‌تیمیه، زیارت اهل قبور را مشابه عمل مشرکین دانسته و نذر برای مردگان و طواف پیرامون قبر را حرام و شرک دانسته است. او همچنین بناء بر قبر حضرت رسول(ص) را عملی اسلامی ندانسته و می‌گوید: «این بنا ساخته صحابه و علمای امت نیست، بلکه برخی از سلاطین مصر آن را ساخته‌اند».^۲ دیدگاه‌های وی بسیار شبیه اعتقادات ابن‌تیمیه است و در این زمینه می‌نویسد: «هر کس اعتقاد به قبری دارد و او را نافع یا ضار می‌داند یا از آن حاجتی می‌خواهد... یا به آنها متوسل می‌شود، یا نذری برای زنده یا مرده می‌کند، یا طلب حاجتی از آن دارد. تمام اینها شرک است و رفتار جاهلیت».^۳ ایشان نه تنها به جای اینکه در تصحیح عمل مسلمین کوشا باشد، بلکه اگر کسی هم در صدد آن برآید، انکار می‌کند. وی در

۱. جمعی از نویسندگان، *ابن‌الامیر و عصره*، ص ۱۲۵ به بعد؛ نیز بنگرید: شوکانی، *البداء‌الطالع*، ص ۶۴۹-۶۵۰.

۲. *مجموعه رسائل فی علم التوحید*، رساله *تطهير الاعتقاد من إدران الإلحاد*، ص ۵۲-۵۳.

۳. همان، ص ۳۷.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این زمینه می‌نویسد: «اگر شما بگویید که قبوریون می‌گویند: ما خدا را عبادت کرده و نماز و روزه و حجّمان برای خدا است. ما جواب می‌دهیم که این جهل است. در دل آنها شرک وجود دارد و دعا و ندا و توسل و استغاثه و نذر این افراد نشانه اعتقاد آنها به پرستش قبور است».^۱ امروزه آثار ابن الامیر صنعانی هم چون کتاب *سبل السلام* وی در دانشگاه های عربستان تدریس می‌گردد که نشان از اعتبار افکار ابن الامیر نزد وهابیان دارد.

از دیگر بزرگان سلفیه زیدیه، محمد بن علی شوکانی است که در سال ۱۱۷۲ق در یمن متولد گردید. وی در یمن درس خواند و در سال ۱۲۰۹ق قاضی یمن شد و در سال ۱۲۵۰ق در صنعاء از دنیا رفت. یکی از مهم‌ترین آثار وی *نیل الاوطار* است.^۲ وی شاگرد شاگردان ابن الامیر صنعانی است که تفکرات سلفی را از ایشان اخذ نموده است.^۳ شوکانی در *البدر الطالع* می‌نویسد: «من صحیح مسلم، *فتح الباری*، *سنن ابن ماجه* و تمام *سنن ترمذی* را نزد عبدالقادر بن احمد، شاگرد ابن الامیر خواندم. او بیشترین تأثیر را در من داشت».^۴ شوکانی درباره مغربی استاد دیگرش می‌نویسد: «... صحیح مسلم، صحیح بخاری، سنن ابی داود و شرح *بلوغ المرام* را نزد ایشان خواندم...».^۵

شوکانی قبل از اینکه زیدی باشد، یک سلفی تمام‌عیار است. او در بحث صفات خبری به تجسیم و تشبیه متمایل شده و درباره کرسی می‌نویسد: «ظاهر

۱. همان، ص ۶۴۵.

۲. الامام الشوکانی رائد عصره، ص ۳۳۱-۳۳۳.

۳. شوکانی، *البدر الطالع*، ص ۳۶۸.

۴. همان، ص ۳۶۹-۳۷۵، ش ۲۴۳.

۵. همان، ص ۲۰۹-۲۱۱، ش ۱۲۷.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این است که کرسی جسمی است که آثار خاص خود را دارد و دلیلی بر عدول از معنای حقیقی وجود ندارد. اختلاف سلف درباره اثبات جهت برای خداوند معروف است. معیار ما کتاب و سنت است و شکی نیست که این لفظ بر ظاهر غالب خود باید حمل گردد»^۱.

شوکانی در رساله *التحفة علی مذهب السلف* درباره صفات خبری می‌نویسد: «حق این است که فهم سلف بهتر از خلف بوده و اصحاب و تابعین آیات و روایات را بر ظاهرش حمل کرده و از قیل و قال پرهیز می‌کردند. بنابراین باید همان راه سلف را رفت و از تفکر آنها تبعیت کرد. سلف می‌گوید: ما استواء را برای خدا قائلیم، ولی از کیفیت آن خبر نداریم»^۲.

شوکانی که راه ابن تیمیه را در پیش گرفته بود، رساله‌ای در تحریم بنای قبور نوشته و نام آن را *شرح الصدور فی تحریم رفع القبور* نهاد. وی در این زمینه ادعای عجیبی کرده و می‌نویسد: «تمام مردم، از سابق و لاحق، اول و آخر، از زمان صحابه تا کنون اتفاق دارند که رفع قبور و بنای بر آنها بدعت است و پیامبر وعده عذاب بر فاعل آن داده است و هیچ یک از مسلمانان در این زمینه مخالفی نکرده است، ولی گویا امام یحیی بن حمزه مقاله‌ای نوشته و بنای بر قبور را جایز دانسته است و کسی غیر از ایشان این مطلب را بیان نکرده و تمام کسانی که در فقه، این را قبول کرده‌اند به او اقتدا کرده‌اند»^۳.

شوکانی در این مسئله خود را به تجاهل زده و عمل صحابه در بقای بنای

۱. شوکانی، فتح الغدیر، ج ۱، ص ۲۷۲؛ نیز بنگرید: جعفر سبحانی، *الزیدیة فی موبک التاریخ*، ص ۴۴-۴۵.

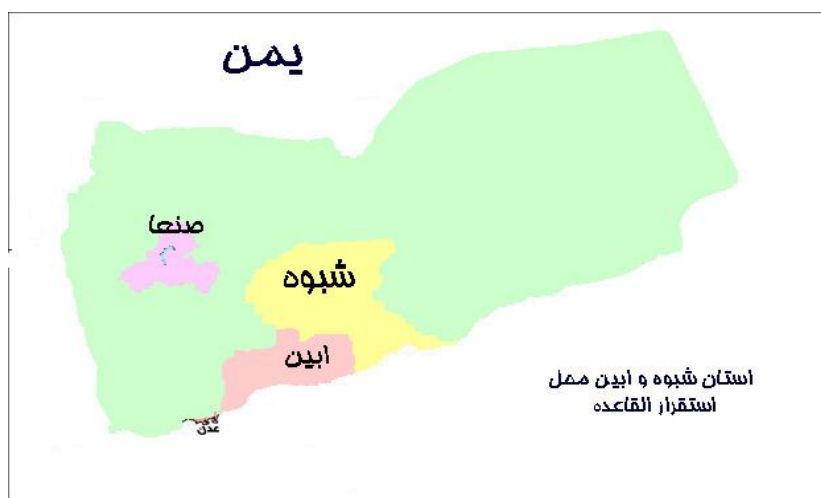
۲. *التحفة علی مذهب السلف*، ص ۱۳ و ۱۷ و ۱۹ و ۲۳ و ۲۶.

۳. *مجموعه رسائل فی علم التوحید*، رساله شرح الصدور، ص ۶۹-۷۰.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

قبور انبیا در ایران و شام را نادیده گرفته است. قبر حضرت ابراهیم در شام، قبر حضرت دانیال در شوش، قبر سلمان در مدائن، نشانه‌ی توجه مسلمین به این قبور است. ثانیاً تمام علمای شیعه و تمام اندیشمندان عرفان و تصوف و اکثر علمای اهل سنت این کار را جایز می‌دانند. یقیناً خود شوکانی مقابر بزرگانی مثل الهادی الی الحق و دیگر اندیشمندان زیدی را که بنا بر آنها ساخته شده است دیده و خود می‌داند که بسیاری از بزرگان بر قبور آنها وارد شده و سوره‌ای از سور قرآن را خوانده‌اند، ولی عجیب است که این‌گونه منکر جواز، آن هم به اتفاق تمام علمای مسلمین است. احتمالاً منظور از تمام مسلمین یعنی ابن تیمیه و پیروان آن، زیرا شاید دیگران را مسلمان نمی‌داند.

امروزه سلفیه زیدیه با حمایت‌های وهابیت در یمن حضور پررنگی دارند و در پی ترویج افکار سلفیان می‌باشند و مدارس و مساجد پررونقی در یمن ایجاد کرده است. آمار دقیقی از سلفیان زیدی مذهب در دست نیست و شاید بتوان تخمین زد که حدود یک سوم یا نیمی از زیدیان سلفی باشند که از نظر جمعیتی حدود سه میلیون نفر می‌باشند.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سلفیه در شبه قاره هند

یکی دیگر از گرایش‌های فکری سلفیه، مکتب دیوبندیه در شبه قاره هند است که پیرو افکار شاه ولی‌الله دهلوی است. شاه ولی‌الله دهلوی در سال ۱۱۱۴ قمری در هند به دنیا آمد. نزد پدرش شاه عبدالرحیم دهلوی تلمذ کرد و در سال ۱۱۴۳ قمری به حجاز رفت و چهارده ماه نزد اساتید مکه و مدینه با افکار ابن‌تیمیه آشنا گردید. در سال ۱۱۴۵ به هند بازگشت و تا هنگام مرگش در سال ۱۱۷۶ قمری به تدریس و تألیف پرداخت. وی کتابی به نام *رسالة التوحید* دارد که برخی تأثیرات ابن‌تیمیه در این اثر یافت می‌گردد. بعد از او قیام سید احمد بریلوی به همراه شاه اسماعیل دهلوی از شاگردان و منسوبان شاه ولی‌الله دهلوی، تفکر سلفی را در هند گسترش داد.^۱

شاه ولی‌الله دهلوی باب اجتهاد را با استناد به سخنان ابن‌تیمیه و ابن‌قیم مفتوح دانست. وی برخی از اجتهادات ابن‌تیمیه را پذیرفت و توجه زیاد به مشایخ و اولیا الهی را مورد نقد قرار داد و مطالعه موطا مالک را در هند احیا کرد. جمال‌الدین قاسمی از علمای سلفی دمشق در کتاب *قواعد التحدیث*، که اثری مهم در اصول حدیث به شمار می‌آید، اغلب به تفکر شاه ولی‌الله اشاراتی دارد. ابوزهره در *رسالة الحدیث و المحادثون* به نقش بی‌همتای شاه ولی‌الله در زمینه اشاعه مطالعه حدیث در هند اشاره می‌نماید.^۲

تفکر شاه ولی‌الله بر مبانی زیر استوار بود: ۱. توجه به سلف که بر اساس رد

۱. میان محمد شریف، *تاریخ فلسفه در اسلام*، ج ۴، ص ۱۴۹-۱۵۱؛ موسی نجفی، *تأملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی*، ص ۱۵۸-۱۴۶.

۲. رجوع کنید: به پایان نامه سطح سوم حوزه علمیه قم، با عنوان: سلفیه در شبه قاره هند، استاد مشاور مهدی فرمانیان.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

قطعی شرک با تکیه بر قرآن و حدیث و تعادل بین عبادات و عادات بر مبنای نظریه سلفی‌گری بود.^۱ ۲. توجه به اجتهاد و فقه مقارن که برای مسائل مربوط به اعتقادات یا آیین و مراسم می‌توان از احکام و فتوای چهار مکتب اصلی فقهی تبعیت کرد که برگرفته از تفکرات ابن تیمیه بود.

شاه ولی الله به بعضی از اعمال صوفیان ایراد می‌گرفت^۲ و در مسئله توسل و شفاعت نزدیک به تفکرات ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب، استغاثه به ارواح پیامبران و اولیاء الله را جایز ندانسته و نسبت به شیعیان سخت‌گیر بود، اما نسبت به اهل بیت (ع) ارادت خاصی داشت.^۳

بعد از شاه ولی الله، شاه عبدالعزیز دهلوی (۱۱۵۹-۱۲۳۹ق) فرزند شاه ولی الله ملقب به سراج‌الهند و شاگردش سید احمد بارلی یا بریلوی (م ۱۲۴۶ق) راه استادشان را پیموده و قائل به پیروی از «سنت محض» و «طریقت سلف» بودند. سید احمد، تقدیس بیش از حد پیامبران و اولیاء الله را که در نزد صوفیان مطرح بود، بدعت دانسته، مراسم تعزیه شیعیان را نیز کاری بدعت‌آمیز تلقی می‌نمود. وی با همراهی شاه اسماعیل دهلوی (نوه شاه ولی الله دهلوی) و عبدالحی بن هبه الله، داماد شاه ولی الله، به تبلیغ آیین خود پرداخت. او سجده بر قبور و طلب حاجت از آنها و نذر و نیاز برای اولیاء و افراط در تعظیم مرشد را جایز

۱. تاریخ فلسفه در اسلام، ج ۴، ص ۱۷۱-۱۷۵.

۲. ر.ک: عزیز احمد، تاریخ تفکر اسلامی در هند، ص ۱۸-۱۷.

۳. ر.ک: هاردی، مسلمانان هند بریتانیا، ص ۷۶؛ جنبش‌های اسلامی معاصر، ص ۱۸۸-۲۱۴؛ انوشه، دانشنامه ادب فارسی در شبه‌قاره هند، مدخل «ولی الله دهلوی»، ج ۴، ص ۳۶۷۳-۳۶۷۷ و نیز: ریخته‌گران، تحقیقاتی درباره هند، ج ۶، مقاله «جنبش وهابی‌گری در هند»، ص ۱۶-۲۱.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

نمی‌دانست و مخالف تفضیل علی(ع) و بزرگداشت امام حسین(ع) بود.^۱ او به زعم خود وساطت اولیاء در انجام افعالی که تنها از خداوند برمی‌آید را شرک می‌دانست و اصلاحات خود را بر پایه اعتقاد به وحدانیت خدا و محو شرک و بدعت در قالب تصوف خانقاهی و نفی اعمال عبادی و عرفانی معمول مسلمین هند آغاز کرد و بر مبنای ایمان حقیقی به قرآن و سنت، در پی اعاده اسلام سلفی- وهابی برآمد.^۲ گفتنی است که در اسناد بریتانیا همواره از پیروان سید احمد بارلی با عنوان وهابی یاد شده است.^۳ در کتاب *المهتد علی المهنّد* درباره مفهوم وهابیت در هند آمده که زمانی در بمبئی هر کسی از سجده قبور اولیا و طواف آن منع می‌کرد وهابی نامیده می‌شد.^۴ از دل تفکرات شاه ولی الله دهلوی، مدرسه دیوبند ظهور یافت و از دل مکتب دیوبندیه، سازمان جماعه التبلیغ، سپاه صحابه و طالبان بیرون آمد.

مدرسه دارالعلوم دیوبند

در سال ۱۸۵۷ میلادی قیامی از سوی مسلمانان هند علیه انگلستان استعمارگر صورت گرفت که به شدت سرکوب شد. در واکنش به شکست قیام مردم هند در سال ۱۸۵۷ سه گرایش در بین مسلمانان هند به وجود آمد که یکی از آنها تأسیس

۱. مسلمانان هند بریتانیا، ص ۷۸.

۲. رک: لاپیدوس، تاریخ جوامع اسلامی، ج ۲، ص ۲۱۵-۲۱۶.

۳. دانشنامه ادب فارسی، مدخل «احمد رای بریلوی»، و نیز دانشنامه ایران و اسلام، ج ۹، ص ۱۲۲۵، مدخل «احمد بریلوی».

ترجمه مدخل «سید احمد بریلوی» *دایرةالمعارف اسلام*، ج ۱، ص ۲۸۲؛ *مسلمان هند بریتانیا*، ص ۱۱۸.

۴. *المهتد*، ص ۳۱-۳۲.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مدرسه سلفی - صوفی - ماتریدی به پیروی از شاه ولی الله و سید احمد بریلوی در دیوبند به دست مولانا محمد قاسم نانوتوی در سال ۱۸۶۷م/۱۲۸۳ق بود. در ظرف ۳۰ سال بعد از تأسیس مدرسه نزدیک به ۴۰ مدرسه وابسته به آن بنیان نهاده شد که همه آنها، برنامه آموزشی و اساتید خود را از مدرسه دارالعلوم دیوبند اخذ می کردند، لذا دیوبند مرکز جدیدی برای نشر اسلام سلفی - صوفی در هند گردید.^۱

مدرسه دارالعلوم دیوبند هند

بنیانگذاران دیوبند که عمیقاً تحت تأثیر شاه ولی الله دهلوی بودند، بیشتر به کلام با رویکردی حدیث‌گرایانه نظر داشتند.^۲ رویکرد این مدرسه در دوره اقدامات تأکید بر حدیث و فقه حنفی است^۳ و زبان تدریس در این مدارس اردو است. کتاب *تصفیه العقیده* مولانا قاسم نانوتوی به عنوان کتاب اعتقادی و تقویّه *الایمان* شاه اسماعیل دهلوی در بین دیوبندیان از اهمیت خاصی برخوردار است. شاه اسماعیل در کتاب *تقویّه الایمان* به بعضی اعمال صوفیان همچون احترام به قبور، نذر برای مردگان، مخالفت با عرس،^۴ سجده احترام بر مرشد، مراسم مرگ و تولد و زیارت قبور تاخته و آنان را خلاف شرع دانسته، چنان که به اعتقاد

۱. ر.ک: تاریخ جوامع اسلامی، ج ۲، ص ۲۲۰-۲۲۲؛ تاریخ تفکر اسلامی در هند، ص ۲۰.

۲. ر.ک: مسلمانان هند بریتانیا، ص ۱۳۷-۱۴۷ و ۱۸۳-۱۸۶.

۳. ر.ک: ثبوت، مقاله «کتاب‌های فلسفی ایران در حوزه علمیه دیوبند»، مجله تمدن و فرهنگ آسیا، ش ۱۴، بهمن ۸۱، ص ۳۶-۴۰.

۴. مراسمی که برای بزرگداشت سالروز مرگ بزرگان خود می‌گیرند.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

برخی، این کتاب ترجمه کتاب *التوحید* محمد بن عبدالوهاب است.^۱ در دوران محمود الحسن (۱۲۶۷-۱۳۴۰هـ.ق) که از نسل دوم اساتید دیوبند بود؛ دیوبند اعتباری بین‌المللی یافت و بعد از الازهر در مرتبه دوم قرار گرفت و افرادی از جنوب آفریقا، کشورهای جنوب شرق آسیا، آسیای مرکزی، جنوب شرق ایران و به خصوص افغانستان به دیوبند آمدند.^۲ در این زمان گرایش سلفی نزدیک به اندیشه وهابیت در هند پررنگ شد و غالب بزرگان مذکور به بعضی اعمال به زعم خود با نگاه بدعت‌آمیز و شرک‌آلود نگاه کردند و علمای دیوبند کم‌کم به وهابیان نزدیک شدند.

گسترش روزافزون مکتب دیوبندیه در میان مسلمانان هند باعث گردید تا در سال ۱۳۸۶ق/۱۹۶۷م/۱۳۴۶ش دولت هند به یادبود یکصدمین سال تأسیس مدرسه دارالعلوم دیوبند، تمبر یادبودی به چاپ رساند و نخست‌وزیر هند، ایندیرا گاندی، از دیوبند دیدن نماید. از آن زمان تا کنون نیز مدارس دیوبند به کار خویش ادامه می‌دهند و سالیانه صدها نفر از آن مدارس فارغ‌التحصیل می‌گردند، و دیوبند به عنوان یکی از مسلک‌های اصلی علمای شبه قاره هند شناخته می‌شود.^۳

تفکر سلفی - صوفی - ماتریدی دیوبندیه که پیش از این در سراسر هند و کشورهای جنوب آسیا مدارس را جهت تربیت طلاب دینی تأسیس کرده بود، در پاکستان با سیاست‌های ضیاء الحق و حمایت‌های بی دریغ عربستان به

۱. موثقی: بنگرید: جنبش‌های اسلامی معاصر، ص ۲۷۶-۳۲۵، و مسلمانان هند بریتانیا، ص ۲۳۲-۲۵۲.

۲. همان، ص ۸۶۸۳.

۳. رک: مهدی فرمانیان، مقاله «دیوبندیه و رابطه آن با وهابیت» فصلنامه طلوع، ش ۶، پاییز ۱۳۸۲ش.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

شدت گسترش یافت و از ۹۰۰ مدرسه در ۱۳۹۱ق/۱۹۷۱م/۱۳۵۰ش به ۸۰۰۰ مدرسه رسمی و ۲۵۰۰۰ مدرسه غیر رسمی در سال ۱۴۲۰ق/۲۰۰۰م/۱۳۷۹ش ارتقا یافت و نیم میلیون طلبه در آن مشغول به تحصیل بودند.^۱ این محصلان طلاب علوم دینی بعداً موسسان جماعه التبلیغ، سپاه صحابه و طالبان شدند.

سازمان تبلیغی جماعت یا جماعه التبلیغ

یکی از سازمان‌هایی که مؤسسان آن پرورش یافته مدارس دیوبنداند، سازمان تبلیغی جماعت (یا جماعه التبلیغ) هندوستان است که در حال حاضر فعال‌ترین سازمان دینی مسلمانان هند است که هزاران نفر عضو و میلیون‌ها نفر هوادار دارد، و روزانه هزاران گروه سیار تبلیغی به سراسر جهان اسلام اعزام می‌کند و حتی حوزه فعالیت خود را به اروپا و آمریکا نیز گسترش داده است. بنیانگذار این سازمان مولانا محمد الیاس (م ۱۳۶۴ق/۱۹۴۵م/۱۳۲۴ش) است که به دیوبند رفت و در درس شرح صحیح بخاری و سنن ترمذی شرکت کرد و سازمانی تأسیس کرد که اکنون بزرگ‌ترین سازمان تبلیغی - دینی هند است. او از معتقدان دینی خواست که چند روز در ماه را به خدمت دین درآمده و به خاطر خدا به تبلیغ اسلام بپردازند.

هسته‌های اولیه مبلغان با بودجه شخصی و بدون دریافت مزد از مردم یا سازمانی به تبلیغ در روستاها و شهرهای مختلف رفته و آداب و اعمال عمومی اسلامی همچون نماز، روزه و حجاب را به مردم یاد می‌دادند. آنان غذای خود را

۱- طالبان، ص ۱۸۵-۱۹۵

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

به همراه برده و در مساجد اقامت می‌نمودند. این کار به وسیلهٔ جانشینان مولانا الیاس، همچون مولانا یوسف و مولانا انعام حسن با شدت بیشتری ادامه یافت و اکنون در سراسر هند به عنوان پرچم‌داران اهل حدیث و سلفی‌گری شناخته می‌شوند. از معروف‌ترین مبلغان این سازمان شیخ الحدیث مولانا زکریا (۱۳۱۵-۱۳۶۴ق) صاحب کتاب *فضائل الاعمال* است که کتاب مهمی نزد جماعه التبلیغ هند است و مبلغان این کتاب را همیشه با خود به همراه دارند. سازمان جماعه التبلیغ با صوفیانی که احترام به قبور، شفاعت بزرگان و احترام مرشد را تبلیغ می‌کنند، مخالف است و تأکید بر نماز، ریش گذاشتن و عدم استغاثه به ارواح اولیاء الهی از مهم‌ترین تبلیغات آنهاست. مراسم سوگواری، تولد امام زمان و عید نوروز را بدعت می‌دانند و شدیداً نسبت به خلفای سه‌گانه متعصب‌اند و از بی‌احترامی به آنها ناراحت می‌شوند و حتی برای معاویه نیز احترام قائل‌اند و معتقدند معاویه نه تنها سب و لعن امام علی (ع) را علنی نکرد بلکه از این کار منع نمود.^۱ از بزرگان آنها ابوالحسن ندوی، شیخ محمد بشیر (رئیس جماعت در پاکستان) و شیخ منظور احمد نعمانی و شیخ محمد تقی عثمانی را می‌توان نام برد. اکنون مدرسه دارالعلوم زاهدان در ایران بر اساس تفکر دیوبندیه و سازمان تبلیغی جماعت اداره می‌شود.

سلفیهٔ شبه‌قاره هند ذکر تولد پیامبر(ص) را جایز، بلکه مستحب دانسته‌اند، به شرط آنکه منجر به اعمال خلاف شرع نشود و مخالف سیرهٔ سلف نباشد. سهارنپوری می‌گوید اینکه بزرگان ما از بزرگداشت بعضی موالید جلوگیری

---

۱. ر.ک: سید محمدعلی نقوی، *سازمان‌های اسلامی هند*، مقالهٔ «سازمان تبلیغی جماعت»، ص ۳۰-۳۱؛ و نیز مانع بن حماد الجهنی، *الموسوعة المیسرة*، ج ۱، ص ۳۲۱-۳۲۵.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

می‌کردند، به خاطر منکراتی بود که در آنها انجام می‌شد؛ مثل ذکر روایات موضوعه، اختلاط زن و مرد، اسراف در تزئینات و تکفیر و سب و لعن هر کس که در آن مجالس شرکت نکند؛ ولی اگر مجالس خالی از منکرات باشد هیچ‌کس مخالف ذکر تولد پیامبر و امثال آن نیست.^۱

دیوبندیه با طواف دور قبر، سجدهٔ تعظیم در وقت ورود به زیارتگاه بزرگان و اولیا، سجده در جلوی مرشد، مراسم تعزیهٔ شیعیان هندوستان، اعتقاد به قدوم روح پیامبر از عالم ارواح به عالم شهادت در زمان مجالس بزرگداشت میلاد پیامبر(ص) مخالفت کرده و آنها را بدعت در دین معرفی می‌نمایند.^۲ امروزه حدود سی درصد از مسلمانان اهل سنت هند و پاکستان دیوبندی بوده و حدود هشتاد درصد اهل سنت استان سیستان و بلوچستان ایران نیز تفکر دیوبندی دارند. مدرسه دیوبندیان در کراچی از مهم‌ترین مدارس آنان بوده که دیوبندیان ایران نیز با این مدرسه در ارتباطند و سازمان جماعه التبلیغ در شهر کراچی وجود دارد که شعبه‌ای از آن در شهر زاهدان نیز تاسیس شده است و مدیریت جماعه التبلیغ ایران را به عهده دارد.

دیوبندیه، جماعه التبلیغ و وهابیت^۳

وهابیت عربستان در درون خود معتقدان افراطی فراوانی دارد، اما دولت عربستان به گرایش‌های هم‌فکر و یا نزدیک به خود کمک‌های معنوی و مادی

۱. سهار نبوری، المهند علی المَعْنَد، ص ۶۴.

۲. همان، ص ۶۱-۶۸.

۳. رک: مهدی فرمانیان، مقاله «دیوبندیه و رابطه‌اش با وهابیت»، مجله طلوع، ش ۶، ۱۳۸۲ش.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

زیادی می‌کند و در کل به جریان اهل حدیث اهل سنت و سلفی گری با تمام اختلافاتش رونق می‌بخشد. در عین حال عده‌ای از علمای وهابی عربستان به همه فرق دیگر نگاه منفی دارند. آنان به خاطر مخالفت شدید رهبران بزرگ آنان هم چون ابن تیمیه، ابن قیم و محمد بن عبدالوهاب با تصوف، کتاب‌ها و جزوات بسیاری در نقد تصوف نوشته‌اند. دیوبندیان در این اواخر به وهابیت نزدیک شده‌اند ولی به خاطر بعضی اختلافات عقیدتی از طرف وهابیت کتبی در ردّ دیوبندیان نوشته شده و می‌شود. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به کتاب *السراج المنیر فی تنبیه جماعه التبلیغ علی أخطائهم* نام برد که نویسنده به اشتباهات عقیدتی سازمان تبلیغی جماعت هند پرداخته و مباحث صوفیانه را از خطاهای آنان بیان کرده است. کتاب دیگر *القول البلیغ فی التحذیر من جماعه التبلیغ* از نویسنده پرکار وهابی، شیخ حمود بن عبدالله تویجری است که شدیداً در کتاب خود به بزرگان دیوبندیه همچون شیخ رشید احمد گنگوهی، شیخ امدادالله مکی و... اعتراض نموده و اعمال صوفیانه آنها را زیر سؤال برده است. همچنین نویسنده کتاب *الدیوبندیه، تعریفها و عقاید،* شیخ محمد زکریا کاندهلوی رهبر معنوی اهل حدیث هندوستان را به عنوان کسی که روایات موضوعه و ضعیف را قبول دارد و در کتاب‌هایش اوهام و خرافات را نقل می‌کند، یاد می‌نماید. کتاب دیگری که تخصصاً در این موضوع نوشته شده و از نظر اطلاعات در این زمینه کتاب مناسبی است، *دعوه الامام محمد بن عبدالوهاب فی القاره الهندیه بین مؤیدیه و معاندیه* نوشته ابوالمکرم بن عبدالجلیل سلفی است که در آن از شیخ محمد انور شاه کشمیری و شیخ حسین احمد مدنی به عنوان دو مدرس بزرگ دیوبندیه و مخالف سرسخت محمد بن عبدالوهاب یاد می‌نماید.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

می توان گفت که اگرچه وهابیت با فرقه دیوبندیه شبه قاره هند به خاطر تمایل به تصوف مخالف است ولی اشتراکات فراوانی در باب توسل و شفاعت میان این دو مکتب وجود دارد.

دیوبندیه در پاکستان:

اهمیت و جایگاه مدارس دیوبندی پاکستان در پدیده سلفی گرائی اسلامی به میزانی است که جفری گلدبرگ، از آن به عنوان نماد و مظهر « آموزش جنگ جویان مقدس » نام می برد. این در حالی است که بر اساس آمار تعداد مدارس مذهبی افراطی پاکستان، بیش از ۱۲۱۵۳ باب مدرسه در سراسر کشور با بیش از ۱/۵۴۹/۲۴۲ طلبه مشغول به تحصیل می باشد. از جمله عوامل اساسی رشد مدارس مذهبی در پاکستان قدرت یابی ژنرال ضیاء الحق، یک دیوبندی علاقه مند به گرایش های سلفی و وهابی بود. وی در راستای موفقیت هر چه بیشتر مدارس مذهبی اقدام به کاهش بودجه عمومی آموزش و پرورش پاکستان نمود. با کاهش بودجه عمومی آموزش و پرورش، فرزندان خانواده های فقیر به ویژه در سطح روستاها به سوی مدارس مذهبی که کمک هزینه تحصیلی آن ها پرداخت می شد، فرستاده شدند. به موازات این کار، ژنرال ضیاء دستور داد مدارک تحصیلی این مدارس معتبر شناخته شوند و دستگاه های دولتی به ویژه ارتش موظف به جذب این نیروها در سمت های مختلف شدند؛ حتی برای مدتی ارتقاء درجه نظامیان به این بستگی داشت که آن ها فرایض را کاملاً به جا

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

آورده و در مدارس مذهبی دوره‌هایی را گذرانده باشند.^۱ از دل این مدارس و با توجه به حمایت دولت از دیوبندیان گروه‌های مذهبی و مسلح فراوانی بیرون آمد که یکی از مهم‌ترین این گروه‌ها سپاه صحابه است.

سپاه صحابه

یکی از گروه‌های افراطی و مسلح وابسته به مدارس دیوبند در پاکستان سپاه صحابه است که توسط مولانا جهنگوی در سال ۱۴۰۴/ق/۱۹۸۴/م/۱۳۶۳ش تاسیس شد. علت اصلی به وجود آمدن سپاه صحابه را باید در اتفاقات به وجود آمده در پاراچنار جستجو کرد. بعد از حمله شوروی به افغانستان برخی از افغانی‌های سنی به مناطق کوهستانی ایالت سرحد وارد شدند و پس از مدتی از طرف دولت وقت پاکستان مورد حمایت قرار گرفتند و در این مناطق گسترش یافتند. این عده کم‌کم به شهر شیعه‌نشین پاراچنار وارد شدند.^۲

منطقه پاراچنار به دلیل موقعیت جغرافیایی‌اش به محلی برای عبور و مرور احزاب هفت‌گانه جهادی افغانستان تبدیل شد. در آن زمان دولت پاکستان به ریاست "ضیاءالحق" به شیعیان پاراچنار پیشنهاد داد که به دلیل رفت و آمد افغان‌ها و ناامنی‌های احتمالی، باید این منطقه را ترک کرده، به محله "جوزاره" در شهرستان "هنگو" کوچ کنند، اما شیعیان با این طرح مخالفت کردند.^۳

۱. <http://www.iranembassy.pk/fa/political-section/104-about-pak/392-islam-pak.html> مقاله دکتر

نوذر شفیعی با عنوان «رادیکالیسم اسلامی»

۲ - <http://ansareemam.blogfa.com/post-22.aspx>

۳ - <http://ansareemam.blogfa.com/post-22.aspx>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

نقشه پاراچنار

در همین راستا در سال ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م/۱۳۶۰ش با پشتیبانی دولت ضیاءالحق، گروهی بنام «سواد اعظم اهل سنت» در شهر کراچی تشکیل جلسه داده و در مدت کوتاهی با افراطی‌گری به تخریب مساجد و حسینیه‌های شیعیان

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

و ترور برخی از بزرگان شیعه در این محله پرداختند.^۱ در اوایل ۱۴۰۲ق/۱۹۸۲م/۱۳۶۱ش اولین درگیری‌ها در پاراچنار آغاز شد. در آن زمان مهاجران دیوبندی افغان در منطقه "صده" در کرم ایجنسی به شیعیان حمله کردند. در واقع منطقه صده به پایگاهی برای این افراطی‌های مهاجر تبدیل شده بود. این حادثه از آنجا شکل گرفت که شهید "عارف حسینی" که در آن زمان از بزرگان شیعه در پاراچنار بود، از طلاب پاراچناری خواست برای آزادی خرمشهر و پیروزی رزمندگان اسلام نذر کنند و یک روز را روزه بگیرند. شیعیان پاراچنار همگی روزه گرفتند و در همان روز خبر آزادی خرمشهر منتشر شد و همان شب شیعیان به جشن و خوشحالی پرداختند. روز بعد نیز مردم از تمامی روستاهای اطراف به پاراچنار آمدند و جشن مفصل‌تری برگزار گردید.^۲ دولت ضیاء الحق و اهل سنت دیوبندیه پاکستان از جشن پیروزی و تیراندازی هوایی شیعیان در پاراچنار ناراحت شدند.^۳

در همین راستا سرویس اطلاعاتی پاکستان (آی.اس.آی) با حمایت آمریکا و عربستان سپاه صحابه پاکستان را به وجود آورد.^۴ سپاه صحابه به علت حمایت دولت با سرعتی بی‌سابقه در سراسر کشور گسترش یافت. مراکز فعالیت سپاه صحابه شهرهای سیالکوت، فیصل‌آباد و جهنگ و مانند آن است که قبلاً محل فعالیت مبلغان شیعه بود و تأسیس آن به عنوان یکی از روش‌های سنّیان در

---

۱ - <http://ansareemam.blogfa.com/post-22.aspx>

۲ - <http://ansareemam.blogfa.com/post-22.aspx>

۳ - <http://vahabyat.parsiblog.com/Posts/2>

۴ - <http://www.iranembassy.pk/fa/political-section/104-about-pak/392-islam-pak.html>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مبارزه با شیعیان تحلیل گردید. یکی از اهداف اصلی تأسیس سپاه صحابه، دفاع از احترام به صحابه و مبارزه با افکار شیعیان به بهانه مخالفت با صحابه و مبارزه با انقلاب اسلامی ایران و تحریک جعفری شیعیان پاکستان است. سپاه صحابه گروه‌های وابسته دیگری در جهت پیشبرد اهداف خود مانند گروه «سواد اعظم» به رهبری مولانا اسفندیار و سلیم الله خانی و گروه «حرکه الانصار و تنظیم الدعوه» را تأسیس نموده است.^۱

سپاه صحابه یکی از اهداف مهم خود را مبارزه با عزاداری امام حسین (علیه السلام) معرفی کرده و مجله «خلافت راشده» در طول سال‌های انتشار خود بارها این خواسته را مطرح کرده و از دولت پاکستان خواسته است تا ضمن برچیدن تمامی امام‌باره‌ها و حسینیه‌ها، از برگزاری مراسم عزاداری عاشورا در کلیه مدارس و دانشگاه‌ها جلوگیری به عمل آورد.^۲

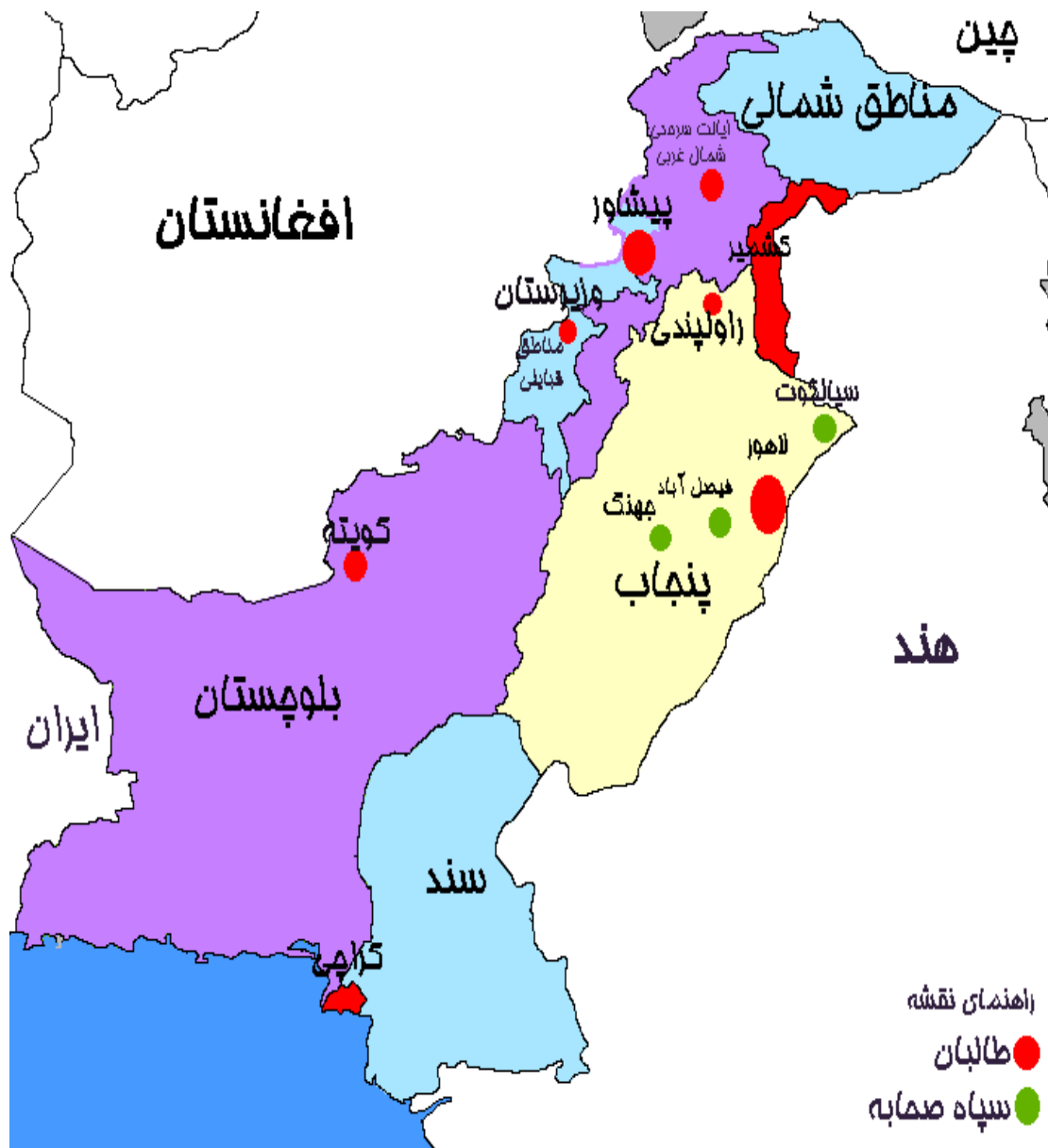
مراکز این گروه افراطی بیشتر در نواحی جنوبی پاکستان و در منطقه مرکزی و پرجمعیت «پنجاب» و شمال کراچی واقع شده و تعداد دفاتر این گروه به ۵۰۰ دفتر می‌رسد. در هر بخش از استان پنجاب شاخه‌ای از این گروه وجود دارد و حدود یکصد هزار نفر عضو دارد. این گروه در کشورهای هم‌چون امارات متحده عربی، عربستان سعودی، بنگلادش و کانادا دفتر دارد و بسیاری از حوزه‌های علمی و مدارس در ایالت پنجاب توسط این گروه اداره می‌شود.

---

۱ - <http://www.adyannews.com/141/10492-news.html>

۲ - <http://vahabyat.parsiblog.com/Posts/2>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

بعد از ترور «مولانا جهنگوی» موسس سپاه صحابه در سال ۱۴۱۰ق/۱۹۹۰م/۱۳۶۹ش، «مولانا اعظم طارق» مسؤولیت این گروه را به عهده گرفت.^۱ «اعظم طارق» فعالیت زیادی علیه شیعیان پاکستان داشته و متهم است که در ۱۰۳ مورد ترور، رهبری ترور مقامات شیعیان را به عهده داشته است. منبع درآمد این گروه گاه از ناحیه سنّی‌های افراطی و ثروتمندی که در عربستان سعودی و خلیج فارس هستند، تأمین می‌شود و گاه از ناحیه فرقه‌های متعصب داخلی مانند گروه «جماعت اسلامی» و گروه «جمعیت علمای اسلام». در سال ۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م/۱۳۸۰ش «اعظم طارق» دستگیر شد و در حبس به عنوان نامزد مجلس در انتخابات شرکت کرده و رأی لازم را آورد و به عنوان عضوی مستقل در مجلس فدرال ایالت پنجاب برگزیده شد.

به دنبال حمله آمریکا به افغانستان در سال ۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م/۱۳۸۰ش و حمایت سپاه صحابه از طالبان، پرویز مشرف در سال ۱۴۲۳ق/۲۰۰۲م/۱۳۸۱ش گروه سپاه صحابه را مورد حمله قرار داد و فعالیت این گروه را ممنوع اعلام کرد و افراد بسیاری را دستگیر کرد. بعد از این واقعه «اعظم طارق» فعالیت خود را تحت عنوان جدیدی به نام «ملت اسلامیّه» آغاز کرد و مبالغه‌های هنگفتی از ناحیه هواداران خارجی خود به دست آورد. در ۱۵ نوامبر ۲۰۰۳/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش دولت پاکستان این گروه را نیز ممنوع اعلام کرد و اعضای اصلی این گروه را دستگیر و حساب بانکی آنها را مصادره و محلّ اجتماعات ایشان را در خانه‌ها، مساجد و سایر اماکن مورد حمله قرار داد. دولت پاکستان برای این که جلوی

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

فعالیت دیگری از این گروه را در قالب اسمی جدید گرفته باشد، حدود ۶۰۰ نفر از دستگیرشدگان را به پرداخت وجه ضمانت ۱۰۰/۰۰۰ روپیه محکوم کرد. به خاطر هم فکری گروه «سپاه صحابه» با طالبان، «اعظم طارق» حمایت خود را از رهبر گروه طالبان اعلام کرد و بیان داشت که با قوانینی همچون تحریم تلویزیون و سینما موافق است^۱.

اعظم طارق دومین رهبر سپاه صحابه در ۶ اکتبر سال ۲۰۰۳/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش ترور و به قتل رسید. بعد از قتل او نیروهای امنیتی در منطقه مستقر شدند و در روز بعد افراد مدرسه او که تحت رهبری او بودند با هیاهوی بسیار در مراسم تشییع او شرکت کردند و بر پیکر او در مقابل ساختمان مجلس در اسلام آباد نماز گزارند و به رستوران‌ها و چند سینما حمله کرده، آن اماکن را به آتش کشیدند و خرابی بسیاری به بار آوردند^۲. بعد از این واقعه، شدت فشار دولت بر سپاه صحابه بیشتر شد و این گروه هم اکنون نیز به عنوان یک گروه افراطی از سوی دولت پاکستان از فعالیت منع شده است.

در خصوص عمده ترین اقدامات تروریستی صورت گرفته توسط این گروه می توان به ترور صادق گنجی، سرکنسول ایران در لاهور در تلافی مرگ جهنگوی در دسامبر سال ۱۹۹۰م/۱۴۱۰ق/۱۳۶۹ش اشاره نمود. هم چنین افراطی های سپاه صحابه در ژانویه سال ۱۹۹۷م/۱۴۱۷ق/۱۳۷۶ش به مرکز فرهنگی ایران در لاهور حمله نمودند و نیز هفت دیپلمات ایرانی در مولتان را به شهادت رساندند. در تلافی مرگ ضیاء الرحمن فروغی (رهبر این گروه) پنج افسر نظامی

---

۱ - [/http://vahabyat.parsiblog.com/Posts2](http://vahabyat.parsiblog.com/Posts2)

۲ - [/http://vahabyat.parsiblog.com/Post1](http://vahabyat.parsiblog.com/Post1)

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

ایران در پاکستان در سپتامبر سال ۱۹۹۷/۱۴۱۷/۱۳۷۶ش، توسط سپاه صحابه کشته شدند. این گروه با مدارس دیوبند پاکستان ارتباط گسترده دارد و تعداد عمده‌ای از نیروهای خود را از بین دانش‌آموختگان این مدارس فراهم می‌آورد.^۱

لشکر جهنگوی:

این گروه تروریستی توسط سپاه صحابه با هدف مبارزه با نهضت جعفری تأسیس گردید. لشکر جهنگوی چندین سال به عنوان شاخه نظامی سپاه صحابه فعالیت می‌نمود. اعضای آن عمدتاً مسلح بوده و فعالیت‌های آن بیشتر از نوع تروریستی و دامن زدن به مسائل فرقه‌ای می‌باشد. در همین راستا مقامات اسلام‌آباد معتقدند نوع روابط لشکر جهنگوی با طالبان به گونه‌ای می‌باشد که اعضای دو گروه در کنار یکدیگر آموزش می‌بینند و مبارزه می‌کنند. هم‌چنین طبق تحقیقات صورت گرفته مراکز تحقیقاتی پاکستان در سال ۱۴۲۳/ق/۲۰۰۲م/۱۳۸۱ش القاعده نقش به‌سزایی در آموزش اعضای لشکر جهنگوی حتی پس از حمله آمریکا به افغانستان ایفا می‌نماید. در ضمن این گروه تروریستی پاکستانی، عضو جبهه بین‌المللی اسلامی اسامه بن لادن می‌باشد. گفتنی است ارتباط اعضای لشکر جهنگوی با القاعده در رادیکال شدن این گروه عاملی مؤثر بوده است.^۲

۱. فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، مقاله «ابعاد رادیکالیسم مذهبی در پاکستان»، نوشته محمد علی خوش طینت، ویژه

نامه تحولات پاکستان، سال ۱۳۸۸، ص ۷۷-۱۲۳.

۲. مقاله دکتر نوذر شفیع

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

لشکر طیبه:

این گروه توسط هواداران فرقه اهل حدیث در پاکستان به رهبری حفیظ محمد سعید، جهت آموزش داوطلبان مبارزه در کشمیر تأسیس گردید. لشکر طیبه از ناحیه آی.اس.آی به ویژه پس از سال ۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش حمایت شده است. این حمایت از زمانی که آمریکا در سال ۱۴۱۷ق/۱۹۹۷م/۱۳۷۶ش، حرکت الانصار را جزو گروه‌های تروریستی قرار داد، افزایش یافت. ایدئولوژی لشکر طیبه به چالش کشیدن حاکمیت هند بر جامو و کشمیر است. این گروه تروریستی در منطقه کشمیر دارای اردوگاه‌های متعدد آموزشی بوده و نخستین منطقه عملیاتی اش خود جامو و کشمیر است. دولت پاکستان بعد از یازدهم سپتامبر لشکر طیبه را گروه تروریستی اعلام کرد و فعالیت آن را در پاکستان ممنوع نمود و به همین سبب مولانا الیاس کشمیری، رهبر معنوی لشکر طیبه به مناطق قبایلی پاکستان سفر نمود و در کنار رهبران القاعده و گروه طالبان قرار گرفت. یکی از چهره‌های مشهور القاعده یعنی ابو زبیده در یک خانه تیمی لشکر طیبه در فیض آباد پاکستان دستگیر شد و اعتراف کرد که اعضای لشکر طیبه به سازمان القاعده و اعضای آن در پاکستان کمک‌هایی کرده‌اند.^۱

جیش محمد:

جیش محمد در مقایسه با سایر گروه‌های تروریستی فعال در جامو و کشمیر یک گروه تندرو نسبتاً جدیدی می‌باشد که ارتباط تنگاتنگی نیز با لشکر طیبه

---

۱. مقاله دکتر شفیعی

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

دارد. این گروه در ۳۱ ژانویه ۲۰۰۰/۱۴۲۰ق/۱۳۷۹ش، توسط مولانا مسعود اظهر در کراچی به وجود آمد. او در حضور طرفداران خود در پاکستان اعلام نمود: «من در راستای انجام وظیفه به اینجا آمده‌ام که بگویم تا زمانی که هند و آمریکا را نابود نکرده ایم، مسلمانان نباید در وضعیت صلح و آرامش بمانند».^۱

تحریک نفاذ شریعت محمدی:

تحریک نفاذ شریعت محمدی یا نهضت اجرای شریعت محمدی، توسط مولانا صوفی محمد، پیرو مکتب سلفی و از اعضای فعال جماعت اسلامی در سال ۱۴۱۲ق/۱۹۹۲م/۱۳۷۱ش تأسیس گردید. هدف این گروه اجرای شریعت در پاکستان است. طبق جهان بینی این گروه، پاکستان نیز باید به شیوه حکومت طالبان اداره شود. مولانا صوفی محمد پس از حمله نیروهای آمریکا به افغانستان، به همراه هزاران نفر از هوادارانش جهت کمک به طالبان به سمت این کشور حرکت نمود. تعداد زیادی از مبارزان او توسط جبهه ائتلاف شمال افغانستان دستگیر یا کشته شدند و فقط تعداد کمی از آن‌ها از جمله خود صوفی محمد به پاکستان بازگشتند. صوفی محمد نیز در پی بازگشت به پاکستان توسط مقامات این کشور دستگیر و روانه زندان گردید. بعد از دستگیری مولانا صوفی محمد، دامادش مولانا فضل ... معروف به ملا رادیو، هدایت تحریک نفاذ شریعت محمدی را بر عهده گرفت. مولانا فضل ... از طریق ایستگاه رادیویی خود، اجرای دستورات شریعت، تعطیلی مدارس دخترانه، بسیج نیروها برای کمک به

---

۱. همان

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

طالبان در افغانستان را ضروری اعلام نمود.^۱

شبه نظامیان طالبان

پس از استقلال پاکستان، بیشتر طلاب اهل سنت افغانستان به جای هند به ایالات سرحد پاکستان برای تحصیل رفته و تحت تاثیر تفکر دیوبندی، گرایش سلفی در آنان تقویت شد. از این به بعد، نفوذ فرهنگی مدارس دیوبندی پاکستان در افغانستان ملموس تر شد. در این زمان هرچند جریان های تندرو اهل حدیث و برخی دیگر توانستند شماری از طلاب را با فکر و اندیشه خود تربیت کنند، اما در مجموع این ایدئولوژی دیوبندی بود که حرف اول را می زد. در این زمان آثار علمای بزرگ دیوبند از عربی و اردو به زبان محلی پشتو ترجمه گردید و در افغانستان چاپ و نشر گردید و پس از آن بود که تفکر دیوبندی با سرعت بیشتر وارد افغانستان گردید.^۲ طالبان در همین فضای دینی رشد کرد و تحت تاثیر افکار شاه ولی الله دهلوی و دیوبندیان، گرایشی سلفی - صوفی یافتند. بنا به روایتی طالبان گروهی از طلاب جوان قندهارند که سابقاً طلبه مدارس دینی تحت نظارت جمعیت العلماء الاسلامی به رهبری مولانا فضل الرحمن بودند که آن را برای آوارگان افغانی در اقصی نقاط ایالت سرحد شمال غربی در پاکستان دایر نموده بود. نکته قابل ذکر این است که بیش از نود درصد رهبران طالبان از مدارس مذهبی پاکستان به خصوص مدارس مذهبی ایالت های مرزی شمال غربی این کشور فارغ التحصیل شده اند. در این میان نقش مدرسه دارالعلوم

۱. همان

۲ - اکرم عارفی، مبانی مذهبی و قومی طالبان، مجله علوم سیاسی، ش ۴، سال اول، ص ۱۹۹-۲۰۰، بهار ۱۳۷۸.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

حقانی در تأمین اعضای طالبان نیز قابل توجه می باشد. جمعیت علمای اسلام پاکستان به رهبری مولانا فضل الرحمن پشتونی و هم چنین مدرسه دارالعلوم حقانی که توسط مولانا سمیع الحق اداره می شود، صدها مجاهد طالب جنگ در افغانستان را به این کشور اعزام کرده است.

بنابر این می توان گفت اکثر طالبان در مدارس دیوبندیه در شمال پاکستان و در مدارس حقانی و فضل الرحمان تحصیل کردند و در سال ۱۴۱۴ق/۱۹۹۴م/۱۳۷۳ش با یک انسجام اولیه بدون هدفی بلند و فقط به هدف امنیت به برخی از مناطق حمله کردند و به علت تحصیل علم در مدارس و حوزه های علمیه سنتی به طالبان نامبردار کشتند.^۱ در شرایطی که اوضاع مرزی افغانستان تحت نظارت سازمان اطلاعات ارتش پاکستان (ISI) قرار داشت^۲ خبرگزاری ها از عملیات پر سر و صدای تصرف یک شهر مرزی در جنوب قندهار و یک پایگاه مملو از اسلحه توسط گروه ناشناخته طالبان در ۱۴۱۴ق/۱۹۹۴م/۱۳۷۳ش (۱۲ اکتبر ۱۹۹۴ م) خبر دادند. از آن پس طالبان توانستند با برقراری عوارض بر کامیونها، امنیت جنوب را تأمین کنند. پس از آن بود که به تدریج مقامات اطلاعات ارتش پاکستان (ISI) و سایرین به این جمع بندی رسیدند که طالبان می توانند حکومت مرکزی در افغانستان را تحت کنترل خود در آورد. این امر باعث شد که با حمایت هم جانبه حکومت و سازمان

۱. طالبان از پندار تا پدیدار، ص ۲۳

۲ - افغانستان طالبان و سیاستهای جهانی، میلی، ویلیام، ترجمه عبدالغفار محقق، ص ۶۸ نقل از سایت:

http://afghanistanhistory.net/home/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=3

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

اطلاعات پاکستان و با همکاری کشورهای دیگر، به خصوص عربستان افراد زیادی که در مدارس دینی پاکستان بودند، آموزش نظامی دیده و به کمک گروه طالبان به افغانستان سرازیر شدند.^۱

در کنار ارتش پاکستان، هدایت اصلی نیروهای جهادی طالبان در پاکستان را جمعیت علمای اسلام شاخه فضل الرحمن به عهده داشت که خود از دیوبندیان اصیل پاکستان بود و جمعیت علمای اسلام نیز از دل جمعیت علمای هندوستان که توسط دیوبندیان تاسیس شده بود، بیرون آمد. جمعیت علما نقش کلیدی را در بسیج طالبان به عهده داشت.^۲

پیشروی سریع آنان به دروازه‌های شهرهای بزرگ افغانستان تعجب همگان را برانگیخت. سخت‌گیری‌های معروف آنان پس از تصرف «هرات» در سال ۱۴۱۵ق/۱۹۹۵م/۱۳۷۴ش نیز توجه همه را به خود جلب کرد. هنگامی که آنان در سال ۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش جلال‌آباد را در شرق افغانستان فتح و کابل را محاصره کردند، سران مجاهدین همچنان به درگیری‌های خود در اطراف کابل و دسته‌بندی‌های تاکتیکی بر سر تصرف شهرها ادامه می‌دادند. پس از چند محاصره، نیروهای احمد شاه مسعود کابل را تخلیه کردند و بلافاصله شهر به تصرف طالبان در آمد. پس از سقوط پایتخت افغانستان، مجاهدان در مقابل طالبان یک اتحاد تاکتیکی به نام «جبهه متحد»^۳ به وجود آوردند.

۱ - میرمحمد موسوی، پاکستان نیازمند رابطه با ایران است. آفتاب نیوز

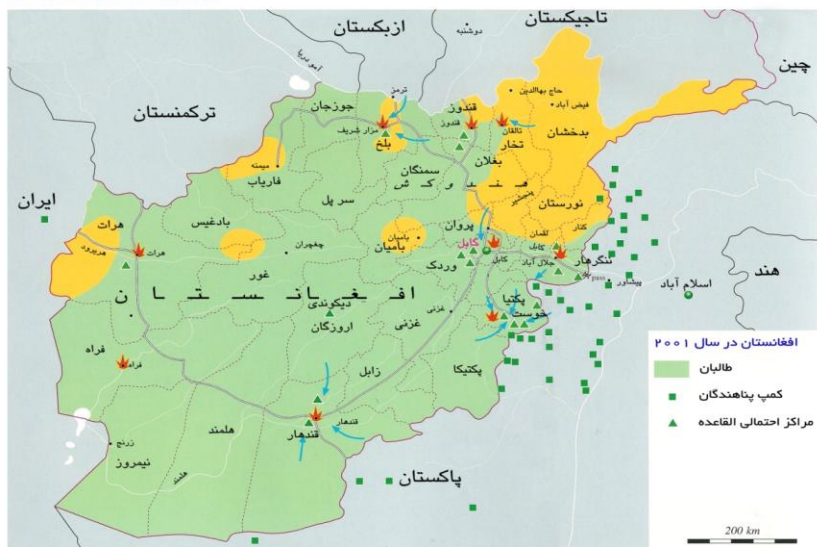
۲ - اکرم عارفی، مبانی مذهبی و قومی طالبان، مجله علوم سیاسی، ش ۴، سال اول، ص ۲۰۲-۲۰۱، بهار ۱۳۷۸.

۳ - افغانستان، ص ۲۶۶ و ۲۶۷ به نقل از سایت:

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

طالبان پس از تصرف کابل در سال ۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش تشکیلات سیاسی خود را «امارت» و ملاعمر را «امیر المؤمنین» نامیدند. آنان می‌خواستند بدین ترتیب تحت تأثیر افکار سلفی، خلافت اسلامی را بازسازی کنند.^۱ در نتیجه طالبان که حاکمیت بر تمام کشور را جست و جو می‌کردند، با استفاده از اختلافات داخلی سران مجاهدین در سال ۱۴۱۸ق/۱۹۹۸م/۱۳۷۷ش میلادی، شمال و اندکی بعد مرکز افغانستان را هم تصرف کردند و دست به کشتارهای وسیع مردم در این مناطق زدند.^۲

طالبان 1996-2001

1

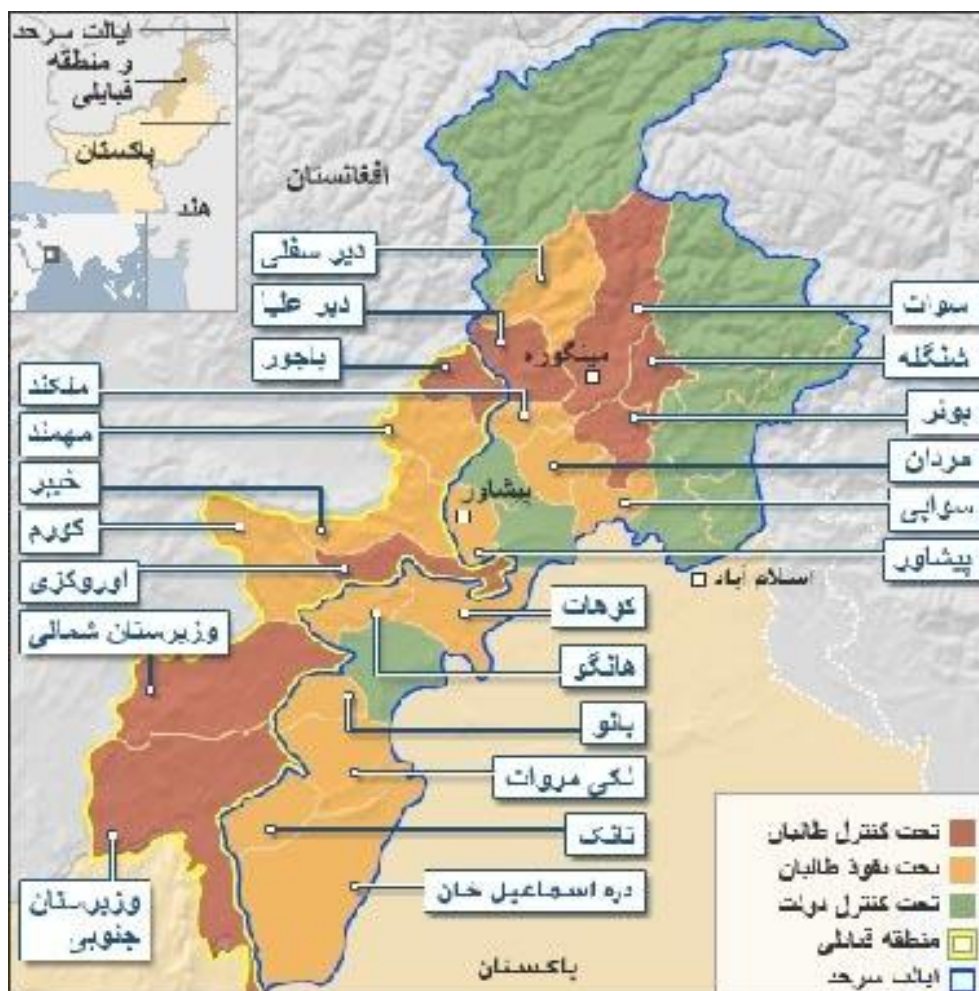
http://afghanistanhistory.net/home/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=

۲ - طالبان اسلام نفت و بازی بزرگ جدید، همان، صص ۹۹ - ۱۱۴ به نقل از سایت:

http://afghanistanhistory.net/home/index.php?option=com_content&task=view&id=33&Itemid=
d=3

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

تحریم های اقتصادی جامعه بین المللی در واکنش به اعمال طالبان آنان را به انزوا برد. وقتی دو روز قبل از حادثه یازدهم سپتامبر آمریکا (بیست شهریور ۱۳۸۰ش/۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م)، احمد شاه مسعود کشته شد، واکنش های جامعه جهانی بیشتر شد و بعد از یازده سپتامبر ۲۰۰۱، ائتلاف ضد تروریسم به رهبری آمریکا با بمباران های سنگین و پشتیبانی جبهه متحد، طالبان را از صحنه سیاسی افغانستان به زیر آورد.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

طالبان با هرگونه تجدد‌گرایی مخالف بود و در ابتدا استفاده از تلویزیون در بین آنها ممنوع و از مدرسه رفتن دختران ممانعت به عمل می‌آوردند تا آنجا که مدارس دخترانه را در شهرهایی همچون بادغیس^۱ به آتش کشیدند و به مدرسه ای در استان قندوز در شمال افغانستان حمله کردند.^۲

شبه نظامیان طالبان در طول دو سال حدود ۲۰۰ مدرسه به ویژه مدرسه دخترانه را در شمال غربی پاکستان تخریب^۳ و در منطقه دره سوات پاکستان نیز از حضور دختران به مدرسه ممانعت به عمل آورده و دختران را در صورت شرکت در مدارس به مرگ تهدید می‌کردند.^۴ پس از ورود آمریکا به خاک افغانستان، طالبان همواره به مواضع آنها حمله برده و حتی سفارت این کشور در کابل از حمله شبه نظامیان طالبان در امان نمانده است.^۵ در مدت حضور آمریکا در این کشور، این آمریکا بوده که خواهان مذاکره با طالبان بوده است و این طالبان بوده است که برای مذاکره شرط و شروط می‌گذاشت. نیروهای ناتو نیز از حملات این گروه در بی نصیب نبوده‌اند چنانچه سفارت انگلیس در کابل^۶ مورد حمله واقع گردید و بعضی از کشورها همچون ایتالیا برای در امان ماندن

۱ - <http://www.avapress.com/vdcdzk0s.yt0fk6a22y.html> کد خبر: ۳۱۵۵۰

۲ - نقل از سایت: <http://www.tabnak.ir/fa/news/98141> /حمله-شیمیایی-طالبان-به-یک-مدرسه-کد-خبر:

۹۸۱۴۱

۳ - <http://www.tabnak.ir/fa/news/70939> /طالبان-مدرسه‌ای-دخترانه-را-به-آتش-کشیدند. کد خبر: ۷۰۹۳۹

۴ - <http://www.tabnak.ir/fa/news/30555> /طالبان-دانش-آموزان-دختر-را-می-کشیم. کد خبر: ۳۰۵۵۵

۵ - نقل از سایت: <http://jahannews.com/vdce7p8z7jh8vwi.b9bj.html>

۶ - نقل از سایت: <http://jahannews.com/vdcjo8ev8uqeovz.fsfu.html>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

نیروهای خود به طالبان رشوه پرداخت می‌کردند.^۱ احتمال این که طالبان برای بار دوم حکومت افغانستان را به دست بگیرد، بسیار زیاد است. زیرا اکنون مذاکرات طالبان با آمریکا آغاز گردیده و دفتر طالبان در قطر به صورت رسمی افتتاح شد. در صورت به نتیجه رسیدن مذاکرات طالبان با آمریکا، به احتمال بسیار افغانستان حکومتی مثل عربستان را تجربه خواهد کرد.

اکنون نیز پاکستانی‌ها اعم از دولت و ملت در سطح وسیع به حمایت طالبان می‌پردازند و اگر چه با وقوع حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱/۲۱ اقیانوس ۳۸۰۱/۱۳۸۰ش اسلام‌آباد نیز تحت فشار کاخ سفید مجبور به اعلام قطع حمایت از طالبان شد، اما همچنان این حمایت‌ها به صورت غیر علنی انجام می‌گیرد. زیرا پاکستان یکی از سه کشوری بود که در زمان رژیم طالبان در کابل سفارت داشت و آخرین کشوری بود که بعد از حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر تحت فشارهای خارجی به ویژه آمریکا، سفارتش را تعطیل و حمایتش از طالبان را قطع نمود، اما بر اساس گزارشات از آن جایی که نیروهای طالبان در حکم سرمایه سیاست خارجی اسلام‌آباد محسوب می‌شوند حمایت اسلام‌آباد از طالبان و ارسال نیرو جهت مبارزه در کنار طالبان افغانستان علی‌رغم تعهد اسلام‌آباد در خصوص قطع ارتباط با آن‌ها کماکان ادامه دارد.

ادامه حمایت همه‌جانبه از طالبان از جمله درخواست‌های اصلی مدارس

---

۱ - نقل از سایت ه

http://www.tabnak.ir/fa/news/183/vdcbs8b8wrhbw8p.uiur.html: کد خبر:

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مذهبی پاکستان از دولت و سایر ارگان‌ها می‌باشد. زمانی دلیل این درخواست روشن می‌شود که در نظر داشته باشیم تعداد کثیری از رهبران طالبان از مدارس مذهبی پاکستان فارغ‌التحصیل شده و پیوند ناگسستنی میان آن‌ها وجود دارد. گروه‌های افراطی و تروریست پاکستان نیز که از آغاز با طالبان ارتباط تنگاتنگی داشته و به محل آموزش جهادگران افغان در زمان حمله شوروی به افغانستان تبدیل شده بودند حتی پس از سقوط حکومت طالبان در پی حملات نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا در سال ۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م/۱۳۸۰ش، به حمایت از طالبان در شکل تهیه مکان امن، هویت‌های جعلی و حمایت از آن‌ها در شهرهای پاکستان مانند کراچی، پشاور و راولپندی ادامه می‌دهند.

این نکته نیز قابل ذکر است که مقامات دهلی نو معتقدند سازمان‌های افراطی کشمیری جهت تقویت صفوف جنگی شان مانند طالبان، از طلبه‌های مدرسه‌های مذهبی داخل پاکستان استفاده نموده و از حمایت وسیع مرکز الدعوة الارشاد در پاکستان که این مدرسه‌ها را تمویل می‌کند، برخوردار می‌باشند. نفوذ آموزه‌های سلفی دیوبندی در پاکستان به میزانی است که دانشمندان هسته‌ای این کشور نیز خواهان همکاری و مساعدت با القاعده جهت تجهیز این سازمان به تسلیحات اتمی شیمیایی و بیولوژیک شدند. مأموران اطلاعاتی آمریکا ملاقات رئیس سابق کمیسیون انرژی اتمی پاکستان، چودری عبد المجید و سایر دانشمندان هسته‌ای پاکستان با بن لادن در کابل را تأیید نمودند. شایان ذکر است موج افراطی‌گری و تأثیرات رادیکالیسم اسلامی در پاکستان حتی به داخل سازمان آی.اس.آی هم رخنه کرده است به طوری که سرویس امنیت پاکستان روابط مستقیم با چهره‌های القاعده داشته و حتی حدس زده می‌شود که

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

آی.اس.آی به اعضای القاعده در پاکستان و کشمیر پناه داده است. از همین رو است که بابت سعید از این مسأله تحت عنوان ایجاد «هراس بنیادین» نام می‌برد.^۱

طالبان پاکستان:

در سال‌های اخیر و بعد از شکست طالبان در افغانستان ظهور گروهی تحت عنوان تحریک طالبان پاکستان به رهبری بیت‌ا... محسود در مناطق قبایله ای خود مختار پاکستان بر سر زبانها افتاده است. بنابر گزارشات خبری از وزیرستان پاکستان، اعلام ممنوعیت فروش سی‌دی موسیقی و فیلم، اخذ مالیات از کالاهایی که از منطقه عبور می‌کنند و تأسیس دادگاه اسلامی به سبک طالبان به عنوان جایگزین جرگه در شهر وانا از جمله فعالیت‌های این گروه می‌باشد. هم‌چنین بیش از یکصد نفر از حامیان دولت پاکستان و موافقان اشغال افغانستان در منطقه تحت کنترل محسود که از آن به عنوان طالبانستان نام برده می‌شود، گردن زده شده‌اند.

محسود در سال ۱۴۲۸ق/۲۰۰۷م/۱۳۸۶ش در مصاحبه با خبرگزاری الجزیره اعلام کرد "معجزه جهاد" را با حمله به نیویورک و واشنگتن و لندن به نمایش خواهیم گذاشت. هم‌چنین خبرگزاری آسوشیتدپرس از قول محسود اعلام کرد به زودی به واشنگتن حمله خواهیم کرد و با این حمله همه جهانیان را متحیر خواهیم ساخت. او مأموریت خود را ادامه جهاد در افغانستان و پاکستان و انتقام از حملات آمریکا اعلام کرد. تحلیل‌گران آژانس‌های اطلاعاتی معتقدند محسود

---

۱. مقاله دکتر نوذر شفیع

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

و القاعده ارتباطات نزدیکی با یکدیگر دارند.

بنابراین باید پذیرفت که طالبان هم چنان حضور پررنگی در پاکستان و افغانستان دارد و افراد بسیاری هوادار این تفکر مذهبی هستند. بنابراین با این تفکر نمی توان جنگید، بلکه باید راهکارهای ارتباط هر چه بیشتر با آن را جستجو کرد. مسئله هنگامی اهمیت دو چندان می یابد که بدانیم تمام مدارس دارالعلوم استان سیستان و بلوچستان طرفدار این تفکر بوده و حدود دو میلیون نفر از اهل سنت جنوب شرق ایران تفکر دیوبندی یافته اند و در پی گسترش این تفکر به مناطق شمال شرقی ایران هستند و از آن جهت که تمام اهل سنت شرق ایران حنفی هستند احتمال این گسترش دو چندان می گردد.

سلفیه در شمال آفریقا

شاید اولین جرقه های تفکر سلفی ابن تیمیه ای در شمال آفریقا را بتوان در سخنان سید محمد رشید رضا (۱۳۵۶ق/۱۹۳۷م/۱۳۱۶ش) جستجو کرد. رشید رضا شاگرد محمد عبده بود و در ابتدا روش اصلاحی آن را پذیرفت، اما در دوران اقامت رشید رضا در مصر دو تن از نوادگان محمد بن عبدالوهاب یعنی عبدالرحمن بن حسن و عبداللطیف بن حسن به مصر آمده و شروع به انتشار آثار محمد بن عبدالوهاب نمودند. رشید رضا تحت تأثیر افکار آنان با ابن تیمیه آشنا و عقاید وی را پذیرفت.

رشید رضا خود در این باره می نویسد: «در اوایل طلبگی فکر می کردم که مذهب سلف، مذهب ضعیفی است اما هنگامی که آثار ابن تیمیه و سفارینی را مطالعه کردم به این نتیجه رسیدم که مذهب سلف، مذهب حقی است و مخالفان

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

آن از افکار سلفیه اطلاعی ندارند».^۱

رشید رضا از هواداران بازگشت به سلف بود و در مجله المنار به تبلیغ این اندیشه می‌پرداخت و حسن البناء هم تحت تأثیر گرایش‌های سلفیه رشید رضا قرار گرفت.^۲ رشید رضا پس از پذیرش تفکرات سلفیه، از مبلغان تفکر سلفی و ابن تیمیه در مصر گشته، آثار محمد بن عبدالوهاب را با عنوان *مجموعه التوحید* به چاپ رسانید و خود نیز آثاری همچون *الوهابیه والحجاز* تألیف کرد. رشید رضا می‌گفت که به خاطر خدا ربع قرن از وهابیت دفاع می‌کند و عبدالعزیز پادشاه عربستان را خلیفه عادل می‌داند.^۳

رشید رضا ابن تیمیه را اعلم اهل زمین دانسته، در این باره معتقد است که هیچ کس به اندازه ابن تیمیه از مسائل دینی اطلاع ندارد و کلام ایشان از تمام متکلمان برتری دارد و هیچ کس از کتاب‌های ابن تیمیه بی‌نیاز نیست. آثار ابن تیمیه نسبت به شرح *مواقف* و شرح *مقاصد* برتری دارند. چون آثار ابن تیمیه ما را به مذهب سلف نزدیک می‌کند.^۴ در نگاه ایشان ابن تیمیه و محمد بن عبدالوهاب ناصر سنت و از بین‌برنده بدعت بودند و عبادت خالص را ترویج کرده‌اند.^۵ مهم‌ترین کار رشید رضا در راه تبلیغ عقاید سلفیان تأسیس مجله *المنار* بود که نخستین شماره آن در سال ۱۳۱۵ق/۱۸۹۸م در قاهره منتشر شد و او تا سی و پنج

۱. تفسیر المنار، ج ۳، ص ۱۹۷؛ نیز بنگرید: پایان‌نامه سطح سوم حوزه علمیه قم با عنوان «سلفیه در شمال آفریقا»، سید داریوش

رحیمی، استاد راهنما: مهدی فرمانیان.

۲. حسنین هیکل، پاییز خشم، ص ۲۱۶.

۳. متولی، منهج رشید رضا فی العقیده، ص ۱۹۱-۱۹۳.

۴. ر.ک: تفسیر المنار، ج ۱، ص ۲۵۲؛ مجله المنار، ج ۱۵، ص ۵۵۵ و ج ۳۳، ص ۶۸۰.

۵. مجله المنار، ج ۴، ص ۲۷۲؛ تفسیر المنار، ج ۸، ص ۳۶۹.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سال به طور مداوم در صفحات آن به نقد عقاید اشاعره و صوفیان (عقاید رایج مسلمانان مصر) با معیارهایی که از ابن‌تیمیه گرفته بود، می‌پرداخت.

اخوان المسلمین و گسترش سلفی‌گری اعتدالی و جهادی در شمال آفریقا

بعد از رشید رضا گسترش تفکر سلفیه در مصر مدیون اخوان‌المسلمین است که پیرو معتدل تفکرات سلفیه گردید. اخوان المسلمین در ۱۳۴۶ق/۱۹۲۸م/۱۳۰۷ش توسط حسن البناء در استان اسکندریه به منظور احیاء اسلام و نیل به استقلال کشور در شهر اسماعیلیه تأسیس شد. حسن البناء در یک خانواده حنبلی در مصر به دنیا آمد و با افکار اهل حدیث آشنائی کامل داشت.

واکنش حسن البناء در قبال بحران به وجود آمده در جهان اسلام (یعنی الغای خلافت)، طرفداری از بازگشت به بنیادهای اسلام، یعنی دعوت به سلفیه بود. دعوت بناء بازتاب مستقیم جنبش‌های تجدید حیات طلبانه قبلی بود.^۱

حسن البناء را بیش از هر فرد دیگر، می‌توان تجسم تجدید احیا تفکر سلف سنی قرن بیستم دانست. گرچه جنبش بناء فاقد عمق فلسفی جنبش سلفیه بود، اما موفق شد آنچنان حمایت توده‌ای را سازماندهی کند که هیچ جنبش اسلامی دیگری در قرون اخیر قادر به انجام آن نبود. حسن البناء شخصاً علاقه چندانی به مسائل پیچیده و غامض ایدئولوژیک نداشت. وی برای ترویج ایدئولوژی اخوان، به قرآن و شش کتاب معتبر حدیث (صحاح سته) تکیه می‌کرد. به علاوه، وی به افکار و اقدامات دیگر شارحان پیشگام سلفی‌گری از جمله احمد بن حنبل، ابن

۱. نگاه کنید به: رفعت السید، حسن البناء، ص ۵۹-۴۶.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

حزم، ابن تیمیه و دیگر نظریه پردازان تأسی می‌جست.^۱

ایشان در رساله نحو النور که برای سران کشورهای عربی فرستاد ترویج سکولاریزم و فساد و فحشا، بعد از الغای خلافت را عاملی برای تاسیس اخوان المسلمون اعلام می‌دارد. اشغال مصر توسط بیگانه عاملی دیگر برای تاسیس بود.

مهم‌ترین اهداف اخوان المسلمون عبارتند از: تاسیس حکومت اسلامی، وحدت جهان اسلام و آزادسازی فلسطین.^۲ اخوان المسلمین در بسیاری از آثار تالیفی خود تاکید بر عقیده سلف دارند، اما مهم‌ترین تاکید اخوان المسلمین بر وحدت مسلمین است و حسن‌البناء بعد از مطرح شدن اختلاف عقیدتی میان سلف و خلف با عبارت «هین کما تری» از آن توصیف می‌کند و در ادامه می‌نویسد: «و اهمّ ما یجب ان تتوجّه الیه همم المسلمین الان، توحید الصفوف و جمع الکلمه ما استطعنا الی ذلک سیلاً».^۳ بنابراین تاکید حسن‌البناء بر توحید الصفوف است نه توحید القبور.

درباره اعتقادات سلفی اخوان المسلمین می‌توان گفت: عده‌ای از اخوان المسلمین می‌گویند اختلافات عقیدتی آسان و سهل است و برخی می‌گویند سلفی‌العقیده اند و عده‌ای می‌گویند عقیده اشاعره و ماتریدیه همان عقیده سلف است و به نظر می‌رسد اخوان المسلمین روش جمع میان اندیشه‌ها را در عقیده پیش‌کشیده است. سعید حوی بیان می‌دارد که ائمه‌شان در اعتقادات، ابوالحسن اشعری و ابو منصور ماتریدی است؛ ولی شیخ جاسم مهلهل در کتاب «

۱. سید موسی اسحاق الحسینی، اخوان المسلمین، ص ۵۹ به بعد.

۲. www.rasekhoon.Net/article/show

۳. مجموعه رسائل الامام الشهدید حسن‌البناء، ص ۴۱۸.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

للدعاه فقط»، منهج فقهی و عقیدتی اخوان المسلمین را همان منهج سلفی می‌داند، اما معلوم نیست سلف در نزد آنان چه کسی است. شاید اخوان المسلمین، مخلوطی از عقاید اشاعره و سلفیه ابن تیمیه ای را عقیده سلف می‌داند.^۱ محمد غزالی در کتاب سرّ تاخر العرب و المسلمین می‌نویسد: تنزیه خداوند از سوی اشاعره مسلک وسط است. اما من بر عقیده سلفم. ایشان نیز بیان می‌دارد که خبر واحد در عقائد حجیت ندارد و حدیث قدم باید تاویل شود. مگر می‌شود خدا قدم داشته باشد و با آن راه رود؟^۲

بنابراین می‌توان گفت اخوان المسلمین رویکرد سلفی دارند اما عقائد اشاعره و ماتریدیه را در صفات الهی قبول دارند. زیرا شیخ حسن البنا نیز در مجموعه رسائل در رساله العقیده، وضع قدم خدا در جهنم را به فرمان خداوند تاویل کرده و حدیث قلب المومن بین اصابع الرحمن را به قدرت تاویل نموده است.^۳ عمر تلمسانی مرشد سوم و یکی از یاران نزدیک حسن البنا، در تفسیر مطویات بیمینه گفته منظور همان قدرت است. و شیخ عبدالله عزام از بزرگان اخوان المسلمین در اردن و رهبر آینده افغان العربها^۴ می‌گوید: عقیده این نیست که خدا در آسمان

---

۱. در این زمینه بنگرید: کتاب الاضواء السلفیه علی الجماعه الاخوانیه، نوشته ام ایوب نوره بنت احسن غاوی، چاپ مجالس

الهدی للانتاج و التوزیع، چاپ الجزایر و دارالانار، قاهره مصر، با مقدمه ربیع مدخلی

۲. محمد غزالی، سرّ تاخر العرب و المسلمین، ص ۱۰۷.

۳. ص ۳۸.

۴. شیخ عبدالله عزام، اخوانی ای بود که تاکید فراوان بر جهاد در افغانستان داشت و کتاب آیات الرحمن فی جهاد الافغان را در این باره نوشت که از دل تفکرات عبدالله عزام و یارانش القاعده شکل گرفت. در این زمینه بنگرید به بحث افغان العرب و القاعده در همین مجموعه.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

است.^۱ بر این اساس می‌توان ادعا کرد که از خلال مولفات اخوان المسلمین این نکته به دست می‌آید که اکثر اخوان المسلمین عقیده خلف در باب صفات باری تعالی را بر سلف ترجیح می‌دهند، ولی عقیده سلف را سالم تر می‌دانند و به عبارت دیگر اخوان المسلمین در باب صفات همان حرف اشاعره می‌زنند که رای سلف اسلم و رای خلف اعلم و احکم است.

تصوف نزد اخوان المسلمین جایگاه رفیعی دارد. حسن البنا در کتاب مذاکرات الدعوه و الداعیه می‌نویسد: «علم التریبه من علوم التصوف... لاشک انه من لب الاسلام و لاشک ان الصوفیه قد بلغوا به مرتبه من علاج النفوس»^۲. وی در ادامه از زمانی که عضو رسمی سلسله تصوف بود به نیکی یاد می‌کند. در این کتاب مطالبی آمده که ثابت می‌کند حسن البنا تمایل شدیدی به تصوف دارد و ابوالحسن ندوی درباره حسن البنا می‌نویسد: او در طریقه شاذلیه بود و تا آخر عمر بر اذکار صوفیان مداومت داشت. در کنفرانس پنجم اخوان المسلمین در ۱۳۵۷ قمری آمده است: «دعوت اخوان سلفی است و طریقه اش سنی و حقیقتش صوفی و هیئتش سیاسی و...» که حقیقت اخوان المسلمین تصوف یاد شده است.^۳ سعید حوی در کتاب جولات فی الفقہین الکبیر و الاکبر و نیز در تربیتنا الروحیه گفته است که «ثم ان حرکه الاخوان المسلمین نفسها انشاهها صوفی و اخذت حقیقه التصوف دون سلبیاته»^۴. سعید حوی همچنین در کتاب

۱. الاضواء السلفیه عند جماعه الاخوان، ص ۲۱.

۲. مذاکرات الدعوه، ص ۴۵.

۳. رجوع کنید: مدخل اخوان المسلمین دائره المعارف بزرگ اسلامی.

۴. جولات...، ص ۴۲.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تربیتنا الروحیه از طریقه رفاعیه تعریف فراوان کرده است.^۱ به نظر می‌رسد اخوان المسلمین با تقسیم بندی تصوف به معتدل و غالی، تصوف معتدل را تأیید می‌کند.

تفکر تقریبی اخوان المسلمین یکی دیگر از افکار بلند اخوان المسلمین است و منظور اخوان المسلمین از تقریب یعنی نزدیکی شیعه و سنی. این فکر اکثر بزرگان اخوان المسلمین است. اخوان المسلمین فریاد می‌زنند که ما همه مسلمانان را دوست داریم و شعار تفسیر المنار را سر می‌دهند که «تعاون فیما بیننا فیما اتفقنا علیه و یعذر بعضنا بعضا فیما اختلفنا فیهِ».^۲

و به قول نویسنده سلفی کتاب اضاء السلفیه عند جماعه الاخوان: «مجلسی نیست و کتابی نیست که در آن اخوان المسلمین از شیعه به نیکی یاد نکند».^۳

تلمسانی از حسن البنا نقل می‌کند که آن‌ها المسائل العقائدیة لایلیق بالاخوان ان یشغلوا انفسهم بها... . وحدت حرف اول اخوان است. شهادتین اصل دین است و در امور خلاف امکان تقریب ممکن است.^۴

دیدگاه اخوان المسلمین درباره توسل و شفاعت:

حسن البنا در رساله تعالیم در مجموعه رسائل می‌نویسد: «و ان زیاره القبور ایّا کانت سنه مشروعه بالکیفیه الماثوره و لکن الاستعانه بالمقبورین ایّا کانوا و

۱. تربیتنا، ص ۳۹.

۲. الاضاء...، ص ۱۶۳.

۳. الاضاء، ص ۴۹.

۴. مصاحبه عمر تلمسانی با الشرق الاوسط، ۱۹۸۶.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

ندائهم لذلك و طلب قضا الحاجات منهم عن قرب او بعد و النذر لهم و تشييد القبور و سترها و اضاءتها و التمسح بها و الحلف بغير الله و ما يلحق بذلك من المبتدعات كبائر تجب محاربتها و لا تناول لهذه الاعمال سدا للذريعه و الدعاء اذا قرن بالتوسل الى الله باحد من خلقه خلاف فرعى فى كيفيه الدعاء و ليس من مسائل العقيدة»^۱ با توجه به این فقره از عبارت حسن البناء می توان گفت اخوان المسلمین زیارت قبور را قبول دارند، اما استغاثه به ارواح اولیاء الهی و نذر برای آنان را گناه کبیره می داند و توسل به ارواح اولیاء الهی را مسئله ای فرعی در دین و از مسائل عقیدتی نمی داند. این رویکرد رهبر و مؤسس اخوان المسلمین باعث گردید که مباحث سلفی ابن تیمیه در حاشیه قرار گیرد و اگر چه به افکار ابن تیمیه و وهابیان توجه دارند، اما مسئله اول اخوان المسلمین نباشد. برخی از رهبران اخوان المسلمین به خاطر رویکرد حسن البناء، گرایش بیشتری به توسل و شفاعت دارند و رهبر اخوان المسلمین سوریه شیخ عبدالفتاح ابوغده گفته که استغاثه به مردگان صحیح است و شیخ مصطفی السباعی استغاثه را قبول دارد و عامل به آن بوده است. تلمسانی نیز گفته: « فالامر كله من اوله الى آخره امر تذوق... فما فى الامر من شرك و لا وثنيه و لا الحاد»^۲ قابل ذکر است که اخوان المسلمین اهتمام زیادی به بزرگداشت شب معراج و جشن بزرگداشت مولد الرسول دارند.

ساختار اخوان المسلمین:^۳ ساختار اخوان المسلمین عبارت است از مرشد

۱ ص ۵۶.

۲. الاضواء، ص ۶۳-۶۸.

۳ - <http://ar.wikipedia.org/wiki/>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

عام که از طریق مجلس شورای عام تعیین می گردد و باید حداقل پانزده سال در این گروه فعال بوده باشد و سنش کمتر از ۴۰ سال نباشد. بعد از انتخاب فرد به عنوان مرشد عام، سایرین با او بیعت کرده تا او در یک دوره شش ساله این سمت را به عهده گیرد و بعد از آن تا یک دوره دیگر هم قابل تمدید است.

اولین مرشد عام اخوان المسلمین^۱ خود حسن البناء بود که بعد از عمری تلاش در سال ۱۳۶۸ق/۱۹۴۹م/۱۳۲۸ش ترور شد و در بین یارانش به امام شهید معروف گشت. اخوان المسلمین بعد از شهادت حسن البناء به ضعف گرائید و اختلافات داخلی آن شروع شد. بعد از حسن البناء، حسن هضیبی تا سال ۱۳۹۳ق/۱۹۷۳م/۱۳۵۲ش رهبر اخوان بود.

عمر تلمسانی سومین مرشد اخوان (۱۳۹۳ق/۱۹۷۳م/۱۳۵۲ش) -
۱۴۰۶ق/۱۹۸۶م/۱۳۶۵ش) و محمد حامد أبونصر چهارمین مرشد اخوان
(۱۴۰۶ق/۱۹۸۶م/۱۳۶۵ش - ۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش)؛ مصطفی مشهور پنجمین
مرشد اخوان (۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش - ۱۴۲۳ق/۲۰۰۲م/۱۳۸۱ش) و مأمون

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

الهضیبی ششمین مرشد عام اخوان (۱۴۳/ق/۲۰۰۲م/۱۳۸۱ش - ۱۴۲۵/ق/۲۰۰۴م/۱۳۸۳ش)؛ محمد مهدی عاکف هفتمین مرشد عام اخوان (۱۴۲۵/ق/۲۰۰۴م/۱۳۸۳ش - ۱۴۳۱/ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش) و محمد بدیع هشتمین مرشد عام اخوان و مرشد فعلی اخوان در حال حاضر (۱۴۳۱/ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش تا کنون) است. بنا به منابع اینترنتی اکنون اخوان المسلمین مصر حدود پانزده میلیون نفر عضو دارد که مهم‌ترین حزب سیاسی مطرح در مصر محسوب می‌گردد و در انتخابات مجلس مصر حدود چهل درصد از آراء را به خود اختصاص داد.

مکتب الارشاد العام

بعد از مرشد عام و مجلس شورا، مکتب الارشاد العام وجود دارد. این اداره رهبری و اشراف بر سیر دعوت، سیاست‌گذاریها و رسیدگی به سایر شئونات جمعیت را به عهده دارد. این مکتب به غیر از مرشد عام، از ۱۶ نفر که توسط مجلس شورا تعیین و از سه نفر دیگر که مکتب الارشاد می‌تواند انتخاب کند تشکیل شده است که افراد آن در حال حاضر به شرح ذیل می‌باشند:

۱. محمد بدیع: مرشد عام جماعت؛
۲. أسامه نصر الدین: رئیس قسم دعوت جمعیت و رئیس سابق جماعت در اسکندریه و أستاذ میکروبیولوجی دانشگاه اسکندریه؛
۳. جمعه أمين: نائب مرشد عام و یکی از مهمترین متفکرین و مورخ رسمی اخوان المسلمین

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

۴. حسام أبو بكر: مسئول سابق مكتب الارشاد در شرق قاهره و نماينده منتخب مردم در مجلس مصر در سال ۱۴۳۲ق/۲۰۱۱م/۱۳۹۰ش؛
۵. رشاد بيومي: نائب سابق مرشد عام و مسئول قسم آموزش جماعت و استاد دانشگاه قاهره؛
۶. سعد عصمت الحسيني: عضو بخش سياسي جماعت؛
۷. عبد الرحمن البر: استاد علم حديث در دانشگاه الازهر.
۸. عبد العظيم أبو سيف: رئيس سابق بخش اداري مكتب الارشاد؛
۹. محمد أحمد إبراهيم: منتخب مردم در مجلس مصر در سال ۱۴۳۲ق/۲۰۱۱م/۱۳۹۰ش؛
۱۰. محمد خيرت الشاطر: نائب سابق مرشد عام؛
۱۱. محمد عبد الرحمن: نائب مسئول بخش اداري مكتب الارشاد؛
۱۲. محمد علي بشر: استاد دانشكده برق و ديبر كل جامعه مهندسين مصر؛
۱۳. محمود أحمد أبو زيد: جراح و استاد دانشكده طب؛
۱۴. محمود حسين: أمين عام جماعت، و استاد دانشگاه اسيوط.
۱۵. محمود عزت: نائب مرشد عام، و رئيس دانشكده دانشگاه الزقايق.
۱۶. محمود غزلان: زماني امين عام جمعيت بود و استاد دانشكده الزراعه دانشگاه الزقايق.
۱۷. محي حامد: عضو مكتب الأمانة العامة جماعت؛
۱۸. مصطفى الغنيمي: امين عام پزشكان جمعيت اخوان؛

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

اخوان المسلمین مصر در جریان اعتراضات سال ۱۴۳۲ق/۲۰۱۱م/۱۳۹۰ش مصر که به سقوط حکومت حسنی مبارک انجامید شرکت داشت و حزب عدالت و توسعه را به سبک ترکیه تاسیس کرد و در نشست خبری رهبران ارشد حزب در ۹ فوریه اعلام گردید که «اخوان با حکومت مذهبی مخالف است چون آن را مغایر اسلام می داند و خواسته آن برپایی حکومت مدنی با مرجعیت اسلام است و اخوان مسئول اظهارات خارجی ها چه ایرانی، چه لبنانی و چه دیگران نیست و

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

مخالف دخالت دیگران در امور داخلی مصر است.^۱ اخوان المسلمین هم چنین اعلام کرده که خواسته آن‌ها خواسته معترضان متحصن در میدان التحریر و « جمعیت میهنی برای تغییر » است که اعضای اخوان نیز در تأسیس آن شرکت داشته‌اند.^۲

اخوان المسلمین در دیگر کشورها:

ایده‌ها، هدفها و شکل سازمانی اخوان المسلمین مصر از سوی مسلمانان مبارز کشورهای اردن، سوریه، سودان و دیگر کشورها مورد قبول قرار گرفت و بر این اساس، تشکیلاتی مشابه اخوان المسلمین مصر در این کشورها تأسیس شد. به همین جهت است که هم اکنون در حیات سیاسی بیش از سی و هشت

---

1 - <http://hamshahrionline.ir/news-137024.aspx>

2- <http://fa.wikipedia.org/wiki/86>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

کشور اسلامی، جنبش یا سازمان اخوان المسلمین حضور دارد^۱ که به برخی از این سازمان‌ها می‌پردازیم.

اخوان المسلمین در سودان

در اواسط دهه چهل قرن بیستم، اخوان المسلمین سودان به رهبری علی طالب الله شکل گرفت. این جنبش با کمک و مساعدت مستقیم یکی از رهبران اخوان مصر به نام عبدالخلیم عابدین تاسیس شد. در آغاز، اخوان المسلمین سودان خواهان اسلامی کردن جامعه از طریق تغییر حکومت موجود و تاسیس یک حکومت اسلامی بود. اما پس از آن که دولت جعفر محمد نُمیری شریعت اسلامی را در سودان به اجرا گذاشت و دولت عمر البشیر آن را با شدت و وسعت بیشتری تداوم بخشید، این جنبش با تغییر ایده، تنها خواهان اجرای شریعت اسلامی از طریق دولت وقت شد. در مجموع، اخوان المسلمین سودان در نیل به هدف مذکور، از آغاز تاکنون رهبران متعددی را به خود دیده است، ولی هیچ کدام به اندازه دکتر حسن الترابی فعال و مشهور نیستند. وی در دولت نُمیری و صادق المهدی به ترتیب پست های دولتی مشاور خارجی و وزارت دادگستری را پذیرفت و در حال حاضر هدف خود را کمک به ایجاد وحدت ملی، همکاری در ساختن اقتصادی نیرومند و پدید آوردن یک جامعه اسلامی ذکر می‌کند.^۲

از مهمترین نتایجی که فعالیت اساسی اخوان المسلمین سودان بر جای

---

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

2 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

گذاشت، تسریع پذیرش اجرای شریعت اسلامی به وسیله دولت های سودان است. اجرای شریعت اسلامی در زمان رئیس جمهوری نمیری آغاز شد و هم اکنون ادامه دارد. در ابتدا نمیری با اجرای شریعت اسلامی مخالف بود، اما در پی مخالفت های گسترده مردمی در سال ۱۳۹۳ق/۱۹۷۳م/۱۳۵۲ش معروف به قیام شعبان و سوء قصد نافرجام به جانش در سال ۱۳۹۶ق/۱۹۷۶م/۱۳۵۵ش مجبور به قبول خواسته های مردم گردید.^۱

اخوان المسلمین سودان در مقایسه با اخوان المسلمین مصر، حداقل دارای دو ویژگی متمایز است: اول آن که شاخه جدا شده اخوان المسلمین سودان یعنی جبهه اسلامی ملی به رهبری حسن الترابی به مصالحه با رژیم پرداخت، ولی گروه دیگر آن، اخوان المسلمین به رهبری صادق عبدالله الماجد، همچنان هرگونه سازش با رژیم را مردود می داند. دوم آن که اخوان المسلمین از پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی ایران حمایت کرده و هم اکنون نیز آن را یک انقلاب مبتنی بر ایمان توصیف می کند^۲

اخوان المسلمین اردن

اخوان المسلمین اردن در سال ۱۳۶۵ق/۱۹۴۶م/۱۳۲۵ش در شهر امان با همان انگیزه هایی که در تولد اخوان در مصر و سودان مؤثر بود، تشکیل شد و به سرعت رو به گسترش گذاشت. این گسترش سریع ناشی از دو علت بود: اول

---

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

2 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این که تعداد زیادی فلسطینی رانده شده در اردن که به اخوان المسلمین آن کشور برای آزادی فلسطین دل بسته بودند، به عضویت اخوان المسلمین اردن درآمدند. دوم، فعالیت های اسلامی احزابی چون حزب التحریر اردن در ارتقاء آگاهی های سیاسی و مذهبی مردم اردن و در نتیجه جذب آنان به اخوان موثر بود.^۱

اخوان المسلمین اردن در نیل به اساسی ترین هدفش یعنی اسلامی کردن جامعه، از آغاز، راه مماشات و سازش با دولت و حکومت اردن را در پیش گرفت. زیرا پیروی از این شیوه را با توجه به وجود آزادی های نسبی سیاسی در اردن بر خلاف مصر، بهترین راه حل برای تحقق هدف خویش تشخیص می داد. بر این اساس همواره در تلاش است که با به کارگیری تبلیغ، ارشاد، ورود یا نفوذ در مؤسسات دولتی، شرکت در انتخابات و به دست آوردن کرسی هایی در مجلس نمایندگان، زمینه های تهیه، تدوین و تصویب قوانین اسلامی که به اسلامی شدن جامعه مدد می رساند، فراهم آورد.^۲

از بزرگترین رهبران اخوان المسلمین اردن می توان از شیخ عبدالرحمان نام برد. برخی سازش اخوان المسلمین اردن با حکومت پادشاهی را ناشی از شخصیت او دانسته اند. او بیشتر در نقش یک رهبر معنوی ظاهر شده است، و بطور عمده جهت گیری های سیاسی سازمان اخوان المسلمین اردن را به افرادی چون یوسف العظم واگذار کرده است. اما جناح انقلابی اخوان المسلمین اردن به رهبری یوسف العظم که همیشه بر سر مسائلی چون مساله فلسطین در تعارض و

---

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

2 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

تضاد با رژیم اردن بوده است، هیچ گاه از اجازه رسمی فعالیت سیاسی علنی بهره مند نشده است^۱. در سال ۱۴۳۳ق/۲۰۱۲م/۱۳۹۰ش هم‌ام سعید برای بار دوم به عنوان ناظر کل اخوان المسلمین اردن انتخاب شد و بر سالم الفلاحات رقیب خود پیروز گشت.

اخوان المسلمین در سوریه

اخوان المسلمین سوریه در سال ۱۳۵۳ق/۱۹۳۵م/۱۳۱۴ش در شهر حلب به وسیله دکتر مصطفی السباعی به تاسی از اخوان المسلمین مصر و به منظور مقابله با اشغال سوریه از سوی فرانسه و سر و سامان دادن به اوضاع نابسامان اقتصادی و رفع شکاف موجود بین جهان عرب از طریق احیای اسلام به وجود آمد؛ اما بعداً عواملی چون لزوم همکاری با اعراب در باز پس گیری فلسطین اشغالی و سکنی گزیدن برخی از رهبران و اعضای اخوان المسلمین مصر در سوریه که پس از انحلال آن در سال ۱۳۷۳ق/۱۹۵۴م/۱۳۳۳ش صورت گرفت، به گسترش

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

فعالیت های اخوان المسلمین سوریه کمک کرد.^۱

هدف اخوان المسلمین سوریه، استقرار یک نظام اسلامی جامع است که برای حصول به این هدف، نخست به ارشاد و موعظه مردم و دولت روی آورد. اما در اواخر دهه ۶۰ میلادی گروهی از اعضای جنبش این روش را بی نتیجه ارزیابی کرده و جهاد علیه دولت را برگزیدند. پس از تأسیس جبهه اسلامی سوریه (جناح طرفدار جهاد) به رهبری «ابو النصر البینونی»، عملاً رهبری عطار بر کل اخوان المسلمین سوریه دوام نیاورد و در حال حاضر رهبری اخوان المسلمین سوریه به صورت جمعی انجام می گیرد.^۲

بارزترین مشخصه این جنبش در سوریه، مخالفت دایمی آن با دستگاه سیاسی کشور است. از مهمترین جلوه این مخالفت، می توان به درگیری نظامی سال ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م/۱۳۶۰ش طرفداران جهاد ضد دولتی در جنبش اخوان المسلمین با نیروهای حکومتی اشاره کرد. طی آن، یک نبرد سه هفته ای در شهر حماه صورت گرفت که منجر به کشته و مجروح شدن تعداد زیادی از مقامات دولتی و حزبی (حزب بعث سوریه) و نیز سرکوب شدید اعضای جنبش از سوی دولت بعثی سوریه گردید. با این وصف جنبش اخوان المسلمین سوریه تا کنون به علت وجود اختلاف در اخوان المسلمین بر سر مساله روش مبارزه علیه دولت و اقدامات دولت در جهت اصلاح ساختار سیاسی و اقتصادی کشور نتوانسته است به عنوان یک نیروی موثر در سیاست های داخلی و خارجی سوریه ایفای نقش

---

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

2 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

کند.^۱

در نامه «عصام العطار» رهبر سابق اخوان المسلمین سوریه به بشار اسد آمده است که دمشق باید برای از بین بردن ستم، فساد و نیز تحقق آزادی، کرامت، عدالت و پیشرفت ملت سوریه تلاش کند. پیش از این نیز «ریاض الشقفه»، رهبر جدید اخوان المسلمین سوریه از نظام حاکم بر دمشق خواسته بود که از انقلاب تونس درس بگیرد و برای مصلحت میهن به ملت بازگردد. الشقفه تهدید کرده است که اگر نظام سوریه همچنان حلقه خفقان ملت را تنگ تر کند، به عصیان مدنی روی می‌آورد.^۲

بالاگرفتن ناآرامی‌ها در سوریه از واقعیت تلخی حکایت دارد و آن اینکه اخوان المسلمین به عنوان یکی از تشکیلاتی‌ترین گروه‌های مخالف نظام در سوریه، حرکت‌های اعتراضی این کشور را به سمت جنگ اهل سنت علیه علویان هدایت می‌کند.^۳

مراقبین عام اخوان المسلمین در سوریه عبارتند از:^۴

---

1 - <http://www.rasekhoon.net/Article/Show-21038.aspx>

2 - <http://www.beayan.net/Forum/viewtopic.php?t=4665#p15106>

3 - <http://khabarfarsi.com/ext/1128451>

4 - <http://ar.wikipedia.org/wiki>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

مصطفی السباعی

مصطفی السباعی (۱۳۶۴ق/۱۹۴۵م/۱۳۲۴ش - ۱۳۸۳ق/۱۹۶۴م/۱۳۴۳ش)
- مؤسس اخوان المسلمین در سوریه؛ عصام العطار (۱۳۸۳ق/۱۹۶۴م/۱۳۴۳ش -
۱۳۹۳ق/۱۹۷۳م/۱۳۵۲ش) دومین مراقب عام؛ عبد الفتاح أبو غده
(۱۳۹۳ق/۱۹۷۳م/۱۳۵۲ش - ۱۳۹۵ق/۱۹۷۵م/۱۳۵۴ش) سومین مراقب عام؛
عدنان سعد الدین (۱۳۹۶ق/۱۹۷۶م/۱۳۵۵ش - ۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م/۱۳۶۰ش)
- چهارمین مراقب عام؛ حسن هویلی (۱۴۰۱ق/۱۹۸۱م/۱۳۶۰ش -
۱۴۰۵ق/۱۹۸۵م/۱۳۶۴ش)؛ منیر الغضبان (حدود شش ماه در سال ۱۴۰۵ق/
۱۹۸۵م/۱۳۶۰ش)؛ اذیب الجاجی (حدود شش ماه در سال
۱۴۰۴ق/۱۹۸۵م/۱۳۶۴ش)؛ عبد الفتاح أبو غده (۱۴۰۶/۱۹۸۶م/۱۳۶۵ش -
۱۴۱۱ق/۱۹۹۱م/۱۳۷۰ش)؛ حسن هویلی (۱۴۱۱ق/۱۹۹۱م/۱۳۷۰ش -
۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش)؛ علی صدر الدین البیانونی (۱۴۱۶ق/۱۹۹۶م/۱۳۷۵ش -
۱۴۳۱ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش)؛ محمد ریاض خالد الشقفه
(۱۴۳۱ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش تا اکنون). پایگاه های اصلی این جمعیت، شهرهای

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

حمه و حمص و دمشق می‌باشد.^۱ در حال حاضر رهبری اخوان المسلمین سوریه به صورت جمعی و با یک ناظر کل اداره می‌شود. محمد ریاض در سال ۱۴۳۱ق/۲۰۱۰م/۱۳۸۹ش از طرف مجلس شورا به سمت دبیر کل اخوان المسلمین سوریه منصوب شد.^۲ ایشان هم اکنون رئیس شورشیان منطقه حمص و حمه است که در چند ماه اخیر به تقابل نظامی با دولت بشار اسد پرداخته است.

مهندس محمد ریاض شقفه

-
- 1 - <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/F57C00CE-8ECF-4859-8F3A-8C54FAF76A5B.htm?GoogleStatID=9>
  - 2- <http://www.ikhwanwiki.com/index>.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سید قطب و شروع تفکر سلفیه جهادی

از دل تفکرات اعتدالی و تقریبی اخوان المسلمین، گرایش افراطی هجرت و جهاد سید قطب بیرون آمد. سید قطب رهبر معنوی اخوان المسلمین، در زندان تندرو گردید و حلقه ارتباطی میان اخوان المسلمین و گرایش‌های افراطی گردید. در واقع، سید قطب به عنوان یک ایدئولوگ مبارز، رهبری تبدیل سلفی‌گری اعتدالی اخوان المسلمین به افراط‌گرایی دهه ۱۹۷۰م/۱۳۹۰ق/۱۳۴۹ش را به عهده داشت. نقش و نفوذ محوری سید قطب بر مبارزات جدید از سه ویژگی برخوردار بود: ۱. سید قطب به عنوان یک نظریه پرداز تأثیر نیرومندی بر نوزایی و جهت‌گیری جدید ایدئولوژی اسلامی داشت؛ ۲. سید قطب به عنوان عضو برجسته اخوان المسلمین کهن، تداوم سازمانی میان اخوان و شاخه‌های انقلابی آن را فراهم می‌ساخت؛ ۳. سرپیچی سید قطب به عنوان یک عنصر فعال از دولت و مرگ او باعث شد تا مبارزان جوان‌تر شیوه شهادت را از او بیاموزند.

سید قطب واقعیت اجتماعی را تضاد دائمی میان راه اسلامی و جاهلیت می‌دانست. قواعد و پایه‌های اصول ایدئولوژیک او را می‌توان چنین خلاصه کرد: ۱. سیستم اجتماعی - سیاسی مسلط بر جهان اسلام، سیستم جاهلیت آمیخته با گناهکاری، بی‌عدالتی، رنج و انکار ارشاد الهی اسلامی است.^۱ ۲. وظیفه مسلمان با ایمان این است که برای تبدیل جامعه جاهلی از طریق دعوت و جهاد پیکار جویانه، به تجدید حیات اسلام دست زنند.^۲ ۳. تبدیل جامعه جاهلی به

۱. سید قطب، معالم فی الطريق، ص ۸-۱۰.

۲. همان، ص ۶۶-۸۲، در مورد جهاد «دائمی» نگاه کنید به: سید قطب، اسلام العالمی والسلام، ص ۱۵۱.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

جامعه‌راستین اسلامی، به عهده مسلمانان پیشتاز فداکار است.^۱ ۴. هدف نهایی مسلمانان متعهد باید استقرار حاکمیت خداوند در روی زمین باشد؛ تا به این وسیله تمام گناهان، رنج‌ها و فشارها رفع شود.^۲

سید قطب به عنوان یکی از شارحین تفکر سلفی جهادی در زمینه مخالفت با موضوعات مجرد فلسفی و تأکید بر تعبیر و تفسیر تحت‌اللفظی برداشت‌های اسلامی از شیوه ابن‌حزم، ابن‌تیمیه و شاگردان او پیروی می‌کرد. در میان نویسندگان قرن بیست، ابوالاعلی مودودی تأثیر خاصی بر شکل‌گیری نظریه‌های سید قطب گذاشت.^۳ در این موارد، سید قطب کوشش می‌کرد خدانشناسی بنیادگرایانه ابن‌تیمیه و ابن‌قیم جوزی، نظریه‌پردازان عمده سلفیه را احیا کند.^۴

سید قطب در فرازهایی از کتاب خود می‌نویسد: «اما امروز در جاهلیتی به سر می‌بریم مشابه جاهلیتی که به هنگام ظهور اسلام وجود داشت و بلکه تاریک‌تر از آن. تمامی آنچه در اطراف ماست، جاهلی است... تصورات و عقاید مردم، عادات و تقالید آنها، منابع فرهنگشان. هنرها و ادبیاتشان، مقررات و قوانینشان. حتی بسیاری از آنچه را که فرهنگ اسلامی، منابع اسلامی، فلسفه اسلامی و تفکر اسلامی می‌شماریم جاهلی است... اینها همگی محصول این جاهلیت است.^۵ پس به ناچار می‌باید از زیر فشار این جامعه جاهلی و تصورات و تقالید و

۱. سید قطب، معالم، ص ۹-۱۰.

۲. همان، ص ۸، ۲۵، ۳۵.

۳. نگاه کنید به انتقاد حسن هضیبی، دعاه لاقضاء، ص ۶۳-۶۵.

۴. سلیم علی بهنساوی، الحكم والقضیه التکفیر المسلم، ص ۴۸.

۵. معالم فی الطریق، ص ۱۷-۱۹؛ نیز بنگرید: محمد مسجدجامعی، زمینه‌های تفکر سیاسی در قلمرو تشیع و تسنن، ص ۱۶۴-۱۷۰.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

رهبری جاهلی به صحبت بنشینیم و دوستیش را بپذیریم. چرا که با این صفتش، صفت جاهلی، غیر قابل گفتگوست. وظیفه ما این است که اولاً تحولی در درون خود به وجود آوریم تا بر اساس آن بتوانیم جامعه را دگرگون سازیم. وظیفه نخستین، دگرگون ساختن واقعیت این جامعه است. وظیفه ما دگرگون ساختن بنیاد این واقعیت جاهلی است. این واقعیتی است که از اساس در برابر راه و روش اسلامی قرار گرفته و با جبر و فشار مانع از آن بود که برمبنای آنچه خداوند از ما خواسته زندگی کنیم... اسلام بیش از دو نوع جامعه نمی‌شناسد. **جامعه جاهلی و جامعه اسلامی.** جامعه اسلامی جامعه‌ای است که اسلام را در تمامی ابعاد عقیده و عبادت، شریعت و نظام سلوک و اخلاق تحقق بخشیده است. جامعه جاهلی جامعه‌ای است که به اسلام عمل نمی‌کند. نه اعتقادات و تصوراتش از اسلام است و نه ارزش‌ها و ظوابطش و نه نظام و قوانینش و نه سلوک و اخلاقش. جامعه اسلامی جامعه‌ای نیست مرکب از افرادی که خود را «مسلمان» نامیده‌اند. حال آنکه شریعت قانون آنان نیست، هر چند نماز بخوانند و روزه بگیرند و به حج روند. جامعه اسلامی جامعه‌ای نیست که از نزد خود اسلامی جز آنچه خداوند مقرر فرموده و پیامبر تفسیر کرده، ابداع کند و آن را اسلام بنامد.^۱

ایشان در فرازی دیگر می‌نویسد: «اسلام مشارکت با جاهلیت را نمی‌پذیرد. نه از ناحیه تصور و نه از ناحیه شرایط و لوازمی که این تصور به دنبال می‌آورد... یا اسلام یا جاهلیت، هیچ حد وسطی وجود ندارد که نیمش از اسلام و نیم دیگرش

۱. همان، ص ۱۰۶-۱۰۵.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

از جاهلیت باشد و اسلام آن را بپذیرد و بدان رضایت دهد... حکم یا حکم خداست و یا حکم جاهلی است. قانون یا قانون خداست و یا هوی و هوس. حاکمیت بخشیدن به خدا و به قوانین الهی بر روی زمین و نابود ساختن حاکمیت انسان و قوانین انسانی و انتزاع قدرت از دست غاصبان و بازگرداندنش به خداوند سبحان صرفاً با تبلیغ و موعظه حاصل نخواهد آمد، چرا که جباران سلطه‌جو و غاصبان حاکمیت خدا، قدرت را با تبلیغ و ارشاد واگذار نخواهند کرد. اگر چنین بود پیامبران به سادگی می‌توانستند دین خدا را بر روی زمین مستقر سازند و این عکس آن چیزی است که تاریخ نشان می‌دهد. تاریخ این دین همچون تاریخ ادیان گذشته است.^۱ این اعلان عمومی برای آزادسازی انسان بر روی زمین از هر قدرتی که جز قدرت خداست و اینکه الوهیت و ربوبیت تنها متعلق به اوست، اعلانی نظری و فلسفی و انفعالی نیست. اعلانی است محرک و واقعی و فعال. اعلانی است که می‌خواهد قانون خدا را بر روی زمین تحقق بخشد و عملاً انسان‌ها را از بندگی بندگان به بندگی خدا درآورد. پس به ناچار باید در کنار بیان، تحرک هم وجود داشته باشد. تا بدین وسیله بتواند با واقعیت در تمامی ابعاد برخورد کند.^۲

جملات فوق منقولاتی است از کتاب *معالم فی الطریق سید قطب* که علی‌رغم طولانی شدنش، به لحاظ اهمیتی که برای روش‌تر شدن تفکر سلفیه جهادی داشت، آوردیم. واقعیت این است که مبانی اعتقادی و فکری و سیاسی جنبش اسلامی موجود در قلمرو سلفیان جهادی و انقلابی، شناخته نخواهد شد تا تفکر

۱. همان، ص ۱۴۹-۱۵۰.

۲. همان، ص ۶۰-۶۱.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سید قطب شناخته و فهم شود.

استقبال عظیم جوانان از سید قطب، به‌ویژه این کتاب، به سبب خلأ اندیشه‌های اسلامی - انقلابی در جامعه اهل سنت و اساساً در تاریخ اهل سنت بوده است. عموم منتقدان مسلمان از اینکه او جامعه مسلمانان را جامعه‌ای جاهلی نامیده و آن را همانند دارالحرب دانسته، انتقاد کرده‌اند.^۱

احزاب و گروه‌های سلفی در شمال آفریقا

۱. **جماعت انصار السنه المحمدیه: جمعیتی اسلامی - سلفی است که در مصر هم زمان با اخوان المسلمین به وجود آمد و سپس در جاهای دیگر نیز نفوذ کرده است.** این جمعیت نیز به زعم خویش اساس دعوتش را دعوت توحید خالص و سنت صحیح قرار داده است. مؤسس این جمعیت شیخ محمد حامد الفقی است که ایشان و هم‌فکرانش آن را سال ۱۳۴۵ق/۱۹۲۶م/۱۳۰۵ش در قاهره تأسیس کردند. مبانی فکری این جماعت، بر اساس عقیده و روش اصحاب حدیث است و از مصنفات علمای سلفیه همچون ابن تیمیه، ابن قیم جوزی و محمد بن عبدالوهاب تغذیه می‌کنند.^۲

محمد احمد الفقی در سال ۱۳۱۰ هجری در مصر به دنیا آمد و در سال ۱۳۲۲ به الازهر رفت و در رشته حدیث و تفسیر علم آموخت. در همین زمان وهابیت در مصر به تبلیغ عقاید خود پرداخت و شیخ حامد الفقی به تفکر وهابیت رو آورد و طرفدار آن شد و رساله‌ای با عنوان « اثر الدعوه الوهابیه فی الاصلاح

۱. محمد مسجد-جامعی، همان، ص ۱۷۲.

۲. الجهنی، مانع بن حماد، الموسوعه، ج ۱، ص ۱۸۶-۱۹۷.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

الدینی و العمرانی فی جزیره العرب و غیرها» نگاشت و کتاب التوحید و کتاب مختصر السیره محمد بن عبدالوهاب و برخی از آثار حنابله مثل طبقات الحنابله ابن ابی یعلی را تصحیح و به چاپ رساند.^۱ در دیدار ملک عبدالعزیز پادشاه عربستان از مصر به دیدار شیخ حامد الفقی رفت و در محل این جماعت نماز خواند و ایشان را به عنوان مدیر اداره طبع و نشر مکه مکرمه معین کرد. این رفتار پادشاه عربستان باعث گردید که شیخ حامد الفقی رساله ای با نام «ازهار من ریاض سیره الامام العادل الملک عبدالعزیز بن عبدالرحمن الفیصل آل سعود» در تائید پادشاه عربستان بنویسد.^۲

بعد از شیخ فقی، به ترتیب شیخ عبدالرزاق عفیفی، شیخ عبدالرحمن الوکیل، شیخ محمد خلیل هراس، شیخ احمد محمد شاکر، شیخ ابوالوفاء محمد درویش، شیخ محمد عبدالظاهر ابوالسمح، شیخ عبدالعزیز بن راشد النجدی، شیخ محمد علی عبدالرحیم، شیخ محمد عبدالمجید الشافعی و دکتر محمد جمیل غازی از رهبران جماعت السنه المحمدیه در مصر بوده اند و آثار فراوانی در تائید سلفیت و وهابیت در مصر به چاپ رسانده اند.^۳ این جماعت در اریتره و سودان نیز شعبه ای افتتاح کرده و به تبلیغ وهابیت در سودان و اریتره می پردازد. بزرگان این جمعیت در سودان عبارتند از شیخ عبدالرحمن ابو حجر الجزائری، شیخ احمد حسون، شیخ الشریف عبدالباقی و شیخ محمد الحسن عبدالقادر. مجله الهدی

---

۱ احمد محمد شاکر، جماعه انصار السنه المحمدیه، ص ۵۵-۵۶

۲ همان، ص ۵۶.

۳ همان، تمام کتاب

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

النبوی، مجله التوحید و مجله الاستجابه از سوی این جماعت منتشر می شود.^۱ این جمعیت در شمال مصر فعال است و به انتشار تفکر وهابیت مبادرت می ورزد. در سال جدید میلادی بعد از قیام مردم مصر، تظاهراتی یک میلیونی از سوی سلفیان مصر در قاهره برپا شد که اکثر از شمال مصر آمده بودند و پلاکاردهائی بر ضد ایران و حزب الله لبنان در دست داشتند. حزب النور که به تازگی فعالیت خود را در مصر آغاز کرده است از سوی این جمعیت حمایت می شود.

۲. حرکت اتجاه اسلامی تونس: این حرکت در سال ۱۳۸۹ق/۱۹۶۹م/۱۳۴۸ش در تونس توسط راشد الغنوشی تأسیس شد. غنوشی در جنوب شرقی تونس در سال ۱۳۵۸ق/۱۹۳۹م/۱۳۱۸ش متولد شد و در دمشق تحصیل نمود و سپس در رشته فلسفه تربیتی در فرانسه ادامه ادامه تحصیل داد.^۲

شخصیت شیخ راشد الغنوشی برخاسته از یک گرایش و جهت گیری مشخص نبود بلکه آمیخته ای از گرایش های مختلف بود. الغنوشی از یک سو به اخوان المسلمین و به ویژه افکار سید قطب تمایل داشت و از سوی دیگر دارای اندیشه ای سلفی بود که نمایندگی آن را ناصرالدین البانی در سوریه به عهده داشت و الغنوشی در زمان اقامت خود در سوریه در جلسات درسی البانی حاضر می شد.^۳ هم چنین الغنوشی متأثر از کتاب های مالک نبی بود که مالک نبی را این گونه معرفی می کنند: «ایمان غزالی، گستردگی عقلی ابن خلدون و عزم حسن

۱ همان، ص ۲۷۳ به بعد.

۲. الجهنی، مانع بن حماد، موسوعه، ج ۱، ص ۲۱۹-۲۲۱.

۳. محمد ابراهیم، جنبش اسلامی تونس، مترجم: جواد اصغری، ص ۲۷.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

البناء» را داشت.^۱ راشد الغنوشی بعد از سالها دوری از وطن بعد از قیام مردم تونس به کشور بازگشت و اکنون رهبری حزب اکثریت مجلس شورای تونس را به عهده دارد.

۳. گروههای تکفیری: در دهه هفتاد قرن بیستم برخی گروههای اسلامی در مصر ظهور کردند که روش آنها در برخورد با وقایع سیاسی و اجتماعی بر خلاف اخوان المسلمین تا حدودی همراه با خشونت بود. بیشتر این اعضا در اخوان المسلمین عضویت داشتند و نوشته‌های سید قطب مهم‌ترین منبع فکری آنان بود. به‌طور کل برداشت‌های گوناگونی از تعالیم سید قطب باعث انشعابات از اخوان المسلمین در دهه ۱۳۹۰ق/۱۹۷۰م/۱۳۴۹ش شد که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

الف: سازمان «شباب محمد» یا «آکادمی ارتش»: این سازمان در سال ۱۳۹۴ق/۱۹۷۴م/۱۳۵۳ش به رهبری شخصی به نام صالح سریه، فردی فلسطینی که شناسنامه اردنی داشت، تأسیس شد. ایشان یکی از اعضای اخوان اردن بود اما بعدها به عضویت حزب التحریر الاسلامی درآمد.^۲

صالح سریه در رساله *الایمان ایدئولوژی این حرکت* را این‌گونه بیان می‌نماید که حکومت‌های تمامی کشورهای اسلامی کافرند و هیچ تردیدی در این نیست. وی به دارالاسلام و دارالحرب اشاره می‌کند که به اعتقاد فقها «دارالاسلام» جایی است که کلمه الله در آن بالاترین جایگاه را داشته باشد و بدانچه خدا نازل کرده، حکم شود. «دارالحرب» جایی است که کفر در بالاترین جایگاه باشد و حکم خدا

۱. رضوان المسید، *اسلام سیاسی معاصر در کشاکش هویت و تجدد*، ترجمه مجید مرادی، ص ۱۳۸.

۲. هاله، مصطفی، *استراتژی دولت مصر*، ص ۱۵۹-۱۶۰.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

اجرا نشود، اگرچه تمام سکنه آن مسلمان باشند.^۱ وی جهاد را تنها راه برای تغییر حکومت‌های کافران می‌داند و می‌گوید «جهاد برای تغییر این حکومت‌ها و ایجاد حکومت اسلامی بر هر مرد و زن واجب عینی است، حکم جهاد تا روز قیامت جریان دارد».^۲ این گروه در مصر فعال است و اکثر افرادش به القاعده پیوسته اند.

ب: الجهاد: گروهی که با الهام از اندیشه سید قطب و با استفاده از تجارب گروه‌های دیگر، با انسجام و پختگی بیشتری تشکیل شد. الجهاد به جای جدا کردن خود از اجتماع، در اجتماع و مؤسسات دولتی نفوذ کرد و علاوه بر این از رهبری دسته‌جمعی برخوردار بود. این گروه موفق‌ترین گروه بعد از اخوان المسلمین بوده و ترور سادات کار این گروه است. بدین‌گونه که خالد اسلامبولی که از اعضای این گروه بود، طرح خود را مطرح کرد و با فتوای شیخ عمر عبدالرحمن، سادات را ترور نمود^۳ و فریاد زد: «من خالد اسلامبولی هستم، فرعون مصر را کشتم و از مرگ باکی ندارم».^۴

این تشکیلات در سال ۱۳۹۹ق/۱۹۷۹م/۱۳۵۸ش به وسیله محمد عبدالسلام فرج پایه‌گذاری شد. ایشان با استناد به برخی فتاوی فقهی علمای گذشته از جمله ابن تیمیه، زبان به تکفیر حکومت گشود و بر ضرورت قیام علیه حاکم تأکید کرد و فتوایی که ابن تیمیه در هنگام یورش تاتارها به کشورهای اسلامی صادر

۱. صالح سریه، رساله ایمان، ص ۳۲.

۲. صالح سریه، رساله ایمان، ص ۳۲.

۳. نقوی، علی محمد، شکوفایی انقلاب اسلامی در مصر، ص ۳۱۲.

۴. حسنین هیکل، پاییز خشم، ص ۳۶۱.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

کرده بود از مهم‌ترین مبانی فقهی عبدالسلام فرج در نگارش *الفریضه الغائبه* است. وی فتوای ابن تیمیه مبنی بر ارتداد تاتارها، با وجود اینکه مسلمانی خود را اعلام کرده اند، را بر اوضاع حاکم بر مصر و نظام حکومتی آن منطبق دانست.^۱ این گروه در مصر و دیگر کشورها فعالند و اکثر رهبران آن مثل ایمن الظواهری به القاعده پیوسته اند.

ج: جماعه المسلمین یا التکفیر و الهجره: رهبر این گروه شکری مصطفی بود، ایشان مصر را به عنوان یک جامعه جاهلی معرفی کرد و معتقد بود باید جامعه اسلامی جدیدی بنا شود.^۲ شکری مصطفی تحت تأثیر افکار سید قطب و یکی از اعضای جماعت اخوان المسلمین در سال ۱۳۹۱ق/۱۹۷۱م/۱۳۵۰ش حزبی به نام جماعت المسلمین تشکیل داد.

شکری مصطفی، علاوه بر تکفیر نظام سیاسی، افراد جامعه را نیز تکفیر کرد و فرقی میان جامعه سیاسی و نظام سیاسی نمی‌گذاشت. وی این‌چنین استدلال می‌کرد که جامعه فاسد منجر به نظام فاسد خواهد شد و از آن به «جاهلیت مدرن» تعبیر می‌کرد.^۳

این گروه معتقد بودند که باید از جامعه حالت «مفاصله کامله» داشت و باید به کوه‌ها پناه برد. به همین خاطر مطبوعات مصر *جماعه المسلمین* را به عنوان دسته‌ای از چریک‌ها معرفی کرده و نام آنها را «التکفیر والهجره» گذاشتند.^۴

۱. هاله مصطفی، همان، ص ۱۶۶.

۲. محمد محمودیان، جنبش اسلامی مصر در دو دهه اخیر و عوامل تقویت‌کننده آن، ص ۹۹.

۳. هاله مصطفی، استراتژی دولت مصر در رویارویی با جنبش‌های اسلامی، ص ۱۶۴.

۴. حسنین هیکل، پاییز خشم، ص ۳۲۱.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این گروه شباهت زیادی با الجهاد دارد. هر دو معتقدند که پس از خلفای راشدین جامعه اسلامی از «اسلام حقیقی» دور شده و این مسئله مسلمانان را مکلف می‌سازد که علیه چنین رژیم‌هایی قیام کنند و دست به مبارزه مسلحانه بزنند تا حکومت اسلامی دوباره برقرار شود.

گروه تکفیر، مدعی است پس از خلفای راشدین هم رژیم و هم جامعه کافر است و مسلمانان راستین باید از آن هجرت کنند و این گروه همه مکاتب و مفسران سنتی اسلام را بدون استثنا تکفیر می‌کرد، در حالی که گروه الجهاد، برخی از مفسران سنی مانند ابن تیمیه را تأیید می‌نمایند.^۱ بنابراین عنصر اساسی در افکار عقاید این جماعت تکفیر است. اینها معتقدند هر کس که مرتکب کبیره باشد کافر است و کسانی هم که اصرار بر کبیره کنند و توبه نمایند کافر است و حکامی هم که حکم نمی‌کنند به آنچه خداوند نازل کرده است محکوم به کفرند. هر کس به اقوال ائمه یا اجماع و لو اجماع صحابه، قیاس یا مصالح مرسله و استحسان تمسک کند، مشرک و کافر است.

عنصر دوم در افکار و عقاید این گروه هجرت می‌باشد. همان‌گونه که بیان شد این گروه جامعه معاصر مصر را جامعه جاهلی می‌دانستند و از آن هجرت و به سوی کوه‌ها پناه می‌بردند، تا بتوانند جامعه اسلامی تشکیل دهند و فقط قائل به حجیت کتاب و سنت بودند. همه مساجد را مسجد ضرار دانسته و ائمه جماعات آنها را کافر معرفی می‌کردند؛ مگر چهار مسجد: مسجد الحرام، مسجد النبی، مسجد قبا و مسجد الاقصی. نیز معتقد بودند شکری مصطفی مهدی این امت است.^۲

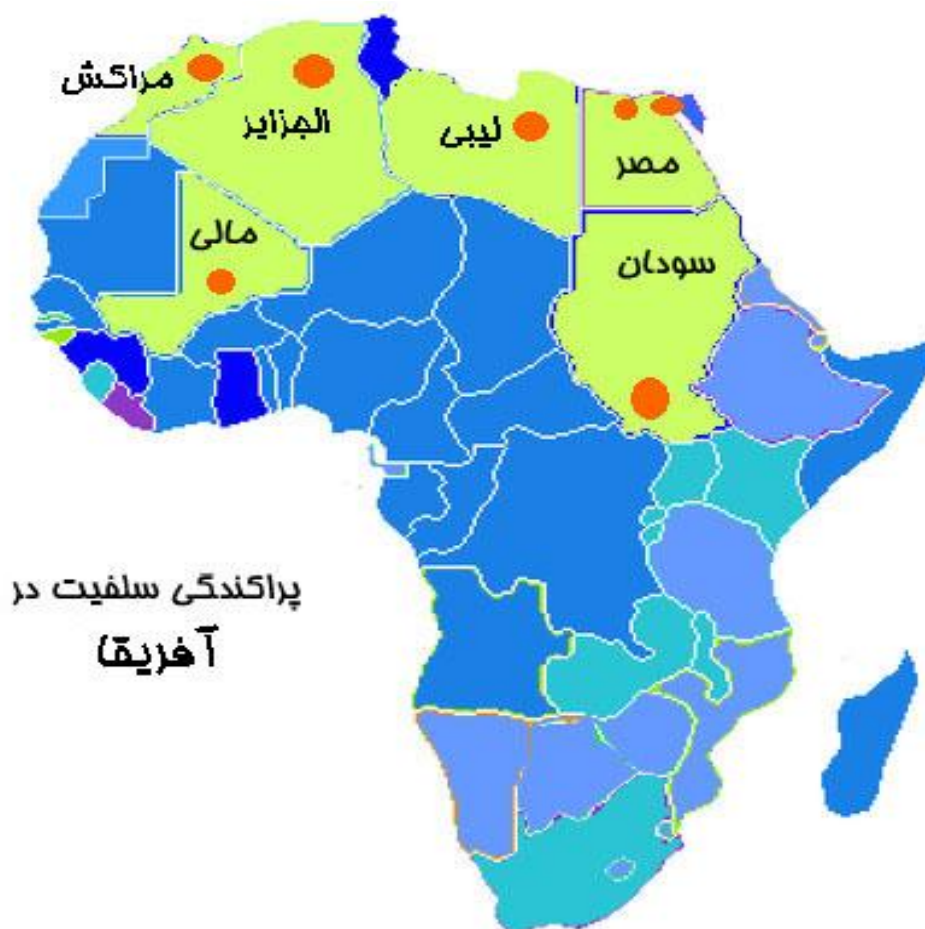
۱. حسینی، مختار، برآورد استراتژیک مصر، ج ۱، ص ۲۴۲.

۲. الجهنی، مانع بن حماد، الموسوعه فی الادیان، ج ۱، ص ۲۳۸-۲۳۹.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

این گروه‌ها و انجمن‌های تکفیری ابتدا در شمال آفریقا حضور داشتند اما با جنگ شوروی علیه افغانستان بسیاری از آنان که قائل به جهاد بودند و جهاد را در عصر حاضر واجب عینی می‌دانستند به سوی افغانستان سرازیر شدند و در ابتدا نام افغان‌العرب و سپس به عنوان القاعده به جهانیان معرفی شدند.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

القاعده

با شروع جنگ در افغانستان در سال ۱۳۹۹ق/۱۹۷۹م/۱۳۵۸ش بسیاری از گروه‌های تکفیری شمال آفریقا مثل الجهاد و التکفیر و الهجره به افغانستان مهاجرت کرده و در مکتب الخدمات زیر نظر عبدالله عزام آموزش نظامی دیده و برای جهاد با کفار راهی افغانستان شدند. این افراد افغان العرب یا عرب های افغان لقب یافتند، ولی با تمام شدن جنگ افغانستان گروه های تکفیری - جهادی در جهان اسلام پراکنده شدند. در همین زمان بود که اسامه بن لادن به فکر تاسیس ایجاد تشکیلاتی برای انسجام هر چه بیشتر این گروه‌های پراکنده و آواره افتاد؛ تشکیلاتی که بعدها القاعده نامیده شد.

القاعده نام خود را از پادگان نظامی این گروه به نام «قاعده الجهاد» (پایگاه نبرد مقدس) در پیشاور پاکستان گرفته است. این سازمان در سال ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م/۱۳۶۷ش توسط اسامه بن لادن پایه گذاری شد و از دسته‌ای محلی به سازمانی جهانی با شبکه پیچیده عنکبوتی و بین قاره ای تغییر وضعیت داده و تشکیلات خود را به یک تشکیلات بین المللی تبدیل کرده است. در سال ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹/۱۳۶۸ش حسن ترابی با ارسال پیک به پیشاور از افراد القاعده که اکنون سرگردان بودند، دعوت کرد تا در جنگ با شورشیان جنوب سودان به دولت سودان کمک کنند؛ از اینجا بود که اسامه بن لادن و تعدادی از افراد القاعده در سودان مستقر شدند، اما پس از چند سال فعالیت تجاری در سودان اسامه بن لادن تحت فشار آمریکا به دولت سودان و دعوت طالبان از ایشان ناچار شد

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

برای همیشه سودان را به مقصد افغانستان ترک کند.^۱

بنا بر این می‌توان گفت که دوران جنینی القاعده در سودان سپری شد. در آن زمان اسامه بن لادن و هم‌پیمانانش از سازمان الجهاد مصر با مجاهدان مشهور به افغان‌های عرب، القاعده را در قالب سازمانی بزرگ‌تر و پیچیده‌تر به نام جبهه جهانی علیه یهودیان و صلیبی‌ها سازماندهی کردند. فعالیت سازمان جدید از زمان اعلام موجودیت خود تا سال ۱۴۱۴ق/۱۹۹۴م/۱۳۷۳ش نمود چندانی نداشت.

نقطه عطف تاریخ این سازمان، زمانی بود که جنگجویان عرب این سازمان - که اینک القاعده نام گرفته بود - به افغانستان مهاجرت کردند و شبه‌نظامیان طالبان، میزبان بزرگان این سازمان گردیدند. القاعده با حمایت همه‌جانبه طالبان که به مدت پنج سال - از سپتامبر ۱۹۹۶م/۱۴۱۶ق/۱۳۷۵ش تا دسامبر ۲۰۰۱م/۱۴۲۱ق/۱۳۸۰ش - به طول انجامید، در توسعه تشکیلاتی خود و نیز ساماندهی جهاد بین‌المللی توفیق یافت و توانست پایگاه‌های متعددی را در سرتاسر افغانستان دایر کند. این پایگاه‌ها شامل ۴۸ مرکز آموزشی و ۳۰ هزار داوطلب بود که ۱۸ هزار تن از آنها عضو رسمی القاعده بودند و به شکل مستمر در پایگاه‌ها حضور داشتند. مابقی این نیروها نیز پس از طی دوران آموزشی در پایگاه‌های القاعده به سازمان‌های جهادی محلی می‌پیوستند، ضمن آنکه رابطه خود را با القاعده حفظ کرده بودند. در واقع این افراد بازوهای لجستیک القاعده در انجام عملیات‌های تروریستی بین‌المللی محسوب می‌شوند.^۲

1 - <http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war>

2 -

<http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.15>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

ایمن الظواهری

در پی اتفاقات به وجود آمده در سال ۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م/۱۳۸۰ش، القاعده اعتباری جهانی یافت و ایمن الظواهری که از سال ۱۴۱۱ق/۱۹۹۱م/۱۳۷۰ش رهبر سازمان جهاد اسلامی مصر بود، در ژوئن ۲۰۰۱ میلادی ادغام رسمی این سازمان با متحد دیرینه اش القاعده به رهبری اسامه بن لادن و تشکیل سازمانی جدید به نام قاعده الجهاد را اعلام کرد^۱. جهاد اسلامی مصر به دلیل اتحاد با القاعده و

80158316081604_157

1 - <http://fa.wikipedia.org/wiki%B1>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

طالبان تحت تحریم شورای امنیت سازمان ملل قرار گرفت و فعالیت آن در بسیاری از کشورها ممنوع شد.^۱

با حمله آمریکا به افغانستان بعد از یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱/م/۱۴۲۱/ق/۱۳۸۰ش و سقوط آخرین پایگاه القاعده در کوههای تورابورای افغانستان (اواخر دسامبر ۲۰۰۱) سازمان القاعده‌ی اسامه بن لادن، وارد مرحله جدیدی شد که عمده‌ترین ویژگی آن، محافظه‌کاری و فعالیت کاملاً مخفیانه و زیر زمینی است. شرایطی که در واقع تابع روند روزافزون جنگ جهانی علیه تروریسم پس از ۱۱ سپتامبر است. از آن زمان تا کنون بسیاری از رهبران بلند پایه القاعده از جمله اسامه بن لادن ترور یا بازداشت شده‌اند و اموال آنان مسدود گردیده و این سازمان نتوانسته آسیب‌های وارده بر خود در ده سال گذشته را ترمیم کند؛ با این حال در برنامه ریزی سلسله عملیات تروریستی در ده کشور و سه قاره جهان، موفق بوده است. این موفقیت به شکل ایجاد پنج موج پیاپی بمب‌گذاری به شیوه‌ای بوده است که معمولاً در القاعده سراغ داریم: حملاتی پیاپی با هدف قرار دادن جمعیتی انبوه و همزمان در چند کشور جهان.^۲

موج اول حملات تروریستی القاعده پس از حوادث ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۱/م/۱۴۲۱/ق/۱۳۸۰ش) در سه کشور یمن، کنیا و اندونزی صورت گرفت (اکتبر و نوامبر ۲۰۰۲/م/۱۴۲۳/ق/۱۳۸۱ش) و موج دوم نیز در دو کشور عربستان و

---

1 - <http://fa.wikipedia.org/wiki/>

2 -

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

مراکش به وقوع پیوست، موج سوم در عراق و مالزی (اگوست ۲۰۰۳م/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش) و موج چهارم در عراق و عربستان (نوامبر ۲۰۰۳م/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش) به راه افتاد. پنجمین موج نیز ترکیه، اسپانیا، ایران و باز هم عراق (۲۰۰۳م/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش) را در بر گرفت. تردیدی وجود ندارد که تمامی عملیات‌های فوق توسط القاعده صورت گرفته است. زیرا نگاهی گذرا به سلسله عملیات‌هایی که از زمان انفجارهای نایروبی و دارالسلام (اگوست ۱۹۸۸م/۱۴۰۸ق/۱۳۶۷ش) تا حملات ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۱م/۱۴۲۱ق/۱۳۸۰ش) روی داده است نشان می‌دهد که ویژگی عمده عملیات‌های القاعده، در همزمانی انفجارها و انتخاب مکان‌های مملو از جمعیت است. نمود عینی این شیوه در سلسله عملیات‌های این سازمان از نایروبی تا مادرید قابل ردیابی است. بنابراین باید به این واقعیت اذعان داشت که؛ اقدامات امنیتی، تاثیر چندانی در کاهش قدرت مانور این سازمان نداشته است و سقوط تورابورا در افغانستان و مجبور بودن رهبران این سازمان برای مخفی ماندن از انظار عمومی، و حتی کشتن اسامه بن لادن مانع از انجام عملیات‌های گسترده در سراسر جهان نگردیده است.^۱

طی تحقیقاتی که توسط المجله در مورد عملیات‌های القاعده و یا آن دسته از عملیات‌هایی که به این سازمان نسبت داده می‌شود صورت گرفته، مشخص شد که از نیمه دوم دهه نود تا ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ دامنه این عملیات‌ها ۲۴ کشور را در بر گرفته است. عملیات‌هایی که القاعده زیر نظر واحد عملیات‌های برون مرزی

1-

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

به رهبری ابوزبیده و خالد شیخ محمد و با حمایت ۴۰ گروه جهادی محلی که پیشتر در افغانستان آموزش دیده بودند، صورت داده است. این مساله نشان می‌دهد که القاعده در تشکیل نیروی تروریستی بین‌المللی که در پنج قاره جهان منتشر شده اند، توفیق چشمگیری یافته است.

افغانستان دوران طالبان نیز به مثابه پایگاه اصلی القاعده بر برنامه‌ها و عملیات‌های شبکه‌های زنجیره‌ای این سازمان در سراسر جهان نظارت می‌کرد. با سقوط طالبان، تداوم فرماندهی شبکه‌های زنجیره‌ای القاعده در سراسر جهان به شکل سامانه تمرکزگرا و وحدت فرماندهی امکانپذیر نبود و رهبران این سازمان مجبور شده بودند که از دید عموم پنهان بمانند. ضمن آنکه بسیاری از آنان در حملات جنگنده‌های آمریکایی از بین رفته و یا به اسارت درآمده بودند. در کل،

فشار امنیتی فراوانی بر این سازمان و زیر مجموعه‌های آن وارد آمده بود^۱.

با سقوط طالبان، سازمان القاعده در جهت سازگاری با شرایط جدید با دو چالش سرنوشت ساز مواجه گردید. چالش اول پراکندگی جنگجویان القاعده بود. جنگجویانی که پیشتر در محیط امن افغانستان گرد هم آمده بودند و اکنون ضروری بود که سران القاعده آنان را از گزند نیروهای امنیتی که در تعقیب آنان بودند، مصون بدارند و با تجدید سازماندهی، آنان را برای انجام عملیات به کشورهای مختلف جهان اعزام کنند. القاعده در مواجهه با این چالش جدید تا حدود زیادی موفق بوده است زیرا، بدنبال حملات و فشارهایی که ایالات متحده

1 -

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

پس از تهاجم ۱۱ سپتامبر علیه القاعده صورت داد، سه هزار تن از ۱۸ هزار جنگجویی که در پایگاه‌های القاعده (افغانستان) مستقر بودند، در بمباران‌های جنگنده‌های این کشور، کشته شدند و ۱۲۰۰ تن از آنان نیز به اسارت نیروهای آمریکایی درآمده‌اند. نیمی از این تعداد نیز به زندان‌های گوانتانامو انتقال یافته‌اند و نیم دیگر در مراکزی که هنوز آمریکایی‌ها مکان آنها را افشا نکرده‌اند، نگهداری می‌شوند. ۱۴ هزار جنگجوی باقی مانده نیز موفق به فرار شده و در مکان‌های امنی استقرار یافته‌اند. بنابراین می‌توان گفت، علیرغم خسارت‌های فراوان القاعده در حفظ نیروهای خود و مواجهه با چالش‌های پیشرو موفق بوده است. از جمله نیروهایی که القاعده همچنان آنها حفظ کرده گردان ۵۵ است که متشکل از ورزیده‌ترین جنگجویان القاعده است. این نیروها که دوره‌های فشرده رزمی را پشت سر گذاشته‌اند، مسوولیت حفاظت از اسامه بن لادن و دستیاران وی را بر عهده داشتند. نیروهای گردان ۵۵، اکنون در قلمرو قبایل پشتون در مرز پاکستان استقرار یافته‌اند. فرماندهی این گردان بر عهده فردی مصری تبار به نام مدحت مرسی است که به ابوخباب مشهور است. باقیمانده القاعده نیز به دلایل امنیتی و برای حفظ ارتباط با شاکله اصلی این سازمان؛ بر اساس ملیت خود، در سراسر جهان منتشر شده‌اند.^۱

چالش دومی که القاعده؛ در راستای سازگاری با شرایط جدید پس از ۱۱ سپتامبر و علی‌الخصوص بعد از مرگ اسامه بن لادن با آن مواجه است؛ تعیین

1 -

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

رهبران جدید و بیعت کردن با آنان بود. این امر باید به گونه‌ای صورت می‌گرفت که مشکل امنیتی برای این رهبران و هوادارانش ایجاد نشود و شرایطی بوجود آید که رهبران جدید؛ پس از فروپاشی قدرت سازمان، در بهشت افغانستان باردیگر رابطه عملیاتی خود با جنگجویان القاعده را - که در سرتاسر جهان پراکنده شده‌اند - از سر گیرند. این امر در دو مرحله صورت گرفت. مرحله اول که از زمان سقوط تورابورا تا پایان تابستان ۲۰۰۲/م/۱۴۲۳/ق/۱۳۸۱ش به طول انجامید و طی آن تلاش شد به جای افراد کشته یا به اسارت گرفته شده‌ای که قبل از ۱۱ سپتامبر در هرم قدرت سازمان، منصب مهمی داشتند، فرماندهان جدیدی منصوب گردند.^۱

القاعده در مرحله دوم که از اواخر تابستان ۲۰۰۲/م/۱۴۲۳/ق/۱۳۸۱ش شروع می‌شود، با تشکیل ۵ حوزه مستقل که هرکدام دارای ساختار رهبری و عملیاتی مستقل و منابع مالی محلی هستند، به کار خود ادامه می‌دهد. این حوزه‌های مستقل دیگر نیازی به تبعیت از مرکز ندارد و بر خلاف گذشته که برای انجام عملیات‌ها و تامین مالی به طور مستمر با حوزه مادر و رهبری مرکزی در ارتباط بودند، عمل می‌کنند.

1 -

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

حوزه‌های فعالیت القاعده:

۱. حوزه هند، پاکستان و افغانستان: فرماندهی این حوزه بر عهده امین الحق مشهور به مجاهد خالص است که بر فعالیت‌های چهار شبکه جهادی محلی نظارت دارد. این شبکه‌ها عبارتند از:

- سپاه محمد به فرماندهی مولوی مسعود ازهر.

- جنبش مبارزین کشمیری به فرماندهی سید صلاح الدین.

- جماعت اسلامی کشمیر به فرماندهی عبدالرشید الترابی.

۲. حوزه منطقه آسیای مرکزی: شامل ازبکستان، چین، گرجستان و جنوب چین، فرماندهی این حوزه بر عهده طاهر یولداشیف است که بر چهار شبکه محلی ذیل نظارت دارد:

- جنبش اسلامی ازبکستان، که خود یولداشیف موسس آن است.

- سازمان مجاهدین عرب چین، موسس این سازمان امیر خطاب بود که پس از کشته شدن وی، ابوالولید عبدالعزیز الغامدی فرماندهی سازمان را بر عهده گرفت.

- شبکه التوحید و الجهاد در منطقه بنکیسی گرجستان به فرماندهی ابوالعطیه.

- جنبش اسلامی اویغورها که در استان زین جیانگ چین استقرار یافته و

اوجیماندی عباس فرماندهی آن را بر عهده دارد.

۳. حوزه جنوب شرق آسیا: شامل اندونزی، مالزی و فیلیپین. قبلا رضوان عصام الدین مشهور به حنبلی از سوی القاعده به سمت فرماندهی این حوزه انتخاب شده بود که پس از دستگیری وی در تایلند (اگوست ۲۰۰۲م/۱۴۲۳ق/۱۳۸۱ش) نزدیکترین فرد وی؛ سرهنگ سومپرو مشهور به

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

ذوالقرنین زمام امور را به دست گرفت. وی هم اکنون بر پنج گروه محلی ذیل نظارت دارد:

- **جماعت اسلامی اندونزی.** موسس این گروه؛ ابوبکر بابشیر است که به دلیل کهولت سن در سال ۱۴۱۴ق/۱۹۹۴م/۱۳۷۳ش رهبری را به حنبلی واگذار کرد. پس از بازداشت حنبلی نیز فردی به نام ذوالمتین که به نابغه مشهور و از نزدیکان وی است، رهبری این گروه را بر عهده گرفت. نابغه همان کسی است که در اکتبر ۲۰۰۲، عملیات بمب گذاری بالی را برنامه ریزی و هدایت کرد.

- گروه سرباز جهادی اندونزی به رهبری جعفر ابوطالب.

- جماعت اسلامی مالزی به رهبری یزید صفت.

- جنبش ابوسیاف فیلیپین به رهبری عبدالرزاق جنجلانی مشهور به ابوصبایا.

- جبهه اسلامی آزادیبخش مورو به رهبری اوستافا زاریف گولابی.

۴. **حوزه خاورمیانه و خلیج فارس:** شامل عربستان، یمن، کویت، عراق، اردن،

ترکیه و لبنان. در ابتدا عبدالرحیم الناشری از سوی القاعده به سمت فرماندهی این حوزه منصوب شد، اما پس از دستگیری وی - در امارات - توسط CIA (سپتامبر ۲۰۰۲م/۱۴۲۳ق/۱۳۸۱ش)، سالم طالب سنان الحارثی مشهور به ابوعلی رهبری حوزه را بر عهده گرفت. ابوعلی در نوامبر ۲۰۰۳م/۱۴۲۴ق/۱۳۸۲ش با موشک هواپیماهای بی سرنشین آمریکایی موسوم به پریداتور در یمن به قتل رسید و محمد حمدی الاهدل جایگزین وی گردید. هنوز مشخص نیست که آیا الاهدل در درگیری با حکومت یمن در استان ابین کشته یا مخفی شده است. با این حال برخی کارشناسان معتقدند که فردی مراکشی به نام عبدالکریم المجاطی جایگزین وی گردیده بوده است. المجاطی جزو افراد تحت تعقیب نیروهای

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

امنیتی عربستان بود و بنا بر برخی اطلاعات بدست آمده، وی در انفجارهای ترکیه دست داشته است و عضو اصلی شبکه ساماندهی داوطلبان اروپایی جهاد در عراق بوده است. وی همچنین بر حوزه غرب عربی و مدیترانه نظارت دارد و یا انفجارهای دارالبیضاء (مه ۲۰۰۳/م/۱۴۲۴/ق/۱۳۸۲ش) و مادرید (مارس ۲۰۰۴/م/۱۴۲۵/ق/۱۳۸۳ش) مرتبط بوده است. المجاطی در پی تعقیب و گریز با نیروهای امنیتی عربستان به همراه ۱۴ تن از هم رزمانش (آوریل ۲۰۰۵/م/۱۴۲۶/ق/۱۳۸۴ش) به قتل رسید. هنوز مشخص نیست که چه کسی جانشین وی شده است.^۱

حوزه ای که المجاطی فرماندهی آن را بر عهده داشت؛ با داشتن ۳ گردان رزمی و زیر شاخه های آن، یکی از بزرگترین واحدهای عملیاتی است و دامنه آن کل منطقه خلیج فارس به ویژه عربستان، یمن و کویت را در بر می گیرد. این حوزه بر پنج شبکه محلی ذیل نظارت دارد:

- **انصار القاعده در جزیره العرب**، این عنوانی است که هسته های سعودی القاعده بر خود گذاشته اند. رهبر این گروه یوسف العییری بود که در ژوئیه ۲۰۰۲/م/۱۴۲۳/ق/۱۳۸۱ش به قتل رسید. عبدالعزیز عیسی المقرن مشهور به ابوهاجر - جایگزین وی - نیز کمی پس از وی کشته شد. پس از ابوهاجر، سعود بن حمود العتیبی رهبر انصار القاعده شد. این سازمان در حمله انتحاری به ناو آمریکایی کول و نفتکش فرانسوی لمبورگ در سواحل یمن (اکتبر

1 -

http://www.afghanistan.fi/index.php?p=fs.dari.pages.politics.war&o=fs.dari.politics.war.1580158316081604_157

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

۲۰۰۰م/۱۴۲۰ق/۱۳۷۹ش و ۲۰۰۲م/۱۴۲۳ق/۱۳۸۱ش) دست داشته است. سعود

العتیبی در عملیات اخیر نیروهای امنیتی عربستان به قتل رسید.

- سازمان سلفیون کویت به رهبری خالد بن عیسی السلطان.

- ارتش عدن- ابین به رهبری طارق الفضلی.

- انصار القاعده در یمن به رهبری محمد ابو غیث.

شعبه دوم این حوزه صرفاً بر عراق متمرکز شده است و دارای سه سازمان

جهادی هم پیمان با القاعده است که عبارتند از:

- جماعت توحید و جهاد به رهبری ابومصعب الزرقاوی.

- جنبش انصار الاسلام به رهبری ملا کریکار.

- ارتش انصارالسنه در عراق به رهبری ابوعبداحسن بن محمود.

در واپسین روزهای دسامبر ۲۰۰۴م/۱۴۲۵ق/۱۳۸۳ش اسامه بن لادن در نواری

ویدیویی اعلام کرد که ابو مصعب الزرقاوی - اردنی تبار - را به سمت فرماندهی

کل تمامی سازمان‌های جهادی عراق موسوم به جهاد در سرزمین رافدین منصوب

کرده است. ابومصعب بعدها در سال ۱۴۲۷ق/۲۰۰۶م/۱۳۸۵ش در حمله نیروهای

آمریکائی به قتل رسید.

شعبه سوم این حوزه نیز شامل اردن، لبنان و ترکیه است و سه گروه ذیل را

در بر می‌گیرد:

- جنبش سلفیه اردنی به رهبری ابومحمد المقدسی که پدر معنوی الزرقاوی

است و هم اکنون در زندان السویق اردن به سر می‌برد.

- عصبه الانصار لبنان به رهبری عبدالکریم السعدی مشهور به ابو محجن.

- جبهه اسلامی سواران شرق بزرگ در ترکیه به رهبری حبیب آقداش.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

۵. حوزه غرب عربی و مدیترانه: شامل ۱۱ دولت اروپایی و شمال آفریقا (آلمان، فرانسه، بریتانیا، هلند، بلژیک، ایتالیا، اسپانیا، الجزایر، تونس، مراکش و لیبی). در ابتدا عبدالکریم المجاطی، مغز متفکر انفجارهای دارالبیضاء رهبری این حوزه و نظارت بر گروه‌های زیر زمینی ترکیه و مادرید را بر عهده داشت. اما اکنون مشخص نیست که پس از انتقال وی به حوزه خلیج فارس و خاورمیانه، حوزه غرب عربی و مدیترانه به شخص دیگری واگذار شده و یا اینکه المجاطی مسوولیت جدید را با حفظ سمت قبلی عهده دار گردیده است؟ احتمال اخیر زمانی قوت می‌گیرد که رابطه مستحکم این دو حوزه با یکدیگر و افزایش شبکه‌های اعزام داوطلبین جهاد از اروپا به عراق را مد نظر داشته باشیم.

تنها مدرکی که باعث می‌شود فرض انتصاب رهبری جدید برای این حوزه قوت بگیرد، نوار ویدیویی القاعده در مورد انفجارهای مادرید است، زیرا در این نوار با رهبر ناشناس جدیدی که به عنوان رهبر القاعده در اروپا و با نام ابودجانه افغانی معرفی گردید تجدید بیعت شد. البته بیشتر کارشناسان در صحت این خبر تردید جدی دارند.

در این حوزه ۱۱ گروه جهادی وجود دارند که با یکدیگر رابطه بسیار نزدیکی دارند و در تمام کشورهای فوق الذکر شعبه فعال دارند. این گروه‌ها عبارتند از:

- جماعت سلفیه دعوت و قتال الجزایر به رهبری ابو مصعب عبدالودود، وی سومین فردی است که پس از حسن حطاب موسس گروه و جانشینش نبیل صحراوی مشهور به ابو ابراهیم مصطفی (در اگوست گذشته ترور شد) از سوی القاعده به سمت فرماندهی گروه منصوب شد.

- جناح سلفیه الجهادیه مراکش، رهبر معنوی این گروه محمد الفیزازی است

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

- که پس از انفجارهای دار البیضا به ۲۰ سال زندان محکوم شد.
- سازمان صراط المستقیم مراکش به رهبری میلودی زکریا.
  - جماعت هجرت و تکفیر مراکش به رهبری داوود مخملی.
  - جماعت اسلامی جنگجویان مراکش که توسط عبد الکریم المجاطی تاسیس شد. اخیرا سازمان مبارزه با تروریسم مراکش، محمد الکربوزی - پناهنده ناراضی مراکش در لندن - را به عنوان رهبر جدید این سازمان معرفی کرد اما وی به شدت این اتهام را رد کرده است.
  - جماعت اسلامی جنگجویان لیبی. این گروه توسط محمد بن فاضل تاسیس شد و اکنون رهبری آن به عبدا الصادق سپرده شده است.
  - جماعت اسلامی جنگجویان تونس به رهبری طارق معروفی شعبه‌های خود در بلژیک و ایتالیا نظارت دارد. معروفی اکنون در بروکسل زندانی است.
  - سازمان سنت و الجماعه تونس به رهبری نزار طرابلسی که او نیز در بروکسل زندانی است. این سازمان بر شعبه‌های بلژیک و هلند نظارت دارد.
  - جبهه اسلامی تونس به رهبری علی بن طاهر که اکنون در تونس زندانی است.
  - سازمان انصار شریعت در لندن به رهبری ابو حمزه مصری.
  - سازمان المهاجرون به رهبری عمر بکری محمد

القاعده بعد از افغانستان: یمن

پس از ۱۱ سپتامبر، آمریکا و هم پیمانانش القاعده را از افغانستان بیرون راندند و پس از آن در پی انجام عملیاتی کلیدی، توسط حملات هوایی در پاکستان،

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

القاعده پایگاه عملیاتی جایگزینی را برای زمانی که گروهش مجبور به ترک جنوب آسیا شود، در نظر گرفت؛ محل انتخابی یمن بود^۱.

یمن برای القاعده دارای مزایای مشابه سودان بود. برای کسانی که به تازگی عضو این گروهک شده بودند، یمن تبدیل به کشوری شده بود که افراد تحت تعقیب عملیات های القاعده از عربستان بدان جا می گریختند و همین امر باعث شده بود، پیش از انجام هرگونه انتقال، محل جدید استقرار مملو از فداییان این گروهک شود. از سویی دیگر فضای قابل توجهی که دولت یمن کنترل بر آن نداشت در این کشور کاملاً قابل دسترس بود. با در نظر گرفتن شورش حوثی ها در شمال، حضور جنبش تجزیه طلب در جنوب و دولتی ضعیف در میانه، یمن دقیقاً همان همسایه پرهرج و مرج و ناآرامی بود که یک سازمان تروریستی می توانست به راحتی در آن مستقر شده و در نهایت شکوفا شود^۲.

نکته اینجا است که برای تروریست های خواهان پناهگاه، یمن پر بود از «مکان، مکان و مکان». این کشور در نقطه تقابل خاورمیانه و شمال آفریقا واقع شده و درست در کرانه خلیج عدن، سومالی قرار دارد، کشور ناکام دیگری که همسایه مهربان دیگری را در خاک خود جای داده: گروه تروریستی برجسته الشبیب^۳.

القاعده در شبه جزیره عرب به خوبی در مناطق قبیله ای یمن مستقر شده و یکی از شاخه های آن با نام واحد عملیات خارجی، تلاش های خود را بر

1 - <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه-جدید-و-امن-القاعده

2- <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه جدید و امن القاعده

3 - <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه-جدید-و-امن-القاعده

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

فعالیت های برون مرزی القاعده متمرکز کرده است. دست کم سه حمله القاعده به آمریکا را می توان مربوط به واحد عملیات خارجی دانست که در یمن مستقر هستند. براساس گزارش های منتشر شده انور الاولاکی که متولد آمریکا است، سرکرده این واحد محسوب می شود و دولت آمریکا دستور دستگیری و قتل وی به عنوان فردی خطرناک را صادر کرده است. وی همچنین دارای همکاران ماهری در این واحد است؛ ابراهیم حسن اثیری که استعداد و خلاقیت اش در ساخت بمب افسانه ای است، از دوستان الاولاکی در این واحد به شمار می رود.^۱

یکی دیگر از اعضای این واحد که متولد آمریکا است، سمیر خان است که نقشی محوری در تهیه مجله تندوری انگلیسی زبان اینسپایر دارد. البته فعالیت های واحد عملیات خارجی بدون سرباز پیاده، بسیار محدود می شود و به نظر می رسد این واحد از این نظر نیز کمبود چندانی را احساس نمی کند. در حالیکه دولت یمن در مواجهه با بهار عربی و بیداری اسلامی رو به نابودی است، ۶۳ تن از اعضای القاعده از زندانی در یمن گریختند و بدون شک با این واحد در ارتباط هستند.^۲

اما چه اتفاقی می افتد اگر حکومت یمن پیش از آنکه القاعده به طور کامل از افغانستان خارج شود، به ثبات نسبی برسد و با آرام شدن جو آیا القاعده می تواند بار دیگر و در زمانی کوتاه در جنوب آسیا مستقر شود؟ البته این گروه مطمئناً پیش از خروج، تمام ردپای خود از یمن را از بین خواهد برد. یا شاید هم این

---

۱ - <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه-جدید-و-امن-القاعده

۲ - <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه-جدید-و-امن-القاعده

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

گروه از وجود دو پایگاه پشتیبانی برای انجام عملیات های خود بهره برد. در شرایطی که علی عبدالله صالح خود را برای خروج دائم از یمن آماده می کند، حملات القاعده به نقاط قبیله ای و درگیری هایی که تنها قربانیان آن مردم بی دفاع هستند، بیش از پیش افزایش یافته و همین امر بهانه ای برای آمریکا است تا حملات هوایی را با هواپیماهای بدون سرنشین در این کشور اجرایی کند. واکنش نهایی واشنگتن به تمام این ناآرامی ها همان حملات هوایی است.^۱

با کشته شدن اسامه بن لادن، رهبر اصلی القاعده برخی مقامات عقیده دارند که گروه العولقی اکنون بزرگترین تهدید القاعده علیه آمریکا و دیگر کشورهای غربی است.^۲ شهر زنگبار یمن مرکز استان ابین، پایگاه این شبکه تروریستی در یمن شناخته می شود و از اواخر ماه مه در دست جنگجویان القاعده افتاده است.^۳

این گروه که خود را 'انصار الشریعه' می نامند کنترل شهر زنگبار را در اختیار گرفته اند و با وجود تلاش نیروهای دولتی، موفق نشده اند این شهر را باز پس گیرند.^۴ مقام های دولتی و برخی افراد محلی اعلام کرده اند که بیش از ۳۰۰ شبه نظامی وابسته به گروه موسوم به القاعده در شبه جزیره عرب در حمله به این شهر تمامی مناطق آن را تحت کنترل خود درآورده اند. علی عبدالله صالح همواره هشدار داده است که در صورت کناره گیری وی از ریاست جمهوری، القاعده بر این کشور تسلط خواهد یافت. احزاب اللقاء المشترك روز گذشته در بیانیه ای

1 - <http://www.atynews.com/fa/news/52879> /خانه-جدید-و-امن-القاعده

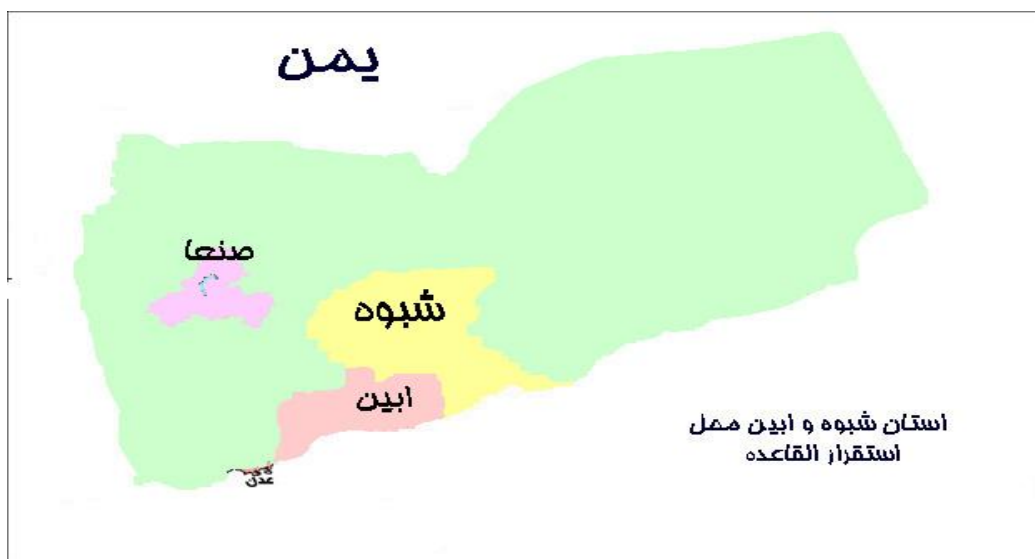
2 - <http://www.atynews.com/fa/news/45165> /حمله-موشکی-آمریکا-به-یمن

3 - <http://hamshahrionline.ir/news.aspx?id=139442>

4 - <http://www.irna.ir/NewsShow.aspx?NID=30595294&SRCH=1>

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

اعلام کردند که صالح به این افراد مسلح اجازه داده است بر زنگبار تسلط یابند.^۱ ده ها هزار نفر در صنعا، پایتخت یمن با برپایی تظاهرات، همبستگی خود را با ساکنان شهر زنگبار ابراز کرده و مقامات یمن را متهم کردند که این شهر واقع در جنوب یمن را به تروریست ها سپرده و موجب فرار هزاران غیر نظامی شده است.^۲ علاوه بر شهر زنگبار شهرهای دیگری همچون شهر لودار (Loudar) در استان ابین (Abyan)^۳ و استان شبوه در شرق صنعا که محل برگزاری نشست القاعده بوده^۴، بستری مناسب برای حضور عوامل القاعده است.

- 1 - <http://hamshahrionline.ir/news.aspx?id=136399>
- 2 - <http://hamshahrionline.ir/news.aspx?id=139442>
- 3 - <http://hamshahrionline.ir/news.aspx?id=115477>
- 4 - <http://hamshahrionline.ir/news.aspx?id=98061>

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سلفیه در مغرب (مراکش):

درباره وهابیت و سلفی‌گری در مراکش کتاب محققانه دکتر ابولوز با عنوان *الحركات السلفية في المغرب* یکی از بهترین آثار در این زمینه است. وی معتقد است تا دهه شصت قرن بیستم تفکر سلفی در مغرب جایگاهی نداشت و در تمام دهه شصت، سلفیه در کشور مراکش در حاشیه بود و فقط از طرف افرادی مثل تقی الدین هلالی در شمال مراکش مطرح می‌شد. سلفیان در آن زمان دو مجله به نام نور و مشکات داشتند؛ اما وقتی سلفیت در دام وهابیت افتاد اولین دارالقرآن وهابیت در سال ۱۳۹۱ق/۱۹۷۱م/۱۳۵۰ش در مراکش ایجاد شد و در سال ۱۳۹۶ق/۱۹۷۶م/۱۳۵۵ش «جمعیت الدعوه الی القرآن و السنه» توسط محمد بن عبد الرحمن مغراوی که به عربستان نزدیک بود تاسیس شد.^۱

بر همین اساس در مراکش اولین انجمن سلفی با نام «جمعیه القرآن الکریم» در سال ۱۳۹۱ق/۱۹۷۱م/۱۳۵۰ش و دومین گروه به نام «جمعیت الدعوه الی القرآن و السنه» در سال ۱۳۹۶ق/۱۹۷۶م/۱۳۵۵ش و سومین حرکت به نام «جمعیت الحافظ بن عبد البر للعنايه بالتراث الاسلامی» سال ۱۴۱۳ق/۱۹۹۳م/۱۳۷۲ش تاسیس شد؛ اما در سال ۱۴۲۵ق/۲۰۰۴م/۱۳۸۳ش بعد از انفجار سال ۱۴۲۴ق/۲۰۰۳م/۱۳۸۲ش میلادی در دارالبیضاء همگی از سوی دولت تعطیل گردیدند.^۲

اکثر سلفیان مغرب به سلفیه تقلیدیه (جمعیت الدعوه الی القرآن و السنه)

۱. عبدالحکیم ابولوز، الحركات السلفية في المغرب، ص ۲۷-۲۹.

۲. عبدالحکیم ابولوز، الحركات السلفية في المغرب، ص ۵۷.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

معروفند که متمرکز بر تصحیح عقائد و مسائل عبادت بوده و به وهابیت وابسته اند؛ ولی سلفیه علمیه (جمعیه الحافظ بن عبدالبر) به دنبال احیاء تراث و ایجاد گروهی نخبه و علمی است. نکته مهم درباره سلفیان تقلیدی در مغرب این است که خیلی سریع و آسان به سلفیه جهادی تبدیل می‌شوند.^۱ حادثه انفجاری سال ۱۴۲۴ق/۲۰۰۳م/۱۳۸۲ش میلادی در دارالبیضاء نشان داد که برخی از سلفیان تقلیدی سالها قبل به سلفیه جهادی تبدیل شده‌اند.

انشقاقی که بعد از جنگ دوم خلیج فارس در تفکر سلفی سعودی پیش آمد که عده‌ای سعودی را تایید کردند و عده‌ای وجود آمریکائی‌ها را در سرزمین وحی رد کردند، مستقیماً بر سلفیان مغرب هم اثر گذاشت. هم‌چنین بازگشت افغان‌العرب‌ها از اروپا و خاورمیانه و افغانستان و چچن به مغرب، مفهوم جهاد را در مراکش تغییر داد. خطاب جهادی بیشتر توسط مبلغان حرکت‌های اسلامی معاصر مطرح می‌شود و سلفیه تقلیدی در این زمینه تنها نیست، اما توسط افرادی مثل عبدالله عزام (۱۳۶۰ق/۱۹۴۱م/۱۳۲۰ش - ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹م/۱۳۶۸ش) و اسامه بن لادن (۱۳۷۶ق/۱۹۵۷م/۱۳۳۶ش - ۱۴۳۲ق/۲۰۱۱م/۱۳۹۰) هویت جدیدی یافت.

عبدالله عزام شکل‌دهنده ربط میان سه مسئله متفرقه در جهان اسلام بود: مسئله فلسطین، اخوان المسلمین سوریه و جنگ علیه اتحاد شوروی. عبدالله عزام در پیشاور پاکستان سپاهی عربی ایجاد کرد که بعدها با عنوان افغان‌العرب شناخته شد و قبل از آن که بن لادن مطرح شود، ترور شد. عبدالله عزام جهاد را

۱. همان، ص ۲۵.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

واجب می دانست و آن را ضد آمریکا و دیکتاتورهای عرب و استعمار می دانست که ضلع اصلی آن را جنگ فلسطین و اسرائیل تشکیل می داد.^۱

بی عدالتی در عالم و وعده بهشت برای جهادگران در راه خدا و عزت اسلام از مهم ترین دلایل رغبت جوانان به این گروهها است.^۲ به همین علت عالم بزرگ سلفیان تقلیدی در مراکش یعنی مغراوی به سید قطب به عنوان طراح جهاد اسلامی تاخته و می نویسد: « سید قطب اعظم سیئات را جمع کرده، هم مسلمانان را تکفیر می کند و هم مدافع تقریب شیعه و سنی است و هم به صحابه انتقاد می کند و هم صوفی است و هم تاویل را می پذیرد. او جامع سیئات است».^۳

بنابر نظر ابولوز، تفاسیر مورد قبول سلفیه مغرب عبارتند از تفسیر طبری، بغوی، سمعانی، ابن کثیر، صدیق حسن خان، رشید رضا، شنقیطی، القاعی، السعدی؛ اما تفاسیری همچون تفسیر شوکانی، ثعالبی، سیوطی، بیضاوی، صابونی، آلوسی، سید قطب، قرطبی، سعید حوئی، جصاص و زرکشی در نزد سلفیه تقلیدی مغرب مردود است.^۴ هم چنین کتبی مثل دلائل الخیرات از جازولی که صلوات بر پیامبر است و کتاب البرده از بوصیری در مدح رسول خدا و کتاب حزب البر از شاذلی در مدح رسول الله، نزد سلفیه تقلیدی مغرب مردود است. بزرگان سلفیه جهادی به غیر از بزرگان سلفیه (ابن حنبل، ابن تیمیه، محمد

۱. همان ص ۲۹

۲. همان ص ۳۲

۳. همان ص ۸۸

۴. همان ص ۱۰۴

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

بن عبدالوهاب، رشید رضا و البانی) عبارتند از شیخ عمر عبدالرحمان، سید قطب، عبدالله عزام، اسامه بن لادن، ابوطلال القاسمی، ابوعاصم المقدسی، ابوقتاده الفلستانی، ابوالولید الانصاری، ابومصعب السوری، حمودالعقلاء.^۱ تمام جماعت‌های جماعت‌های اسلامی مدافع جهاد از ابن تیمیه به خاطر افتتاح باب اجتهاد و انکار تقلید جامد سپاسگزارند مثل جماعت اسلامی پاکستان به رهبری مودودی و اخوان المسلمین به رهبری حسن البنا و سید قطب با اینکه عقایدشان با ابن تیمیه تفاوت فاحش دارد. سلفیه جهادی معتقد است جهاد روح عبادت است و مسلمان فرائض را انجام می‌دهد و مومن به جهاد می‌پردازد.^۲ صالح بن فوزان می‌نویسد: «سلفیه جهادی عصاتند و صوفیان بدعت گزارند و عاصیان بهتر از بدعت‌گزارانند».^۳

نیز کتاب مفید المستفید فی کفر تارک التوحید محمد بن عبدالوهاب که متعدد به ابن تیمیه و ابن قیم استناد کرده، در سلفیه مغرب متداول است.^۴ سلفیه مغرب کتابی در عقیده دارند از تقی الدین هلالی به نام مختصر هدی الخلیل فی العقائد و عبادة الجلیل که در مدارس آنان تدریس می‌شود.^۵

قانون اساسی «جمعیت دعوت به قرآن و سنت» عبارت است از: «أن یحل الكتاب و السنه محل البدع الدینیة و ذلک بفتح مدارس القران و السنه»^۶ و بر

۱. همان ص ۱۲۸ پاورقی شماره ۸۹

۲. بنگرید ابوقتاده مقاله الجهاد و الاجتهاد تاملات فی المنهج. www.altaefa.Com/box/aljehad%201/f.htm

۳. ابولوز، ص ۱۵۲-۱۵۳.

۴. همان ص ۱۴۲؛ نیز بنگرید: www.salafyoun.com

۵. برای یافتن آن بنگرید: www.alhilali.net

۶. در صفحه ۴۱۰ کتاب الحركات السلفیه فی المغرب عین این قانون را آمده است.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

همین اساس مدارس فراوانی از سوی این جمعیت تاسیس گردید. در سال ۱۴۲۱ق/۲۰۰۱م/۱۳۸۰ش شیخ مغراوی رئیس جمعیه الدعوه الی القران والسنة، رئیس بیش از یکصد مدرسه قرآنی در بیش از سی شهر مغرب بود که مرجعی برای حرکات تکفیری مرتبط با وهابیت بود. در مغرب این حرکات را با نام های مختلفی مثل التکفیر و الهجره، جامعه الصراط المستقیم، الجماعه السلفیه، اهل السنه و الجماعه معرفی می کنند.^۱

وهابیت در اندونزی^۲

شاید اولین جرقه های تفکر وهابی در جامعه اندونزی در اوائل قرن بیستم میلادی با تاسیس دو سازمان نهضت محمدیه و پرسا توان اسلام شکل گرفت و جامعه مسلمان اندونزی این چنین با گرایش سلفی و وهابی آشنا شد. جریان سلفی در اندونزی با مخالفت یکی از جریان های بزرگ اسلامی اندونزی یعنی سازمان نهضت العلماء روبرو شد. نهضت العلماء به عنوان جریان سنت گرای اسلامی از طرفداران فراوانی در جامعه اندونزی برخوردار است. این سازمان به زیارت اولیاء، توسل به آنها و طریقت صوفیانه باور دارد و در مقابل جریان

---

۱. عبدالحکیم ابولوز، الحركات السلفية في المغرب، ص ۲۷-۲۹، مرکز دراسات الوحدة العربیه، چاپ اول، بیروت، ۲۰۰۹.
۲. این بخش برگرفته از مقاله آقای سید محسن میری (حسینی) با عنوان «وهابیت در اندونزی» است که آن را تلخیص کرده و برای اتقان کار از منابع دیگری هم که در پاورقی آدرس داده ایم استفاده کرده ایم. آقای میری نیز نوشته اند که در مقاله خودشان از دو اثر ذیل بهره فراوان برده اند:

1)wahabism influences in Indonesia , real and imagined by: Martin VanBruinssen

2)Journal of philosophy and Religiono,Paramadina university, An Article by

Luthfie Ass yaukanie on wahhabism -

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

وهابیت موضع سرسختانه‌ای اتخاذ کرده است.

سازمان محمدیه با گرایش نزدیک به وهابیت در سال 1912 توسط محمد دحلان که فارغ‌التحصیل مکه بود تأسیس شد. او سخت تحت تأثیر افکار محمد بن عبدالوهاب قرار داشت. محمدیه در آغاز پیدایش هدف خود را مبارزه با بدعت‌ها و خرافات می‌دانست و این همان چیزی بود که وهابیت داعیه آن را داشت. در طول قرن بیستم جمعیت محمدیه با کمک‌های داخلی و خارجی گسترش فراوانی یافته و در بخش‌های گوناگون فعالیت قابل توجهی از خود نشان داده است.

اکنون جمعیت محمدیه دارای بخش‌های مختلفی است که مهم‌ترین این بخش‌ها قسم الدعوه و الارشاد، قسم التریبه و الثقافه، قسم الاعلام و قسم الشوون الاجتماعیه می‌باشند. قسم الدعوه مبلغانی به سراسر کشور اعزام می‌کند و اکنون ده هزار حلقه دینی (کانون فرهنگی) در اندونزی دایر کرده است. قسم التریبه به تأسیس مدارس و موسسات آموزشی اهتمام دارد و اکنون یازده هزار سیصد و پنج (۱۱۳۰۵) مدرسه و موسسه آموزشی تأسیس کرده است که حدود ۵۵ عدد از این تعداد، موسسه آموزش عالی است. کثرت این تعداد هنگامی مشخص می‌شود که بدانیم تعداد مدارس و موسسات تحت پوشش نهضت العلمای اندونزی به عنوان بزرگترین شکل مذهبی این کشور، شانزده هزار مدرسه و موسسه است. جمعیت محمدیه اکنون حدود یک هزار و یکصد و سی و سه (۱۱۳۳) بیمارستان و درمانگاه و دارالایتام و مراکز خیریه و هم‌چنین حدود سه هزار مسجد را تحت پوشش خود دارد. وظیفه قسم الاعلام سازمان محمدیه انتشار کتاب‌های دینی و مجلات و منشورات اسلامی است. این بخش آثاری

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

همچون کتاب مرشد العبادات و مرشد العقیده و مرشد الصلاه را به چاپ رسانده و نیز حدود بیست و هشت مجله و روزنامه دارد. مجلاتی مثل سوارا محمدیه به معنای صوت المحمدیه، مجله العادل، مجله الفجر، مجله التریبه المحمدیه، مجله نور المحمدیه، مجله سوارا اسلام (صوت الاسلام)، مجله الجوهر و امثال آن. جماعت های وابسته به این سازمان عبارتند از الجمعیه العائشیه، جمعیه شباب المحمدیه، جمعیه الناشئه العائشیه، اتحاد الطلبة الجامعین المحمدیین، اتحاد رجال الأعمال المحمدیین و اتحاد المزارعین المسلمین الاندونیسیین.^۱

برجسته ترین فرد نهضت محمدیه محمد نصیر بود که به مثابه پلی به برقراری رابطه میان مسلمانان اندونزی و اندیشه وهابی پرداخت. البته محمدیه بعدها تدریجاً تعدیل شد و از تفکر وهابی فاصله گرفت و امروزه دیدگاه هایش تفاوت اساسی با گذشته پیدا کرده است؛ اما همچنان علمدار ترویج تفکر سلفی معتدل در اندونزی است.

نهضت پرساتوان اسلام از دیگر سازمان های سلفی نیز در سال ۱۳۴۱ق/ 1923م/ ۱۳۰۲ش توسط حاج زمزم و حاج محمد یونس تأسیس گردید، ولی از سال ۱۳۴۳ق/ 1925م/ ۱۳۰۴ش با حضور یک استاد هندی به نام احمد حسن که فردی سلفی و تحت تاثیر شدید وهابیت بود این سازمان تبدیل به گروهی تندرو گردید

---

۱. این بخش اقتباسی است از کتاب اندونسیا بین حملات التنصیریة و الدعوة الاسلامیه من منتصف القرن العشرین الی اواخره، تالیف محمد ریحان ناسوتیون، ص ۱۹۶-۲۰۳. این کتاب پایان نامه کارشناسی ارشد ایشان در کلیه الدعوة الاسلامیه طرابلس لیبی است و از آثار فراوانی در این زمینه استفاده کرده است که همگی از منابع دست اول این بحث می باشند. منشورات کلیه الدعوة الاسلامیه، چاپ اول، طرابلس، لیبی، ۲۰۰۲

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

فعالیت وهابیت سعودی در دهه‌های اخیر:

فعالیت های وهابیت از سوی دولت سعودی عمدتاً از سال ۱۳۹۰ق/۱۹۷۰م/۱۳۴۹ش شروع شد که کار خود را با ایجاد ارتباط با چندین سازمان سلفی و حتی برخی جریان های معتدل، در عرصه های آموزشی آغاز کرد و تلاش کرد تا فقه حنبلی را در کنار فقه شافعی - که مسلمانان اهل سنت اندونزی عمدتاً پیرو این فقه هستند - در برخی از مدارس علمیه که پسانترن خوانده می شوند قرار دهد.

فعالیت دیگر اینان ترجمه، چاپ و نشر کتابهای منطبق با دیدگاه وهابی با قیمتی ارزان در دو دهه ۱۹۸۰م/۱۴۰۰ق/۱۳۵۹ش و ۱۹۹۰م/۱۴۱۰ق/۱۳۶۹ش بود. در این میان از نقش تاثیرگذار رژیم سوهارتو در اواخر عمر حکومت در گسترش وهابیتی که خطری برای رژیم نداشته باشد و نیز دانش آموختگان اندونزیایی که از کشور سعودی فارغ التحصیل شده بودند نباید نادیده گرفت.

سازمان رابطه العالم الاسلامی در سال ۱۳۸۹ق/۱۹۶۹م/۱۳۴۸ش دفتر خود را در جاکارتا تأسیس کرد و مسئولیت این دفتر بر عهده محمد نصیر از رهبران اسلامی اندونزی که ارتباطات نزدیک و خوبی را با سعودی ها داشت گذاشته شد. محمد نصیر در سال ۱۴۱۳ق/۱۹۹۳م/۱۳۷۲ش از دنیا رفت و تا آن زمان هم چنان رئیس این مجموعه بود. وی توانست مبالغ هنگفتی را از سعودی ها جهت ساختن و بازسازی مساجد و سایر فعالیتها در اندونزی دریافت کند.

دهه ۸۰ دوره پر رونق ترویج اسلام وهابی در مناطق مختلف اندونزی بود و به همین دلیل گرایش به وهابیت در اندونزی در این دهه بیشتر شد. توزیع هزاران کتاب مجانی اعم از قرآن و یا کتابهای مؤسس وهابیت محمد بن

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

عبدالوهاب و دیگر وهابیان از جمله این فعالیتهاست. مولف کتاب اندونسیا بین الحملات التنصیریة و الدعوه الاسلامیه من منتصف القرن العشرين الی اواخره می نویسد: «مصادر مالی دعوت اسلامی در اندونزی نامعلوم است، اما موقوفات بسیار فراوانی برای این موسسات صورت گرفته است. کمک های مردمی، کمک های دولت اندونزی و کمک های کشورهای خارجی از مجموعه منابع مالی دعوت اسلامی در اندونزی است. مثلا معهد دارالسلام در غونتور (gontor) 230 هکتار از اراضی زراعی را در اختیار دارد و مدرسه هدایت الله در کالیمانتان شرقی حدود یکصد هکتار؛ هم چنین بقیه مدارس و سازمان ها. کمک دولت و خیرین کویتی و جمعیت دعوت اسلامی لیبی و مم الکت سعودی از جمله کمک های کشورهای خارجی به جمعیت های دعوت اسلامی در اندونزی است. برای مثال ساخت مدرسه، دانشگاه، مسجد، بیمارستان، سینما و کارخانه برق و اهدای ۳۰۰۰۰ (سی هزار) نسخه قرآن چاپ عربستان فقط برخی از کمک های کشور عربستان به جمعیت محمدیه اندونزی است که در برخی جراید آمده و ما می توانیم از آن گزارش دهیم؛ اما وضعیت مصادر مالی جمعیت های اسلامی دقیقا مشخص نیست»^۱.

در خصوص کمک های مالی سعودی در سالهای اخیر بر اساس گفته مسئول بخش تبلیغی رابطه العالم الاسلامی در جاکارتا بودجه این سازمان در اندونزی تدریجاً و به مرور زمان کمتر شده است، به خصوص با توجه به این که حساب اصلی بانکی سازمان مذکور در نیویورک است و بعد از واقعه یازده سپتامبر سال

---

۱. محمد ریحان ناسوتیون، اندونسیا...، ص ۲۲۰-۲۲۵.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

2001م/۱۴۲۱ق/۱۳۸۰ش ارسال پول به جاکارتا با دشواری‌های ویژه‌ای روبرو شده است. در حال حاضر دفتر این سازمان به حسب آن چه خود آن‌ها ادعا می‌کنند در جاکارتا ماهانه 600 میلیون روپیه یعنی حدود 65000 دلار دریافت می‌کنند که هزینه‌های دفتر مرکزی جاکارتا و حقوق ائمه جمعه و جماعت و اساتید و مدرسان در مناطق مختلف را پوشش می‌دهد.

مرکز دیگری که با فعالیت‌های وهابی و سلفی مرتبط است، موسسه وحدت اسلامی است که به صورت رسمی در سال ۱۴۲۳ق/2002م/۱۳۸۱ش در شهر ماکاسار تأسیس شد، ولی به گفته یکی از رهبران، از اواسط دهه 80 فعالیت خود را آغاز کرده است. شکل‌گیری سازمان وحدت اسلامی به دلیل اختلافات داخلی‌ای بود که میان اعضاء سازمان نهضت محمدیه درباره پذیرش یا عدم پذیرش مبانی قانون اساسی اندونزی پدید آمد. آن عده‌ای که این مبانی را نپذیرفتند دست به تأسیس سازمان "وحدت اسلامی" زدند. این موسسه که دغدغه اصلیش آموزش و تبلیغ است دارای یک مدرسه شبانه روزی است و در کنار آن سازماندهی تعدادی از خطباء و سخنرانان اسلامی را برعهده دارد.

این سازمان، به رغم آن که تعدادی از اعضایش از گرایش افراطی برخوردارند و برخی از آنها در درگیریهای عمومی منطقه پوسو و آمبون در سال ۱۴۲۰ق/2000م/۱۳۷۹ش دستگیر شدند، ولی عمدتاً رویکردی معتدلتر نسبت به مؤسسات وهابی دیگر دارد.

یکی دیگر از مؤسسات سلفی در اندونزی مدرسه صفوان است که در سال ۱۴۱۲ق/1992م/۱۳۷۱ش توسط تعدادی از افرادی که فارغ التحصیل از منطقه خاورمیانه بودند تأسیس شد. این موسسه نیز اهتمام عمده‌اش به آموزش

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

و تبلیغ با رویکردی سلفی است. اگرچه رویکرد این گروه بیشتر اخوانی (اخوان المسلمین مصر) است تا وهابی، ولی گرایش های وهابی در افکار آنان را نمی توان انکار کرد و نشانه های آن را در نوشته های فراوان آنان می توان دید و شاید بتوان گفت اندیشه های موجود در وب سایت ایشان (www. alsofwan. or. id) دیدگاههای کلامی مبتنی بر اندیشه های وهابی ارائه می دهد، ولی در روش های تبلیغ و دعوت، متکی بر اخوان المسلمین هستند. به نظر می رسد این گروه بر اساس اندیشه اخوان المسلمین حرکت کرده و تشابه برخی عقاید میان وهابیه و اخوانی ها مثل توسل و شفاعت برخی از نویسندگان را به اشتباه بیندازد که باید از این اشتباه پرهیز کرد.

در اینجا نمی توان از تأثیرگذاری موسسه سعودی حرمین در اندونزی به آسانی عبور کرد. این موسسه در سال ۱۳۹۹ق/ 1979م/ ۱۳۵۸ در ریاض تأسیس شد و هدفش گسترش دیدگاههای وهابی در سراسر دنیا بود و ظاهراً وابستگی کمتری به دولت سعودی دارد. این موسسه که از سازمانهایی همچون رابطه العالم الاسلامی تندروتر و افراطی تر است در سراسر دنیا قریب به 50 شعبه دارد. هزینه های این مؤسسه را عمدتاً ثروتمندان سعودی و بقیه ثروتمندان دیگر مناطق تامین می کنند. هر یک از شعبه های این موسسه تا حد زیادی به طور مستقل و غیر وابسته به مرکز خود عمل می کنند. پس از یازدهم سپتامبر سال 2001م/ ۱۴۲۱ق/ ۱۳۸۰ش برخی از شعبه های این سازمان متهم شدند که از سازمانهای تروریستی حمایت های مالی به عمل می آورند و به همین دلیل شعبه های این موسسه در کرواسی، بوسنی، اتیوپی از فعالیت ممنوع شدند.

اگر چه موسسه حرمین به طور رسمی نمایندگی و شعبه ای در اندونزی

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

ندارد، ولی چندین موسسه هم چون مدرسه اسلامی المناهل که از حمایت مالی آنان برخوردارند؛ نمایندگان غیر رسمی آنان محسوب می‌شوند. اگرچه تا سال ۱۴۲۵ق/ 2004 م/ ۱۳۸۳ش نامی از مدرسه المناهل در میان نبود، ولی در این سال سازمان ملل متحد لیستی از موسسات مرتبط با فعالیت‌های تروریستی را منتشر کرد که یکی از این موسسات همین المناهل بود و به همین دلیل فعالیت این موسسه به اتفاق موسسه حریم ممنوع اعلام شد.

در اینجا شاید مناسب باشد ذکری هم از مدرسه اسلامی حریم به میان آید. مسئولیت این مؤسسه را هدایت نور وحید بر عهده دارد. وی فارغ التحصیل از کشور عربستان سعودی است و اخیراً به عنوان رئیس یکی از دو مجلس کشور اندونزی برگزیده شد. در سال ۱۴۲۵ق/ 2004 م/ ۱۳۸۳ش سازمان ملل متحد مدعی شد که این مدرسه به عنوان شعبه موسسه

سعودی حریم، با شبکه‌های تروریستی مرتبط است، ولی هدایت نور وحید هرگونه ارتباطی را با موسسه سعودی تکذیب کرد و البته پس از آن سازمان ملل از ادعای خود دست کشید. لازم به ذکر است اخیراً تحولاتی در حزب مترقی عدالت به رهبری هدایت نور وحید رخ داده و از بنیادگرایی نزدیک به وهابیت به سوی اخوان المسلمین تمایل پیدا کرده است و نیز به تعامل با دیگر جریان‌ها موجود در اندونزی پرداخته است.

از دیگر موسساتی که تحت تأثیر وهابیت قرار دارند جبهه مدافعان اسلام است که در سال ۱۴۰۱ق/ 1981 م/ ۱۳۶۰ش توسط فردی به نام حبیب رزق تأسیس شد که عقاید تند و افراطی در خصوص امر به معروف و نهی از منکر دارد. او فارغ التحصیل دانشکده علوم عربی و اسلامی جاکارتاست. این جبهه در

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

سالهای ۱۴۲۳/ق/۲۰۰۲م/۱۳۸۱ش - ۱۴۲۴/ق/۲۰۰۳م/۱۳۸۲ش و به خصوص در ماه مبارک رمضان حملات متعددی را به مراکز شبانه و سایر مراکزی که در آنها گناه و معصیت صورت می‌گرفت سازماندهی کردند. ظاهراً او و گروهش در حوادث آتش زدن منازل فرقه قادیانیه که اخیراً اتفاق افتاد در اندونزی نیز نقش داشته‌اند. این نوع حرکت دقیقاً برگرفته از فعالیتهایی گروه متوی در عربستان است که این گروه در عربستان سعودی قانوناً و شرعاً مجاز است که به دستگیری افراد مست و یا کسانی که به مساجد جهت اقامه نماز جماعت نمی‌روند و یا برخلاف شعایر دینی عمل می‌کنند، اقدام کند.

یکی دیگر از این سازمان‌ها جبهه حزب الله است. این جبهه که در سال ۱۴۱۹/ق/ 1999م/۱۳۷۸ش تأسیس شد نیز از گروههای تندرو و افراطی اندونزی به شمار می‌رود. موسس این گروه، چچپ بوستومی نام دارد که از منطقه بانتن می‌باشد. هدف این موسسه احیای سازمانی است با همین نام که در سالهای آغازین استقلال اندونزی فعال بوده است. نیروی بوناسیو، دبیرکل این موسسه بر این اعتقاد است که وضعیت فعلی اندونزی همانند وضعیت دوره انقلاب و استقلال است و مسلمانان همگی باید در جبهه ای واحد بر علیه دشمن خدا متحد و یکپارچه شوند چرا که این امر خود نوعی جهاد به شمار می‌رود. منظور اینان از دشمن خدا کسانی‌اند که مراکز فساد و عیش و نوش و فعالیتهای آلوده به گناه را سازماندهی می‌کنند.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

رسانه های وهابی:

در کنار این موسسات، نقش رسانه ها در ترویج وهابیت در اندونزی نیز قابل توجه است. به لحاظ تاریخی، می توان گفت که از زمان استقلال اندونزی، مجلاتی با محتوای دینی و گرایش سلفی منتشر می شده است. برخی معتقدند که دو مجله اصلاح گرای پانجی مشارکت از نهضت محمدیه و المسلمون از موسسه پرستوان اسلام، پیام آور و گسترش دهنده اسلام تندرو بوده اند. گو این که پانجی مشارکت به رویکردهای مدرنیستی نیز اهتمام جدی داشته است. با همه اینها فعالیت وهابیت تند و رادیکال در عرصه مطبوعات با تاخیر نسبت به کتاب عمدتاً در دو دهه اخیر و بخصوص پس از سقوط سوهارتو اتفاق افتاد.

ماه نامه مدیا دعوه به سردبیری دکتر نورخالص مجید که نسبت به اقلیت های دینی و مذهبی در اندونزی و به خصوص مسیحیان ستیزه جویانه است و پیوسته گزارشهایی را در مورد فعالیت های تبشیری مسیحیان در اندونزی منتشر می کند. خوانندگان این مجله طیف های گسترده ای از مسلمانان هستند. شمارگان آن در دهه 90 حدوداً 20 هزار نسخه بود که رقم قابل توجهی است.

دومین مجله، سبیلی نام دارد که تا سال ۱۴۱۱ق/ 1991 م/ ۱۳۷۰ش به صورت نامنظم منتشر می شد ولی بعداً با جایگزین شدن مدیریت قوی تر و تخصصی تر مجله نظم بهتری پیدا کرد. در سال ۱۴۱۳ق/ 1993 م/ ۱۳۷۲ش مجله به دلیل انتقادات تند به دولت تعطیل شد و این تا سقوط سوهارتو ادامه داشت. این مجله گرایش وهابی در عقیده و گرایش اخوانی در رویکرد سیاسی خود دارد و از لحنی خصمانه و گزنده برخوردار است. هجوم این مجله علیه سمبل مسیحیت یعنی صلیب به صورت آشکار در مجله به چشم می خورد. ضدیت و مخالفت با

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

سیاستهای آمریکا در خاورمیانه نیز از دیگر رویکردهای این مجله است. مجله سوم سوارا هدایت الله نام دارد. این نشریه که به مدرسه ای شبانه روزی به نام هدایت الله وابسته است به صورت ماهانه منتشر می شود. ادبیاتی که در این نشریه بکار گرفته میشود همچون دو مجله قبل تند و گزنده است

نقش مساجد در گسترش وهابیت:

نقش مساجد در گسترش وهابیت نیز با اهمیت است. موسسه DDII وابسته به نهضت محمدیه تعداد زیادی مسجد به خصوص در مناطق روستایی را در تحت کنترل خود دارد و خطبای جمعه زیادی را که عمدتاً گرایش سلفی و وهابی دارند به این مساجد جهت تبلیغ و دعوت اعزام می کند. در کنار این فعالیتها و نیز مجله خود، بولتن هفتگی ای را منتشر می کند که در هنگام نماز جمعه در مساجد توزیع می شود. مطالب این بولتن عمدتاً به جنبه های معنوی و عبادی اسلام می پردازد.

تأثیر سید قطب و اخوان المسلمین در اندونزی

در پایان مقاله؛ بی مناسبت نیست به گونه ای گذرا به تأثیر سید قطب و اخوان المسلمین در اندونزی بپردازیم. نیازی به ذکر ندارد که اگر چه میان وهابیت و گرایش اخوان المسلمین و پیروان سید قطب اشتراکاتی وجود دارد ولی نقاط افتراق آنها هم کم نیست. علمای وهابی معاصر معمولاً اخوانی ها را مورد انتقاد قرار می دهند و با آنها

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

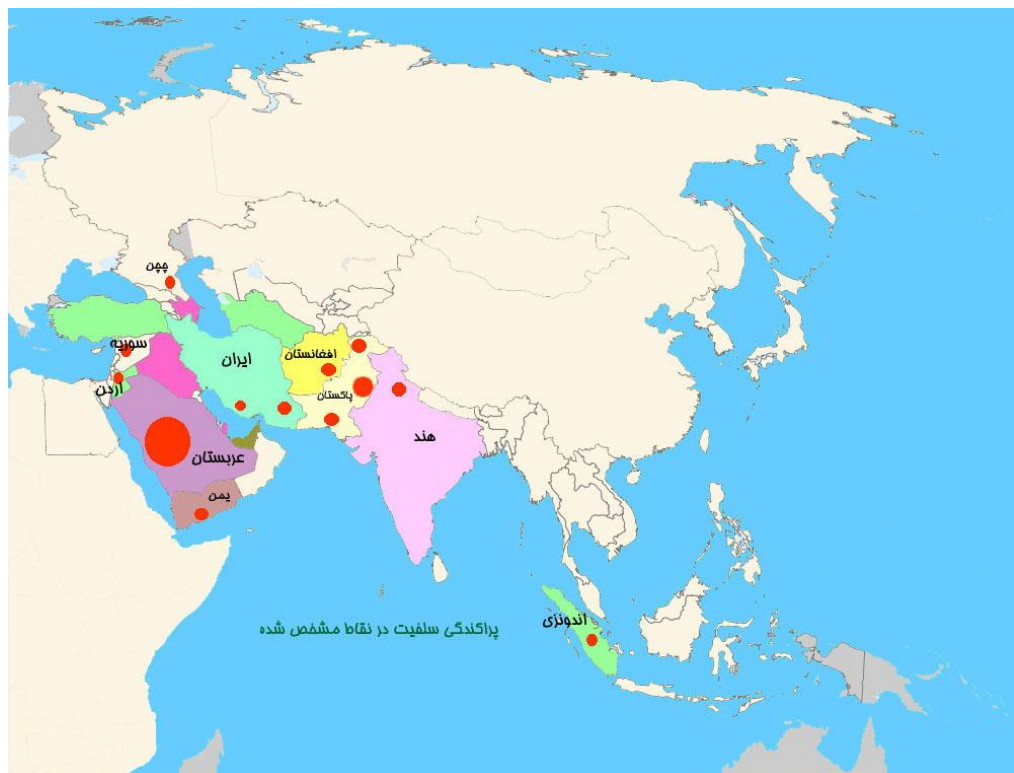
مخالفت می‌کنند. در فتاوی‌های روحانیون وهابی موارد متعددی را می‌توان یافت که اینان، مردم را از متابعت اخوانی‌ها منع می‌کنند و آنها را منحرف از اسلام می‌دانند و مدعیند که اولاً اخوان المسلمین از اسلام به عنوان ابزاری برای دست‌یابی به اهداف سیاسی خود استفاده می‌کند و ثانیاً قرائت‌های نوینی را از اسلام ارائه می‌دهد. و اما جهت مشترک اینان این است که هر دو معتقدند که عقب‌افتادگی مسلمانان از قافله پیشرفت به دلیل مهجوریت آموزه‌های قرآن و سنت است و برای دست‌یابی به این پیشرفت باید مجدداً بازگشت به قرآن و سنت نمود. دیدگاه‌های سید قطب و اخوان المسلمین تأثیر قابل‌توجهی در کشور اندونزی و بخصوص در میان نسل جوان داشته است. این تأثیر را از آغاز دهه 80 که فعالیتهای اسلامی دانشجویان در دانشگاههای سکولار اندونزی آغاز شد، می‌توان مشاهده کرد.

این رویه سیاست‌زدایی از سوی دولت موجب شد که در اوایل دهه 80 فضای فرهنگی دانشجویی سمت و سوی روشنفکری پیدا کند و حلقه‌های بحث جدیدی شکل بگیرد و گسترش یابد. البته برخی از این حلقه‌ها به بحث‌های سیاسی هم می‌پرداختند که احیاناً مورد رضایت حکومت نبود و معمولاً افرادی که در این امور فعال بودند دستگیر می‌شدند و بعضاً به زندان محکوم می‌شدند.

اوایل دهه 80، گروهی از دانشجویان شهر باندونگ که وابسته به مسجد سلمان بودند حلقه‌های ارتباطی بین شبکه‌های آسره که وابسته به اخوان المسلمین بود و دانشجویان شدند. از ویژگیهای اعضای شبکه آسره این است که عضویت آنها در این گروه صرفاً از طریق بیعت انجام می‌شود که در اخوان مطرح است. شبکه

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

اسره از کتابهای سید قطب به عنوان مبنای ایدئولوژی خود استفاده می‌کند و کتاب معالم فی الطریق او، منبع فکری اصلی اعضاء است.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

خاتمه و نتیجه گیری

اکنون تفکر سلفیه با تنوع فراوانش به عنوان مطرح ترین و رایج ترین تفکر در میان مسلمانان است و افکار اخوان المسلمین در اکثر مناطق جهان اسلام پیروان زیادی دارد. تفکر وهابیت جایگاه چندانی در میان مسلمین ندارد اما حمایت عربستان از گروه های سلفی باعث گسترش تفکر سلفیه جهادی شده است. اکنون در تمام کشورهای اسلامی حزب یا گروهی به طرفداری از وهابیت در حال نشر افکار آنان است و با پول آل سعود این عقائد را نشر می دهند اما طرفداران چندانی نیافته است.

در کنار وهابیت تفکر دیوبندیان در شبه قاره هند یعنی هند، پاکستان، افغانستان و جنوب شرقی ایران علی الخصوص در میان پشتون ها و بلوچ ها در حال گسترش است. تفکر اخوان المسلمین بیشتر در کشورهای عربی طرفداران فراوانی یافته و می رود که در بیداری اسلامی پیروز میدان باشد.

سلفیه جهادی که اکنون در قالب القاعده نمایان شده است در تمام کشورهای اسلامی علی الخصوص عربی رشد کرده است ولی به علت کشتارهای کور آنان توفیق چندانی در همراهی مردم نیافته است. بنابراین می توان گفت جهان اسلام سنی بیشتر به سمت تفکر سلفی معتدل اخوانی تمایل دارد که با شعار الاسلام هو الحل و شرکت در انتخابات مجلس و ریاست جمهوری یا نخست وزیری به روش ترکیه در حال گسترش است و از حضور شیعه در کشورهای اسلامی بیمناک است و نگاهی منفی نسبت به دخالت عربستان و ایران در امور منطقه دارد.

جمعیت تمام گرایش های سلفی را می توان حدود دویست میلیون نفر

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تخمین زد که در سراسر جهان اسلام پراکنده اند. کمتر از یکصد میلیون نفر در تفکر دیوبندیه بوده و شاید حدود چهل میلیون نفر وهابی در جهان وجود داشته باشد. حدود شصت - هفتاد میلیون نفر طرفدار تفکر اخوانی اند ولی چون در کشورهای متعدد پراکنده اند دارای پتانسیل بیشتری نسبت به دیوبندیه هستند. سلفیه جهادی و القاعده به چند میلیون نفر هم نمی‌رسند اما بمب‌گذاری آنان و خشونت بیش از حد آنان باعث وحشت جهانیان از آنان شده است.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

منابع :

- ابن ابی یعلی، محمد، *طبقات الحنابلہ*، دار احیاء الکتب العربیہ، بی تا.
- ابن الامیر، محمد بن اسماعیل، *تطہیر الاعتقاد*، دانشگاه جدہ، عربستان: ۱۴۱۶ق.
- ابن الوزیر، محمد بن ابراهیم، *العواصم والتواصم*، مؤسسۃ الرسالۃ، بیروت: ۱۹۹۴م.
- ابن الوزیر، محمد بن ابراهیم، *ایثار الحق*، دارالکتب العلمیہ، بیروت: ۱۴۱۶ق.
- ابن بطہ عکبری، عبدالله بن محمد، *الابانہ عن شریعۃ الفرقۃ الناجیہ*، دارالکتب العلمیہ، بیروت: ۱۴۲۲ق.
- ابن تیمیہ، احمد بن عبدالحلیم، *الفتاویٰ الحمویۃ الکبریٰ*، دارالکتب العلمیہ، بیروت: بی تا.
- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، *مناقب الامام احمد بن حنبل*، دارالافتاء الجدیدۃ، بیروت: ۱۳۹۳ق.
- ابن خزیمہ، محمد بن اسحاق، *التوحید و اثبات صفات الرب*، دارالکتب العلمیہ، بیروت: ۱۹۹۲م.
- ابوالخیر، عبدالرحمن، *ذکریاتی مع جماعۃ المسلمین*، دارالذکر، قاہرہ: ۱۳۸۷ق.
- ابوزہرہ، محمد، *تاریخ المذاهب الاسلامیہ*، دارالفکر العربی، قاہرہ: ۱۹۹۶م.
- احمد کمال، ابوالمجد، *التطرف غیر الجریمۃ*، انتشارات الرسالۃ، قاہرہ: ۱۴۰۲ق.
- احمد، عزیز، *تاریخ تفکر اسلامی در ہند*، ترجمہ نقی لطفی، کیہان، تہران: ۱۳۶۶ش.
- اعراب، سعید، *مع قاضی ابی بکر بن العربی*، دارالحفاظ، قاہرہ: ۱۴۰۲ق.
- امین، سید محسن، *کشف الارتیاب*، کتابخانہ بزرگ اسلامی، بی تا.
- انوشہ، حسن، *دانشنامہ ادب فارسی در ہند*، وزارت فرہنگ و ارشاد اسلامی، تہران: ۱۳۷۶ش.
- برہاری، عبدالله بن محمد، *شرح السنہ*، تصحیح شعیب ارناووط، دارالبدرد، قاہرہ: بی تا.
- بغوی، حسین بن مسعود، *شرح السنہ*، المکتب الاسلامی، بیروت: ۱۹۸۳م.
- بغوی، حسین بن مسعود، *معالم التنزیل*، دارالمعرفۃ، بیروت: ۱۴۰۷ق.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

- بهنساوی، سلیم علی، *الحکم والقضیه التکفیر المسلم*، دارالبحوث العلمیه، کویت: ۱۹۸۵م.
بوطی، رمضان، *سلفیه بدعت یا مذهب*، ترجمه حسین صابری، انتشارات آستان قدس
رضوی، ۱۳۷۶ش.
- ثبوت، اکبر، مقاله «کتاب‌های فلسفی ایران در حوزه علمیه دیوبند»، *مجله تمدن و فرهنگ*
آسیا، ش ۱۴، بهمن: ۱۳۸ش.
- ثعلبی، احمد بن محمد: *الکشف والبیان*، دار احیاء التراث العربی، بیروت: ۱۴۲۰ق.
جمعی از نویسندگان، *ابن‌الامیر و عصره*، جمهوری‌العربیه الیمنیه، یمن: ۱۹۸۳م.
جهنی، مانع بن حماد، *الموسوعه المیسره فی الادیان والمذاهب والاحزاب المعاصره*،
دارالندوه، عربستان: ۱۴۱۸ق.
- جواد، سعید، *جولات فی الفقہین الاکبر و الکبیر*، دارالسلام، قاهره: ۱۴۱۴ق.
حسنین، هیکل، پاییز خشم، ترجمه محمد کاظم سیاسی، نشر ققنوس، تهران: ۱۳۸۳ش.
حسینی، اسحاق موسی، *اخوان المسلمین*، انتشارات اطلاعات، تهران: ۱۳۷۵ش.
حسینی، مختار، *برآورد استراتژیک مصر*، تهران: ۱۳۷۶ش.
- حنفی، حسن، *الحركات المعاصره الاسلامیه*، دارالندوه، مصر: ۱۳۹۶ق.
خالدی، صلاح عبدالفتاح، *سید قطب خلاصه حیاتہ*، دارالاحسان، بیروت: ۱۴۱۵ق.
خالدی، صلاح عبدالفتاح، *سید قطب الادیب الناقد*، دارالقلم، دمشق: ۱۴۲۱
دکمجیان، هرایر، *جنبش‌های اسلامی معاصر در جهان عرب*، ترجمه حمید احمدی،
انتشارات کیهان، چاپسوم، ۱۳۷۷ش.
- رحیمی، داریوش، *سلفیه در شمال آفریقا*، پایان‌نامه سطح سوم حوزه علمیه قم، ۱۳۸۸ش.
رشید رضا، سید محمد، *الخلافة والامامة العظمی*، المطبعة المحمدیه، مصر: ۱۳۷۸ق.
رشید رضا، سید محمد، *تفسیر المنار*، دارالمعرفه، بیروت: ۱۳۹۳ق.
- رضوان السید، *اسلام سیاسی در کشاکش هویت و تجدد*، ترجمه مجید مرادی، مرکز
بازشناسی اسلام و ایران، تهران: ۱۳۸۳ش.
- ریخته‌گران، محمدرضا، *تحقیقاتی درباره هند*، رایزن فرهنگی ایران، ۱۳۸۵ش.

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

زمرلی، احمد، *عقائد ائمه السلف*، دارالکتاب العربی، بیروت: ۱۹۹۵م.
سباعی، مصطفی، *الاشتراکیة الاسلام*، دارالبلاء، قاهره: ۱۳۸۸ق.
سباعی، مصطفی، *السنة و مکانتها فی التشريع الاسلامی*، المكتب الاسلامی، بیروت: ۱۹۸۲

۴.

سبحانی، جعفر، *الزیدیه فی موكب التاريخ*، دارالاضواء، بیروت: ۱۴۱۸ق.
سبکی، عبدالوهاب بن علی، *شفاء السقام*، دارالکتب العربیه، بیروت: ۱۴۱۸ق.
سبکی، عبدالوهاب بن علی، *طبقات الشافعیة الكبرى*، دار احیاء الکتب العربیه، بی تا.
سعید، رفعت، *حسن البناء متى، کیف، لایزال*، دارالطبعة الجدیده، دمشق: ۱۹۹۷م
سهارنپوری، خلیل احمد، *المهتد علی المغتد*، انتشارات اداره اسلامیة لاهور، ۱۹۸۳م.
سید قطب، *الاسلام العالمی والسلام*، دارالشروق، قاهره: ۱۴۰۲ق.
سید قطب، *فی ظلال القرآن*، دارالشروق، قاهره: ۱۴۱۹ق.
سید قطب، *معالم فی الطریق*، دارالشروق، قاهره: ۱۴۱۰ق.
شاه ولی الله دهلوی، احمد بن عبدالرحیم، *تحفة الموحدين*، دائرة المعارف العثمانیه، هند:
۱۳۸۹ق.

شریف، میان محمد، *تاریخ فلسفه در اسلام*، ترجمه نصرالله پورجوادی، مرکز نشر
دانشگاهی تهران: ۱۳۷۰ش.

شهرستانی، محمد بن عبدالکریم، *الملل والنحل*، دارالفکر، بیروت: بی تا.
شوکانی، محمد بن علی، *البدر الطالع*، تصحیح عمری، دارالفکر، بیروت: ۱۴۱۹ق.
شوکانی، محمد بن علی، *التحفة علی مذهب السلف*، دارالصحابه، طنطا: ۱۹۸۹م.
شوکانی، محمد بن علی، *رسالة شرح الصدور*، شركة العبيکان، ریاض: ۱۴۰۸ق.
شوکانی، محمد بن علی، *فتح الغدير*، دارالفکر، بیروت: ۱۴۱۲ق.
صالح سریه، *رسالة الايمان*، دارالمعارف، مصر: ۱۴۰۲ق.
صبحی، احمد محمود، *فی علم الکلام*، دارالنهضة العربیه، بیروت: ۱۹۸۵م.
طالب الرحمن، *الديوبنديه*، دارالکتاب والسنة، ریاض: ۱۴۱۵ق.

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

- عنایت، حمید، *اندیشه سیاسی در اسلام معاصر*، ترجمه خرمشاهی، انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، ۱۳۶۵ش.
- عنایت، حمید، *سیری در اندیشه سیاسی عرب*، انتشارات امیرکبیر، چاپ ششم، تهران: ۱۳۸۵ش.
- فرج، عبدالسلام، *الفریضة الغائبة*، دارالمعارف، مصر: ۱۳۹۵ق.
- فرحان مالکی، حسن، *داعیه لیس نیبا*، ترجمه حسن رضایی، نشر ادیان، قم: ۱۳۸۶ش.
- فرمانیان مهدی و سید علی موسوی‌نژاد، *درسنامه تاریخ و عقاید زیدیه*، نشر ادیان، قم: ۱۳۸۶ش.
- فرمانیان، مهدی، *درسنامه تاریخ و عقاید زیدیه*، نشر ادیان، قم: ۱۳۸۶ش.
- فرمانیان، مهدی، *فرق تسنن*، نشر ادیان، قم: ۱۳۸۶ش.
- فقیهی، علی اصغر، *وهابیان*، انتشارات صبا، تهران: ۱۳۶۶ش.
- قاسمی، جمال‌الدین، *قواعد التحذیر*، دار احیاء الکتب العربیه، مصر، ۱۳۸۰ق.
- لاپیدوس، ایرا، *تاریخ جوامع اسلامی*، ترجمه محسن مدیر‌شانه‌چی، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۶ش.
- متولی، محمود، *منهج الشيخ محمد رشید رضا فی العقیده*، دار ماجد، جده: ۱۴۲۵ق.
- محمد ابراهیم، *جنبش‌های اسلامی تونس*، ترجمه جواد اصغری، اندیشه‌سازان نور، تهران: ۱۳۸۵ش.
- محمودیان، محمد، *جنبش‌های اسلام در مصر در دو دهه اخیر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه باقرالعلوم، قم: ۱۳۸۶ش.
- مسجد جامعی، زهرا، *نظری بر تاریخ وهابیت*، انتشارات صریر دانش، تهران: ۱۳۸۰ش.
- مسجد جامعی، محمد، *زمینه‌های تفکر سیاسی در قلم و تشیع و تسنن*، نشر ادیان، قم: ۱۳۸۵ش.
- مسعودی، عبدالله، *الشوکانیه الوهابیه*، مکتبه مدبولی، قاهره: ۲۰۰۶م.
- مصطفی، هاله، *استراتژی دولت مصر در رویارویی با جنبش‌های اسلامی*، اندیشه‌سازان نور،

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

تهران: ۱۳۸۲ش.

موثقی، سید احمد، جنبش‌های اسلامی معاصر، سازمان سمت، تهران: ۱۳۸۰ش.

موسوی‌نژاد، سید علی، تراث الزیدیه، مرکز ادیان و مذاهب، قم: ۱۳۸۴ش.

نجفی، موسی، تأملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی، تهران:

۱۳۷۷ش.

ندوی، عبدالحی، نزهة الخواطر، دائرة المعارف العثمانیه، هند: ۱۳۹۳ق.

نقوی، سید علی محمد، شکوفایی انقلاب اسلامی در مصر، تهران: ۱۳۷۸ش.

نقوی، سید علی محمد، کندوکاوی در جنبش وهابیت‌گری در هند، ریزن فرهنگی ایران،

۱۳۷۵ش.

نوسوک، عبدالله، منهج الامام الشوکانی فی العقیده، مؤسسه الرساله، بیروت: ۱۴۱۴ق.

هاردی، پی، مسلمانان هند بریتانیا، ترجمه حسن لاهوتی، آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹ش.

هضیبی، حسن، دعاه لاقضاء، دار صادر، قاهره: ۱۴۱۳ق.

یوسف العظم، حسن، رائد الفكر الاسلامی، دارالبدور، مصر: ۱۳۹۸ق.

ابن سعود ملک الصحراء، تاسیس المملکه العربیه السعودیه، بیسون، ایف، ترجمه عبدالله بن

حمد دلیمی، مکتبه الملك العزیز العامه، ریاض، ۱۴۱۹ق؛

اصلاحات از درون، قدیری، نیلوفر، روزنامه همشهری، ۱۳۸۲/۶/۲۴

اغتیال الملك فیصل والخلافه السعودیه، خلیل، نبیل خلیل، دارالفارابی، بیروت، ۲۰۰۷م؛

انقلاب اسلامی زمینه‌ها و پیامدها، محمدی، منوچهر، انتشارات نهاد، قم، ۱۳۸۱ش

پی آوردهای انقلاب اسلامی ایران در مصر، منتظمی، علی، انتشارات سولماز، تهران،

۱۳۵۸ش

تاثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی، حشمت زاده، محمد باقر، پژوهشگاه

فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۵ش؛

تاریخ آل سعود، السعید، ناصر، مطبعه الاتحاد، بیروت، بی تا

تاریخ الملك سعود الوثیقه والحقیقه، سلمان بن سعود، دار الساقی، بیروت، ۲۰۰۵م؛

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

تحریریه روزنامه الندوه، وتموت الفتنة، تهامه للنشر والتوزيع، عربستان، ۱۴۰۰ق
ترکش های وهابیت در مراکش، رشیدی، الهام، روزنامه شرق، ۱۳/۱۰/۱۳۸۲
ترور فیصل به دست برادر زاده خود، بی نام، مجله درسهایی از مکتب اسلام، شماره ۸،
سال ۴۰، ۱۳۷۹ش

تعلیم ابناء المسلمین من خلال منح المدارس، المغامسی، سعید، مجموعه مقالات المملكة
العربية السعودية فی ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، ریاض، ۱۴۲۸ق؛ برای
دیدن منبع دیجیتالی بنگرید: <http://www.darah.org.sa/bohos/0.htm>
تکاپوی جهانی، شرابیر، ژان ژاک، ترجمه عبدالحسین نیک گوهر، نشر نو، تهران، ۱۳۶۳ش؛
جنبشهای اسلامی معاصر در جهان عرب، دکمجان، هریر، ترجمه حمید احمدی، انتشارات
کیهان، تهران، ۱۳۷۷ش؛

جهود المملكة العربية السعودية فی رعايه تحفيظ القرآن لابناء المسلمين فی الخارج، بصفر،
عبدالله بن علی، وزارت شؤون الاسلاميه، عربستان، بی جا، بی تا
جهود خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز فی دعم الأقليات المسلمة، وزارة
الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد، ریاض، 1423ق؛
جهود المملكة العربية السعودية فی الدعوه الى الله، بی نام، وزاره الشؤون الاسلاميه والاقواف
والدعوة والارشاد، ریاض، ۱۴۱۹ق

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، سجادی، صادق، مدخل آل
سعود، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰ش؛
دعوه الشيخ محمد بن عبد الوهاب و اثره فی العالم الاسلامی، محمد بن عبدالله السلیمان،
وزارة الشؤون الاسلاميه، ریاض، بی تا؛
رابطه العالم الإسلامی فی ۲۵ عاماً إنجازات وتطلعات، دبیرخانه رابطه، چاپ رابطه،
۱۴۰۷ق؛ ۱۹۸۷م

رابطه العالم الإسلامی حقایق وارقام، تحریریه رابطه، انتشارات رابطه، مکه، ۱۴۲۲ق؛
ریشه های بحران در خاور میانه، احمدی، حمید، انتشارات کیهان، تهران، چاپ سوم،

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

۱۳۸۸ش؛

السعوديون النموذج والرساله، سعود بن سلمان آل سعود، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، رياض، ۱۴۲۸ق؛ برای دیدن منبع دیجیتالی بنگرید: <http://www.darah.org.sa/bohos/0.htm>
السعوديه سيره دوله ومجتمع، الخضر، عبدالعزيز، الشبكة العربية لايحاث والنشر، بيروت، اول، ۲۰۱۰م؛

سياست و حکومت در عربستان سعودی، آقای، سید داود، موسسه خدمات فرهنگی انقلاب، تهران، ۱۳۶۸ش؛

سياست و حکومت در عربستان سعودی، سید داود آقای، انتشارات تهران، ۱۳۶۸ش؛
سیاسی گرایی اسلام در آسیای مرکزی در دوره پس از شوروی، آکینز، شیرین، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۵، ۱۳۸۳ش؛

الشيخ محمد بن ابراهيم آل الشيخ واثر مدرسته في النهضة العلميه والادبيه في البلاد السعوديه، محمد بن عبدالرحمن آل اسماعيل، المطابع الاهليه للاوفست، رياض، بی تا
شیعیان مبارزان راه خدا، رایت، رابین، ترجمه علی اندیشه، نشر قوس، ۱۳۷۲ش؛
طالبان زنان تجارت مافیا و پروژه عظیم نفت در آسیای مرکزی، رشید، احمد، ترجمه نجله خندق، نشر بقیعه، تهران، ۱۳۸۲ش؛

عباس غزوی، علاقات المملكة العربية السعودية بالدول الاسلاميه، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، رياض، ۱۴۲۸ق؛
برای دیدن منبع دیجیتالی بنگرید: <http://www.darah.org.sa/bohos/0.htm>

عبدالعزيز بن عبدالرحمن آل سعود والاصلاح الاسلامي المعاصر، الكيلاني، كمال، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، رياض، ۱۴۱۹ق
العلاقات الامريكه السعوديه، النيرب، محمد، مدبولی، قاهره، ۱۹۹۴م؛

عناصر القوه في توحيد المملكة العربية السعودية، محمد الفقير، بدر بن عادل، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، رياض، ۱۴۱۹ق

پراکندگی سلفی گری و وهابیت در جهان اسلام

عنايه الملك عبدالعزيز بالعقيدة السلفية و دفاعه عنها، محمد بن عبدالرحمن الخميس، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، الرياض، ١٤١٩ق؛ فيصل شاهد و شهيد، بی نام، مجله المنظمه، ش ٨، ص ٤٨، ٢٠٠٨م
المجتمع والدولة في الوطن العربي، سلامه، غسان، عبدالباقي الهرماسي و خلدون النقيب، مركز الدراسات الوحدة العربيه، بيروت، ١٩٨٨م؛
مساهمات المملكة العربية السعودية لقضايا المسلمين في الصين، جين چونگ، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، الرياض، ١٤٢٨ق؛ برای دیدن منبع دیجیتالی بنگرید: <http://www.darah.org.sa/bohos/0.htm>
مصاحبه با اولیویوه دالاژ(نویسنده کتاب ژئوپلیتیک عربستان سعودی)، روزنامه ایران، ٨٦٧/١٧؛

المكانه الدينيه للمملكه العربيه السعوديه، السدلان، صالح، مجموعه مقالات المملكة العربية السعودية في ماه عام بحوث ودارسات، داره الملك عبدالعزيز، الرياض، ١٤٢٨ق؛ برای دیدن منبع دیجیتالی بنگرید: <http://www.darah.org.sa/bohos/0.htm>
الملك فهد مسيره التنميه، المسلم، ابراهيم، الدار الثقافيه للنشر، قاهره، اول، ١٤٢٣ق؛
ملك فيصل والتضامن الاسلامي، سندی، عبدالله محمد، مجله الداره، شماره ٢، سال پنجم، ١٤٠٠ق؛

الملك فهد بن عبدالعزيز وأعماله الجليله في دعم المشروعات الإسلاميه، محمد بن ناصر العبودی، روزنامه الرياض، ٧ رجب ١٤٢٦، شماره ١٣٥٦٣؛
المملكة العربية السعودية في ماه عام من خلال رسائل الماجستير والدكتوراه، الربيع، محمد و سالم السالم، الأمانة العامة للاحتفال بمرور مائة عام على تأسيس المملكة العربية السعودية، الرياض، ١٤١٩ق؛

المملكة العربية السعودية وخدمتها للإسلام والمسلمين في الغرب، التركي، عبدالله بن عبدالمحسن، وزارة الشؤون الإسلاميه والأوقاف والدعوة والإرشاد، عربستان، ١٤١٧ق
المملكة العربية السعودية ومنظمه المؤتمر الاسلامي دعم متواصل وتطور مشهود، إدارة

پراکندگی سلفی‌گری و وهابیت در جهان اسلام

الإعلام بالأمانة العامة لمنظمة المؤتمر الإسلامي، جده، ۱۴۳۲ق؛
مناسبات فرهنگی ایران و عربستان سعودی در سالهای ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ش، کریم سلیمانی،
فصلنامه تاریخ روابط خارجی، شماره ۲۱، زمستان ۱۳۸۳ش؛
المنطلقات الرئيسيه في الخطب الملك فيصل بن عبدالعزيز ودورها في البناء الحضاري
للمجتمع السعودي المحاضر، ابو عراد، صالح بن علي، مجله الداره، شماره ۲، ربيع
الآخر، ۱۴۲۹ق؛
منظمة المؤتمر الإسلامي تعيش عصرها الذهبي في عهد خادم الحرمين، الزهراني،
عبدالرزاق، روزنامه الرياض، ۱۶/۱/۱۴۳۲ق
منهج الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز في القضايا الفقهيه المستجده مع التطبيق على ابرز
العبادات دراسه مقارنه بأراء الفقهاء المتأخرين، السبيعي، شافي بن مذكر القرشي، دار ابن
الجوزي، عربستان، ۱۴۲۶ق؛
نبذه عن منظمة المؤتمر الاسلامي، بي نام، مجله المنظمه، ش ۱۰، ص ۷۸، ۲۰۰۹م
نقش شورای مشورتی در هرم قدرت عربستان سعودی، دکمجان، هراير، ترجمه حميد
احمدی، مطالعات خاورميانه، شماره ۱۶، ۱۳۷۷ش؛
نهضت امام خميني، روحاني، حميد، عروج، تهران، ۱۳۸۱ش؛